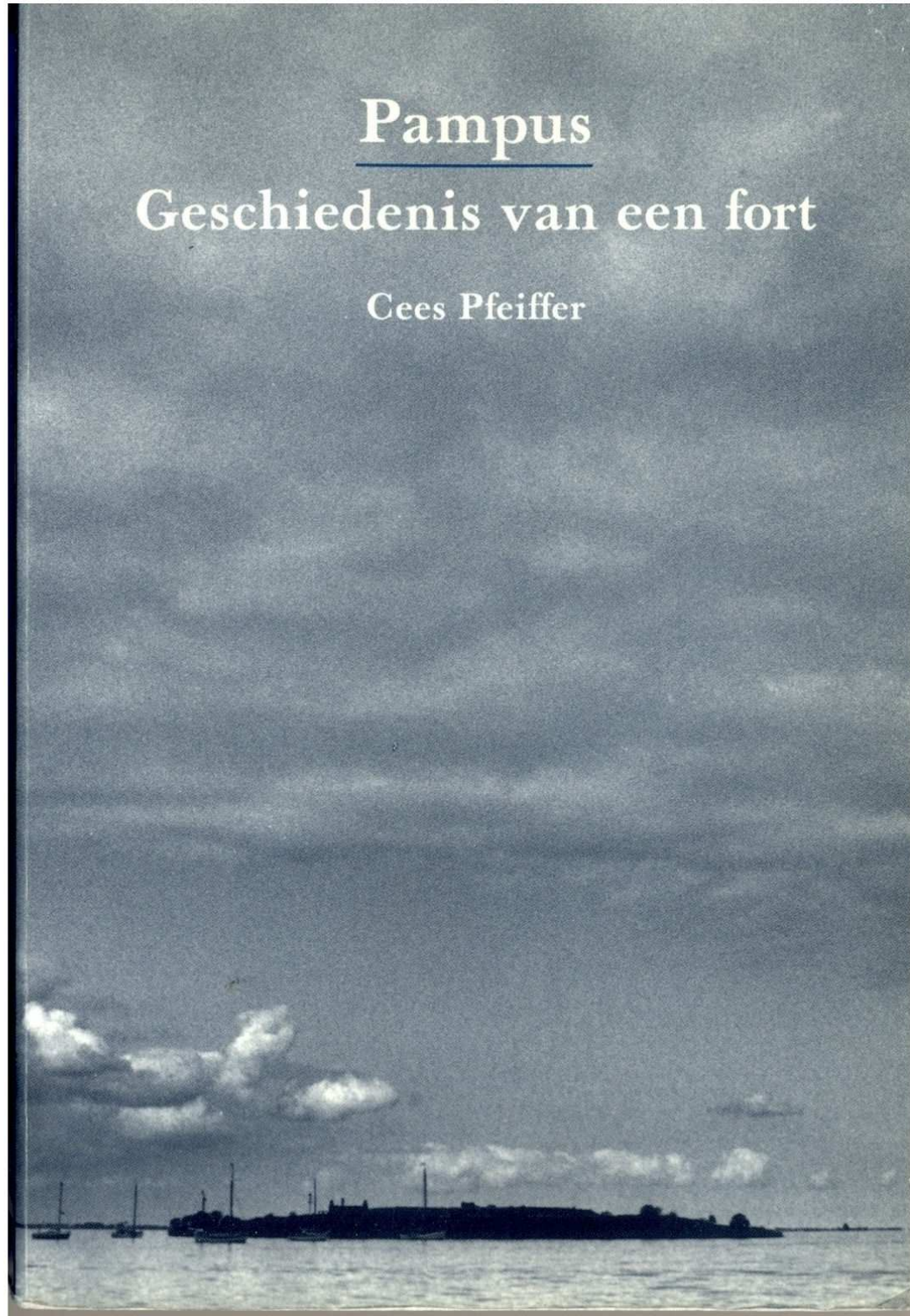

Pampus

Geschiedenis van een fort

Cees Pfeiffer

Pampus

Geschiedenis van een fort

Cees Pfeiffer

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten voor de illustraties te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Mochten er niettemin onvolkomenheden worden geconstateerd, dan zal de uitgever daarvan graag op de hoogte worden gesteld.

Foto op het omslag: Pampus, 16 september 1990. Foto van Jan van der Weerd.

© 1993 Uitgeverij Heureka, Weesp

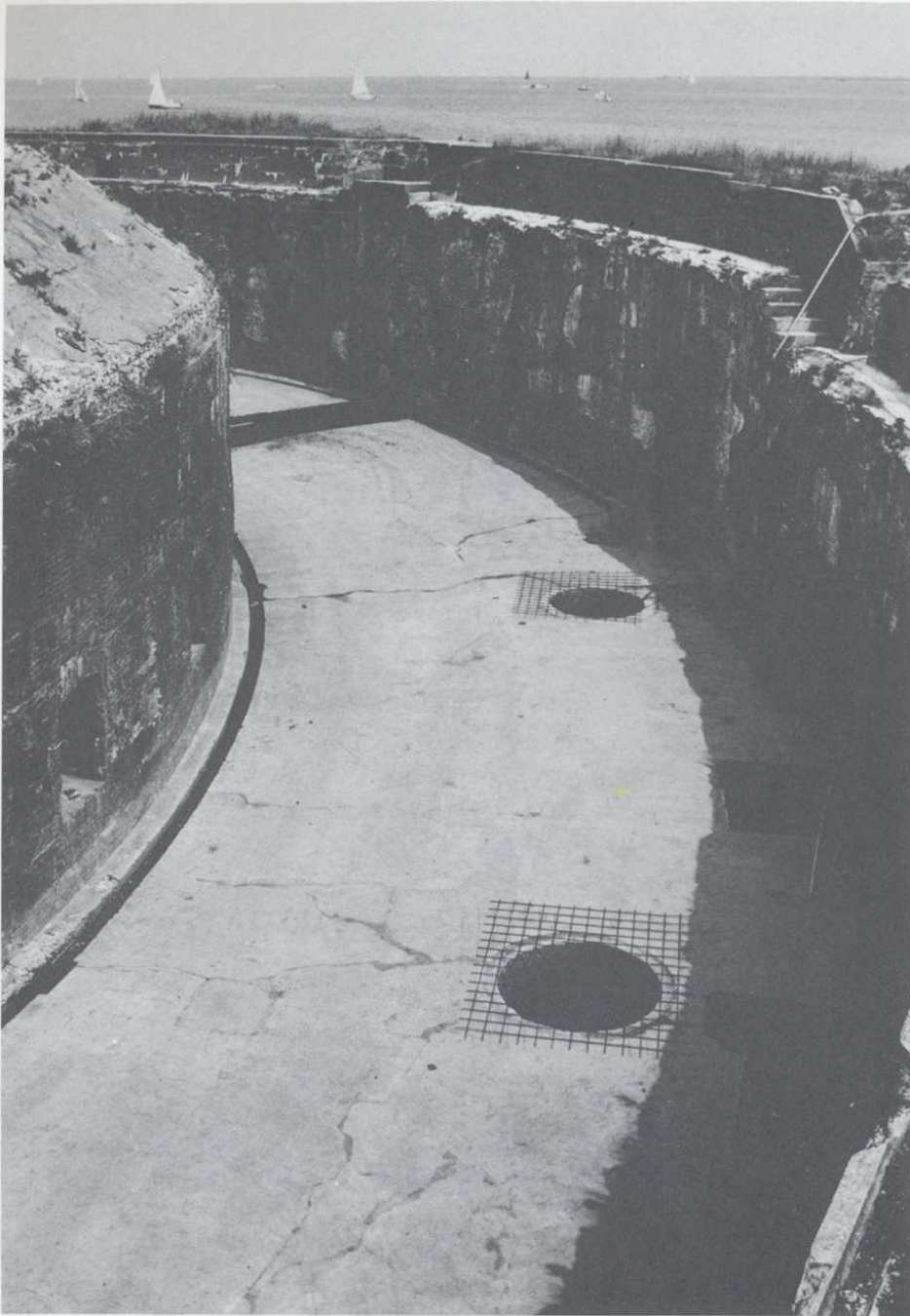
Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt en/of verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Druk: Krips Repro, Meppel

ISBN 90 6262 312 3

Uitgeverij Heureka • Weesp

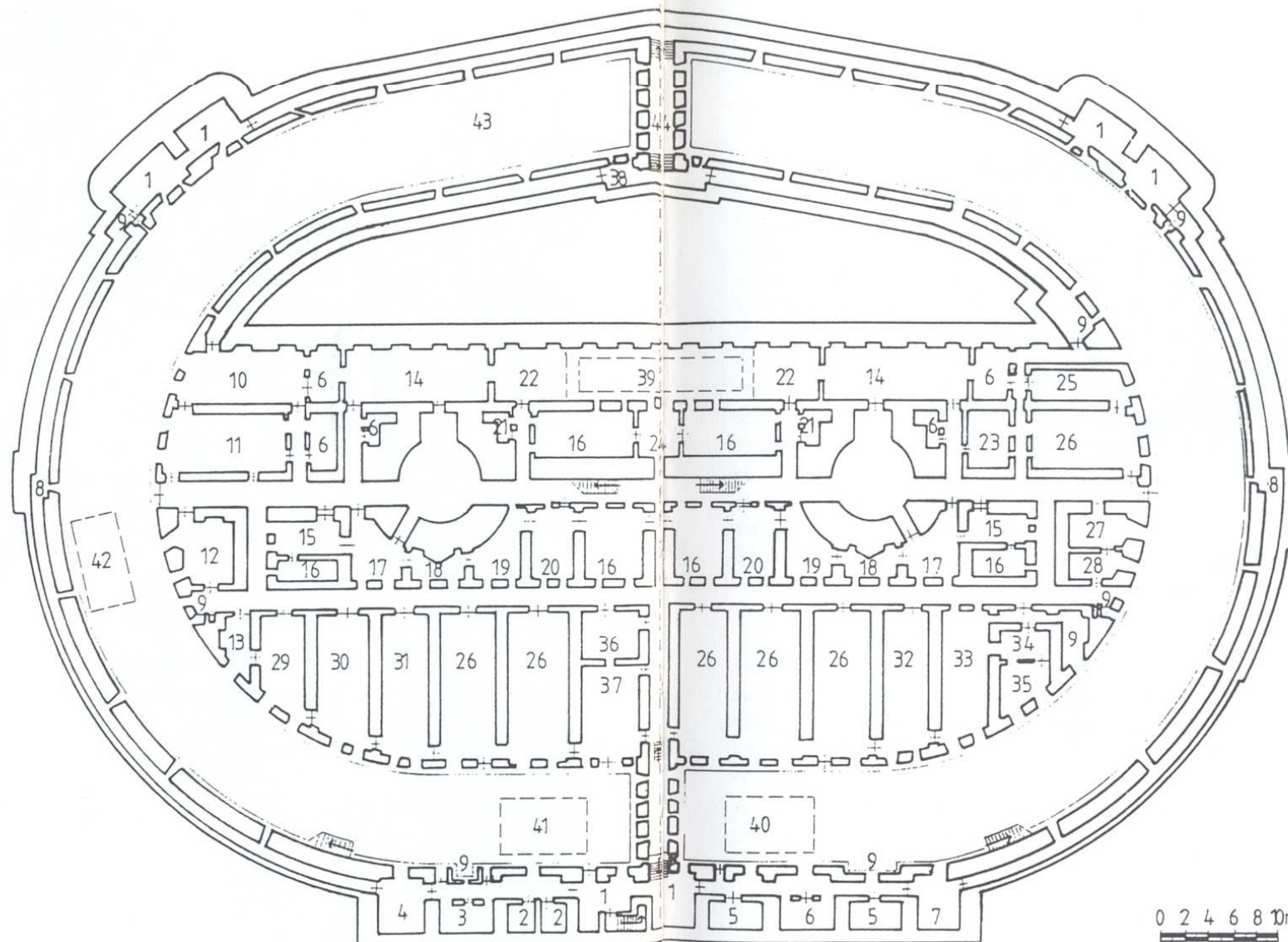

De droge gracht
zomer 1991 na de
grote opruimactie
van de Genie geas-
sisteerd door vele
vrijwilligers. Tij-
dens het verwijde-
ren van het puin en
de struiken kwa-
men de oude water-
putten weer tevoor-
schijn. Foto Mario
Nap.

1. Pampus, wachter voor het IJ	8
2. De Stelling van Amsterdam	12
3. De bouw van Pampus	16
4. Muiden krijgt Pampus	26
5. Pampus komt tot leven	28
6. Een heel gedoe	34
7. De eilandbewoners	36
8. De Pampus-boten	38
9. Het einde komt in zicht	64
10. An American on Pampus	72
11. Van Kletterrots tot Schateiland	78
12. Lineaire stad op Pampus	84
13. Pampus als rendabele ruïne	88
14. Sterke verhalen	96
15. Een opgezwollen massa	102
16. Symetrisch en onneembaar	106
17. Verklarende woordenlijst	110
18. Feiten & Cijfers	112
19. Noten	121

FORT AAN HET PAMPUS

- 1-wacht
- 2-provoost
- 3-politiekamer
- 4-werkplek
- 5-steenool
- 6-bergplaats
- 7-smederij
- 8-weergang
- 9-privaten
- 10-manschapskeuken
- 11-kantine
- 12-officierskeuken
- 13-telegraaf
- 14-lodige projectielen
- 15-projectielen vulplaats
- 16-buskruid
- 17-gevulde projectielen
- 18-hijslokaal
- 19-kardoezen
- 20-kardoezen vulplaats
- 21-patronen
- 22-levensmiddelen

- 23-wapenkamer
- 24-portaal
- 25-waslokaal
- 26-manschappen
- 27-machinist
- 28-sergeant
- 29-commandant
- 30-woonvertrek officier
- 31-slaapvertrek officier
- 32-onderofficier
- 33-zieken
- 34-ziekennopasser
- 35-apotheek
- 36-dynamo
- 37-stoommachine
- 38-sleutelgang
- 39-watervanreservoir
- 40-drinkwatertank
- 41-ketelwatertank *drink.*
- 42-loods
- 43-droeg gracht
- 44-poternc

Fort Pampus biedt aan zo'n tachtig kamers ruimte. Duidelijk is de symetrie te zien. Van onder naar boven: de 'veilige' zuid-kant of keelzijde van het fort met daarin de twaalf ruimten voor manschappen en officieren. Daaraan grenzend de eerste verbindingsgang waaraan de werkruimten zoals de kardoezen vulplaatsen liggen. Dan de grote tweede

verbindingsgang waarin de twee geschutskoepels liggen met daaromheen de hijslokalen. Boven de geschutskoepels de ruimten voor wateropslag en levensmiddelen. Daarboven is het elipsvormige hoofdbouw gevuld met zand om granaatinslagen te kunnen opvangen. Om deze ruimte loopt de zogenaamde 'Sleutelgang'.

negende eeuw

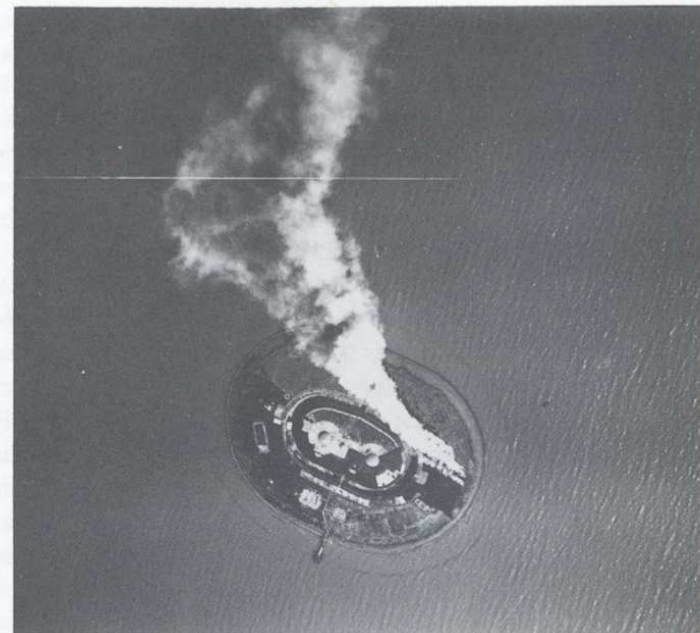
Aan het einde van de ~~vorige~~ eeuw werd in de Zuiderzee, enkele kilometers voor de kust van Muiden het forteiland Pampus gebouwd. Pampus was voor die tijd alleen bekend als een ondiepte waar in de tijd van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) de volgeladen zeeschepen op weg naar Amsterdam overheen getild moesten worden met behulp van zogenaamde 'Scheepskamelen'. Daaraan heeft Pampus ook z'n bekendheid te danken die nog steeds voortleeft in het bekende gezegde 'Voor Pampus liggen'. Diezelfde 'ondiepte ende sande Pamphuys' – niets meer dan een verre uitloper van de Gooische Heuvelrug – was er trouwens wel de oorzaak van dat de haven van Amsterdam via het IJ onbereikbaar werd voor de steeds grotere schepen, zodat het Noordhollands Kanaal (1824) en later het Noordzeekanaal (1876) uitkomst moesten bieden.

HET FORT

Op één van de hoogste punten van deze zandrug, het Muiderzand, werd na de Frans-Duitse oorlog (1870 – 1871) het 'Fort aan het Pampus' aangelegd. De bouw daarvan begon in 1887 en werd in 1895 afgerond. Pampus stond niet op zichzelf. Het verdedigingswerk maakte deel uit van de Stelling van Amsterdam, een kring van forten rond Amsterdam. Pampus moest samen met het vuortoreneiland bij Durgerdam (1885 – 1888) en het verdedigingswerk aan de Diemerdam (1885 – 1888) de IJmond beschermen.

Pampus hebben we rechtstreeks te danken aan de toenmalige, door expansiedrift bezeten Koning Wilhelm van Pruisen, die in 1871 als Wilhelm I Keizer van Duitsland werd. Deze had de wereld doen opschrikken door het in de Frans-Duitse oorlog onder de voet lopen van de troepen van Napoleon III. Het Nederlandse Ministerie van Oorlog vertrouwde de

Pampus gefotografeerd waarschijnlijk kort na het vertrek van de fortwachters in 1933. De beide fortwachterswoningen zijn al afgebroken en boven het eiland hangt een rookpluim als gevolg van het afbranden van het hoge gras. Foto Archief Sectie Luchtmaachthistorie.

Duitse Kriegsmarine niet, die de 'Wespe', een nieuw type kannoneerboot, aan het ontwikkelen was. De goedgepantserde Wespe was uitgerust met zwaar geschut en kon vanwege zijn geringe diepgang gemakkelijk de Friese en Groningse kust aanvallen en in de Nederlandse optiek dus even eenvoudig de Zuiderzee opstomen, niet gehinderd door de Afsluitdijk die pas in 1932 gereed kwam. Er werd daarom een regeringscommissie benoemd die de verdediging van de Zuiderzee en vooral van Amsterdam moest gaan bestuderen. Het resultaat was dat er besloten werd tot de bouw van een kustfort voor Muiden.

OVAAL GEBOUW

Fort Pampus bestaat uit een ovaal gebouw met daarin ongeveer tachtig kamers. Daaromheen ligt een droge gracht, aan de buitenzijde voorzien van een naar het water hellend talud (het glacis). Achter de buitenwand (de contrescarp) van de droge gracht loopt een weergang die op enkele plaatsen is voorzien van ruimten ten behoeve van de wacht en andere militaire voorzieningen. Deze gang is aan de front- en kustzijde verbonden met het hoofdgebouw door middel van gemetselde bomvrije doorgangen (poternes). De gracht kon

door schietopeningen worden bestreken. Op het fort werden twee reusachtige door Krupp-Gruson in Duitsland geleverde pantserkoepels geplaatst. Rondom het eiland werd een dam van basaltblokken gelegd, waarvan de kruin slechts 25 centimeter onder water ligt. Deze 'ring' moest een landing voorkomen. Op het talud van het fort stonden twee fortwachterswoningen ten behoeve van de fortwachters die in vredetijd een oogje in het zeil hielden.

De bouw van het fort kostte, exclusief bewapening, het destijds gigantische bedrag van f 1 miljoen. Ironisch genoeg was de 'Wespe' al uit de vaart genomen toen het fort werd opgeleverd. De Duitse kanonneerboot bleek niet bestand tegen de hoge golfslag en dreigde slagzij te maken. De pantserschepen die de Duitse Kriegsmarine daarna in de vaart nam staken te diep om bij Pampus te kunnen komen. Bovendien leerde de Eerste Wereldoorlog ons dat een dergelijk gesloten stelling als de Stelling van Amsterdam niet voldoende bescherming bood tegen het toendertijd moderne krombaangeschut. Toen de Stelling gereed was bleek hij dan ook nutteloos. De meeste forten werden vervolgens bij Koninklijk Besluit in de jaren vijftig van deze eeuw als verdedigingswerk opgeheven.

IN VOL BEDRIJF

Fort Pampus, waarvan nooit in oorlogstijd een schot is gelost, is slechts één keer in vol bedrijf geweest. Dat was tijdens de mobilisatie van 1914 - 1918. De 200 soldaten die er toen gelegerd waren, maakten er een saaie diensttijd door. Bovendien bleek toen ook dat het fort eigenlijk niet geschikt was voor een-langdurige bezetting.

In de tijd dat het fort in gebruik was en er niet permanent militairen op verbleven, woonden er, net als op de andere forten van de stelling, afwisselend verschillende fortwachtersgezinnen op het eiland om het fort 'draaiende' te houden. Dat hield onder andere in het geregeld laten lopen van de stoommachines om elektriciteit op te wekken en het doen van diverse onderhoudswerkzaamheden.

Fort Pampus werd bij Koninklijk Besluit van 9 oktober 1952 als vestingwerk opgeheven. De overheid liet het eiland daarna aan zijn lot over. Maar Pampus was toen al zwaar in verval geraakt. In de Tweede Wereldoorlog hadden burgers al het hout er al uit gesloopt en handelaren wisten na de

oorlog wel raad met de koperen leidingen in het fort. Pampus werd uiteindelijk op 20 februari 1990 gekocht door de in Muiden gevestigde Stichting Pampus. Na opruimwerkzaamheden is de ruïne van Pampus sinds de zomer van 1991 voor publiek toegankelijk. Dat het eiland nog steeds tot de verbeelding spreekt blijkt wel uit het feit dat inmiddels vele duizenden toeristen jaarlijks een bezoekje aan Pampus brengen.

BLOK AAN HET BEEN

Wie de geschiedenis van Pampus bestudeert, kan niet anders dan tot de conclusie komen dat dit onderdeel van de Stelling van Amsterdam altijd een blok aan het been is geweest. Niet alleen de bouw van Pampus, ook het in bedrijf houden heeft defensie handen vol geld gekost. Toen ook nog eens bleek dat het fort ernstige tekortkomingen vertoonde en dat het door de moderne oorlogsvoering achterhaald was, kwam het einde snel in zicht. Na de Eerste Wereldoorlog gingen er meteen al stemmen op om Pampus uit de verdediging terug te trekken.

Was het pure misrekening of prestige? Die vraag zal wel altijd onbeantwoord blijven. Feit is dat bij de bouw van Pampus alle tot dan aanwezige kennis op het gebied van oorlogsvoering, gekoppeld aan de nieuwste bewapeningstechnieken is ingezet. Het indrukwekkende fort stond dan ook op de grens tussen ouderwetse en moderne oorlogsvoering. Het mag dan niet aan de hooggespannen verwachtingen hebben voldaan, dat neemt niet weg dat Pampus een uniek fort is dat de moeite waard is om voor het nageslacht te bewaren. Al was het maar vanwege het feit dat het het enige Nederlandse kustfort is dat als eiland is gebouwd. Dat juist dat uitzonderlijke concept er voor zorgde dat het onhandelbaar en onbetaalbaar was, maakt het des te curieuzer. Pampus heeft zich in zijn lot geschikt en wacht als een trouwe 'wachter voor het IJ' nu al bijna honderd jaar op de dingen die komen gaan.

Meer dan

Wat waren die tekortkomingen?

? K - Mocht dat dan van de Duitsers?

Van het type "Wespe" zijn er 11 gebouwd!

Waarom niet?

Het kustfort Pampus maakt ^{of 42?} deel uit van de Stelling van Amsterdam, een kring van 38 forten, batterijen en vestingsteden rond de hoofdstad. Een kringstelling rond een stad is in feite gebaseerd op het aloude principe van een verschanst legerkamp. De allereerste kringstellingen die als een reduit (terugtrekplaats voor het leger) waren bedoeld, verschenen al tussen 1840 en 1850 rond de Franse steden Lyon en Parijs (1). Landen met een beperkte legermacht zagen hier al snel de voordelen van in en spoedig werden de hoofdsteden van Italië, Roemenië, Denemarken en Nederland van kringstellingen voorzien. De Belgen waren slimmer en besloten om in plaats van het moeilijk te verdedigen Brussel een kringstelling rond de economisch veel belangrijker havenstad Antwerpen te bouwen.

FRANS-DUITSE OORLOG

Dat de 135 kilometer lange Stelling van Amsterdam er kwam was een rechtstreeks gevolg van de Frans-Duitse oorlog. Ons land mobiliseerde en onmiddellijk bleken de schrijnende tekortkomingen van het leger. Wilde Nederland niettemin goed verdedigd kunnen worden dan, zo besloot de regering, was het zaak de bestaande vestingen aanmerkelijk te verbeteren. Dat leidde tot de Vestingwet (8 april 1874) waarin een adequaat vestingstelsel werd vastgelegd inclusief twee waterlinies, onder andere de Nieuwe Hollandsche Waterlinie van de Zuiderzee langs Utrecht tot aan de Lek, van de Lek tot de Merwede en door het land van Altena tot de nieuwe Merwede, en enkele stellingen. Vrijwel alle in de wet genoemde linies, stellingen en werken bestonden in één of andere vorm al vóór 1874, maar moesten aan de 'eisen des tijds' worden aangepast. Alleen voor de Stelling van Amsterdam werd een geheel nieuw ontwerp gemaakt, hoewel toch weer gro-

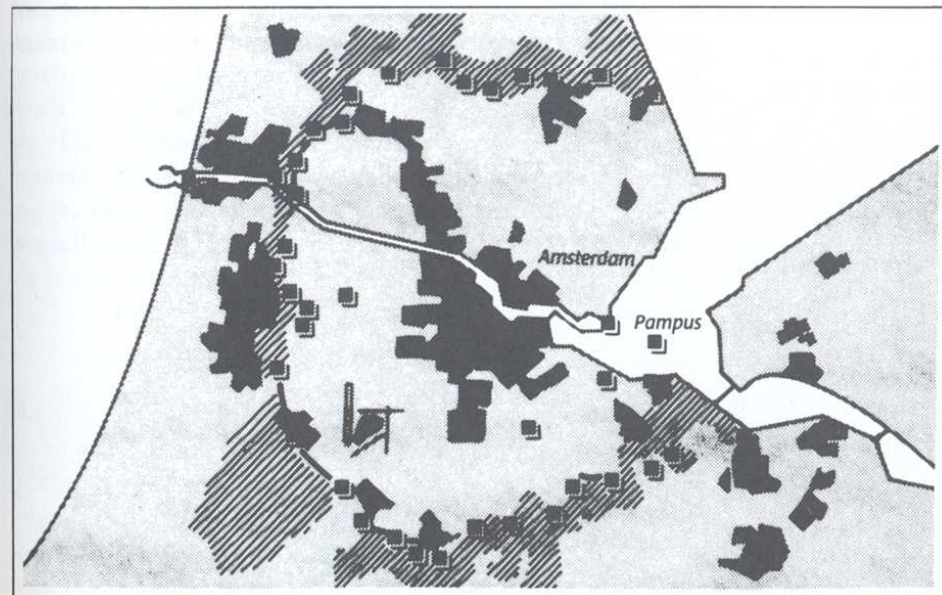
tendeels gebaseerd op al bestaande verdedigingswerken. Voor de uitvoering van de Vestingwet trok de overheid het gigantische bedrag van f 31 miljoen uit, dat uiteindelijk ruimschoots overschreden zou worden. En dat niet alleen: de wet, waarin voor het uitvoeren van het een en ander slechts acht jaar was uitgetrokken, werd slechts gedeeltelijk realiteit. Niettemin betekende het wel het startschot voor de bouw van de Stelling van Amsterdam.

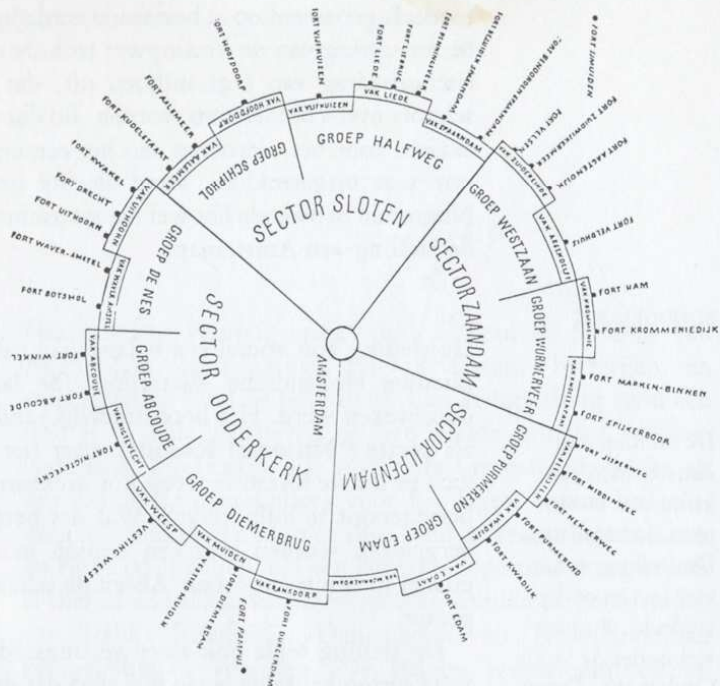
BONDGENOOT

De Stelling van Amsterdam, een kring van forten rond de hoofdstad. De stelling was in vier secties onderverdeeld. Pampus viel onder de Sectie Ouderkerk, Groep Diemerdam.

De stelling zou vooral een belangrijke rol gaan spelen als de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, de hoofdweerstandslinje, doorbroken werd. Het hoofdstedelijke reduit zou dan dienen als plaats ('Nationaal Reduit') waar het Nederlandse leger zich in laatste instantie terug kon trekken in de hoop dat een bondgenoot te hulp kwam. Wat dat betreft kon de stelling vergeleken worden met een donjon in een kasteel of een citadel in een vestingstad. Alleen de schaal was aanmerkelijk groter.

De stelling telde ook twee vestingsteden. Het Ministerie van Oorlog bepaalde op 30 mei 1892 dat de vestingen Muiderland en Weesp voortaan tot de Sector Ouderkerk van de stelling

zouden behoren. Bijna een jaar later, 18 maart 1893, werd Muiderberg daar als ‘voorwerk’ van Muiden aan toegevoegd. In totaal ging het om 38 verdedigingswerken (2) met een gemiddelde oorlogsbezetting van tussen de 100 en 300 man. De laagste bezetting met 51 militairen kreeg Fort Hinderdam, de hoogste bezetting met 339 man het Fort bij Velsen. Pampus telde officieel 195 militairen. In ‘vol bedrijf’ telde de Stelling van Amsterdam ruim 8500 militairen. De nieuwe Stelling van Amsterdam werd in de periode 1880 – 1914 aangelegd en was dus in feite de laatste in een lange reeks stellingen rond de hoofdstad. Destijds werd de stelling beschouwd als de grootste en machtigste kringstelling van Europa.

GEEN PAMPUS

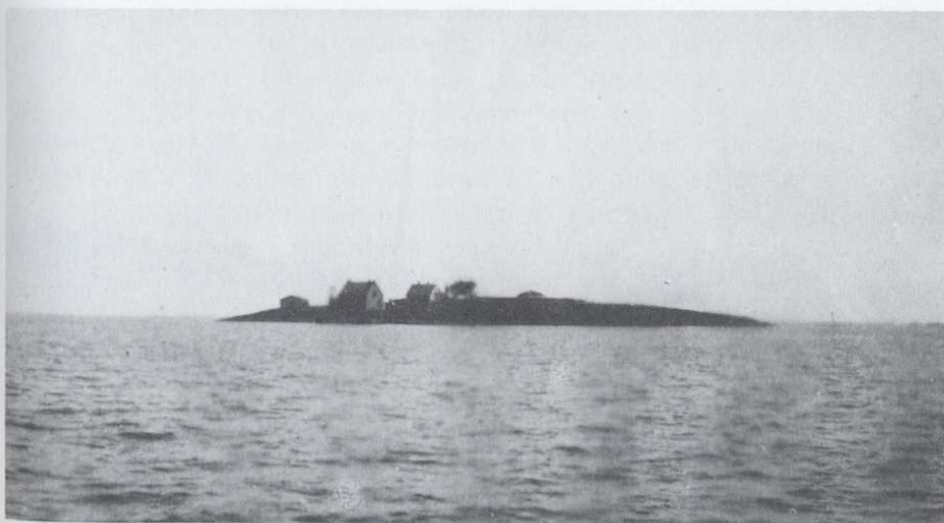
Aardig is dat Pampus in de oorspronkelijke opzet van de ‘nieuwe stelling’ niet voorkwam. De militairen zagen er de noodzaak niet van in omdat de Zuiderzeemarine Amsterdam wel kon verdedigen. Bovendien beschikten de buitenlandse marines niet over zwaar bepantserde schepen die zo weinig diepgang hadden dat ze de Zuiderzee op zouden kunnen

varen. Maar die gedachte werd verlaten toen bleek dat de door Nederland meest gevreesde vijand Duitsland, zoals gezegd, een kanonneerboot met weinig diepgang aan het ontwikkelen was. En die ‘Wespe’ kon nu net een aardige prik geven in de Achilleshiel van de Stelling van Amsterdam, de IJmond.

Pampus gefotografeerd tussen 1900 en 1930. Duidelijk te zien zijn de twee fortwachterswoningen, met geheel links op het eiland de houten bergloods voor goederen en artilleriemateriaal die januari 1932 afbrandde. Rechts naast de huisjes op het dak van het fort één van de Krupp-Gruson geschutskoepels.

Op aandringen van het Tweede Kamerlid jonkheer J.W.H. Rutgers van Rozenburg besloot het Ministerie van Oorlog om aan deze situatie iets te doen en op het Muiderzand het kustfort Pampus te bouwen. De ironie wil dat toen Pampus klaar was, het gevaar van Duitse zijde allang was afgewend. De ‘Wespe’ was door alle bewapening zo topzwaar geworden dat de kanonneerboot tijdens proefvaarten op de Noordzee voortdurend dreigde te kapseizen. Het oorspronkelijke ontwerp werd dan ook niet doorontwikkeld. De voortvarendheid van Rutgers van Rozenburg werd later bekritiseerd door Kapitein W.G. van Dam van Isselt, die in 1910 schreef: ‘Het valt te betwijfelen, of men hier met een der gelukkigste ingevingen op militair gebied van den heer Rutgers van Rozenburg te doen heeft’.

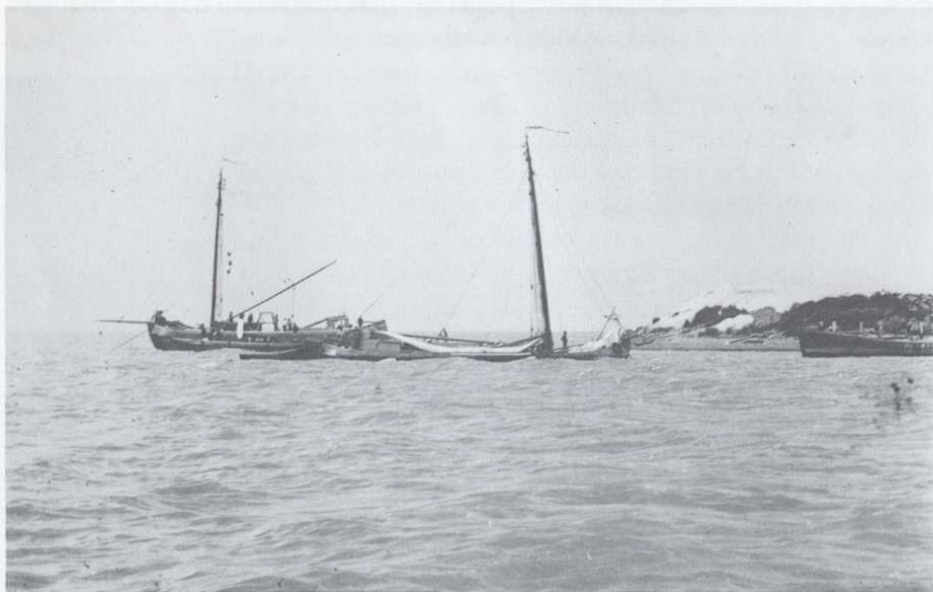
Pampus was toen al aangelegd en stond samen met de kustbatterijen bij Durgerdam en Diemerdam garant voor de veiligheid van onze hoofdstad. Aardig detail is dat de beide kustbatterijen evenals Pampus voorzien waren van een pal onder de waterspiegel liggende stortstenen ring om landingen van de vijand te voorkomen.

'Pampus – Zuiderzeefort in aanbouw'. Deze unieke foto werd rond 1890 door Jacob Olie gemaakt. Pampus krijgt vorm, terwijl de diepgeladen werkschepen op een woelige Zuiderzee voor anker liggen. Foto Gemeente Archief Amsterdam.

Van de werkelijke bouw van Pampus weten we niet veel. Het fort was immers militair geheim. Er werd dus niet aan de grote klok gehangen wat er zich allemaal voor de kust van Muiden afspeelde.

De grondwerkzaamheden werden uitgevoerd door aannemer Kalis, zo blijkt uit een 'reisverslag' verspreid gepubliceerd over verschillende uitgaven van het Technisch Weekblad (3). Waar Fort Pampus ligt, stond destijds ongeveer 3 meter water, bij noordwester storm soms wel 6 meter. Omdat de Zuiderzee een open zee was, met eb en vloed, heerste er een sterke golfslag. Reden dat het fort dan ook stevig gebouwd werd. Interessant is om te zien hoe de juiste plek van het eiland in de Zuiderzee werd bepaald zonder de technische

Jacob Olie maakte deze foto in 1893 toen de bouw van Pampus bijna voltooid was. Pampus is hier vanuit het noord-westen gefotografeerd. Op de voorgrond de westelijke geschutskoepel met daarachter de schoorsteen van de stoommachines. Foto Gemeente Archief Amsterdam.

hulpmiddelen die daar tegenwoordig voor beschikbaar zijn.

Tot de eerste werkzaamheden van aannemer Kalis behoorde het maken van een plateau, een soort tafel in de Zuiderzee, die het exacte midden van het eiland vormde. De plaats daarvan werd bepaald door hoekmeting met behulp van een sextant waarbij kerktorens, hoge schoorstenen en dergelijke op de vaste wal herkenningspunten waren. Het houten plateau, tweeëneenhalve meter in het vierkant, lag op vier palen twee meter boven water. In het midden was een extra vijfde paal in de bodem geslagen die 50 centimeter boven het plateau uitstak en waarin een grote ijzeren nagel was aangebracht die het snijpunt van de assen van het fort aangaf. Om de schade bij aanvaringen te beperken werd vóór elk van de vier hoeken nog een paal geheid, los van het plateau. Die deden meteen dienst als meer- en wrijfpaal. 's Nachts werd het bouwwerk voor de scheepvaart met rode lantaarns verlicht.

VOORONDER

Het personeel begon 's morgens om vijf uur met werken en ging door tot 's avonds zeven uur. Ter plekke lag een schip dat aan het directiepersoneel, de officier die met de leiding belast was, de hem toegevoegde opzichters, de aannemer, de uitvoerder en de onderbazen onderdak bood. Het 'werkvolk' verbleef in het vooronder van dit schip en op andere werk-

schuiten. In de eerste tijd werden die vaartuigen 's avonds door een stoomboot naar Muiden gesleept om de volgende dag om half vijf weer naar hun bestemming te worden gebracht.

De eerste grondwerkzaamheden bestonden uit het ter plekke wegbaggeren van ruim drievierde hectare modder tot de zandplaat was bereikt. Aan de voet van het latere glacis werd een 600 meter lange en ongeveer 13 meter brede geul gebaggerd. Het zal duidelijk zijn dat deze werkzaamheden grondig gecontroleerd werden. Was er gebaggerd dan verscheen er een peilschip dat de zaak nauwgezet beoordeelde. Peilen vóór er gebaggerd werd; peilen als er gebaggerd werd en peilen als er nog eens dunnetjes nagebaggerd moest worden. Peilen ook als er zand gestort was om te kijken of er niet 'per ongeluk' teveel zand in de baggergaten was verdwenen... Wat dat betreft is er in de bouw nog niet veel veranderd.

ONDERLOSSERS

De weggebaggerde specie werd in door sleepboten getrokken onderlossers voor een deel weggebracht naar plekken waar de Zuiderzee 4 tot 5 meter diep was en werd voor de rest gebruikt voor landwinning onder de kust bij Durgerdam. Bij elkaar verwijderde Kalis ruim 35.000 kubieke meter modder. Daarvoor kwam zuiver zand in de plaats. Dat werd enerzijds gewonnen met behulp van zuigmachines die 5000 meter van Pampus geankerd lagen, anderzijds met behulp van baggermachines voor de kust van Muiderberg. Alleen al voor het aanstorten van de geul op de plaats waar het latere glacis kwam te liggen was circa 43.000 kubieke meter zand nodig. Vervolgens werd aan de voet van het glacis een ringvormige berm van stortsteen gemaakt. Om te voorkomen dat deze zware berm zou indrukken of verzakken was versterking met in Muiden klaargemaakte zinkstukken noodzakelijk die met de stoomboot naar het werk werden versleept. De zinkstukken werden verzwaard met stortsteen. Toen deze stortsteenberm klaar was, werd binnen de op die wijze ontstane ring verdergegaan met het storten van zand. Om het uitspoelen daarvan door de stenen te voorkomen, bracht men tegen de binnenglooiing van de stortstenen ring eerst een dikke laag puin aan met daartegen weer een drie meter dikke kleidam.

De 7000 kubieke meter klei die daarvoor nodig was werd weggegraven in de uiterwaarden langs de Zeedijk tussen Amsterdam en Muiderberg en met bakken naar de losplaatsen gebracht.

OVAALVORMIG

Toen deze werkzaamheden achter de rug waren, resteerde een 2300 vierkante meter ovaalvormige zandoppervlakte die ongeveer 40 centimeter boven water uitstak. Daarop werd weer zand gestort om op die manier een begin te maken met het glacis. Op de plaats van het latere glacis werd zand aangebracht tot 3.2 meter boven de waterspiegel, waar later het hoofdgebouw moest komen tot 9.5 meter en daar waar het wachtgebouw moest komen 6.5 meter. Deze enorme hoeveelheid zand moest er voor zorgen dat de ondergrond samengeperst werd. Geleidelijk aan werd nu het glacis, het gedeelte van het eiland waar niet gebouwd zou gaan worden, met klei bekleed. Daarop kwam aan de voet een zeewering van basalt. Vervolgens kwamen de werkzaamheden enige tijd stil te liggen om het geheel te laten inklinken. De volgende stap zou het weer voor een groot gedeelte ontgraven van de zandhoop zijn om daarin het fort te kunnen maken. Tot dusver hadden de werkzaamheden, uitgevoerd tussen 1887 - 1888, zo'n f 300.000 gekost.

DE EERSTE FASE

Toen de zaak was beklonken begon de eigenlijke bouw van het fort. De eerste fase daarvan werd op 3 september 1889 aanbesteed. Volgens het eerste bestek hield dat in: het maken van een onderbouw, verdeeld in een hoofdgebouw, een contrescarpgebouw, een escarpmuur en twee beren; het maken van een contrescarpmuur met daarin twee wachtgebouwen en een droge gracht; het wijzigen van het aardwerk en het maken van een stortstenen ring rond het eiland. Dit alles voor een totaalbedrag van circa f 600.000. Het is in deze fase dat er rond de 4000 heipalen in de bodem verdwenen en een heleboel eerder opgebracht zand weer werd verwijderd om 'in het eiland' het fort te kunnen plaatsen. De grond die vrijkwam door het graven van de funderingsputten werd gebruikt voor het verzwaren van het glacis. Daarna volgde de gedeeltelijke inrichting van het fort, zoals omschreven in het

tweede bestek (14 december 1892): het leveren van houten meubilair, het maken van inrichtingen voor het vervoer en de oplegging van projectielen, het verrichten van werkzaamheden van verschillende aard (wastafels, vloeren, tegels, schoorsteenmantels en zes bliksemafleiders: één voor op de stenen woning, één voor op de houten wachterswoning, één op het mistklokhuisje, één op de schoorsteen van het ketelhuis, één op de kustlichtopstand en één op de grote bergloods) en het maken van een steenkolenpark. Dit allemaal voor het bedrag van f 15.400. Verder werd in het fort een elektriciteitsnet aangelegd voor de binnenverlichting, de lantaarns in de droge gracht en voor de twee zoeklichten die op het eiland stonden. Twee in het fort geplaatste snelopende Westinghouse-compound stoommachines wekten de elektriciteit op. Elk van de machines dreef een dynamo van 156 ampère en 65 volt aan.

Er was maar één zoeklicht opgesteld!

PRONKSTUKKEN

Om het geheel gebruiksklaar te maken werd als laatste de bewapening aangebracht. Na enige briefwisselingen waaruit blijkt dat de 'deskundigen' het in eerste instantie niet eens waren over wat er zoal aan schiettuig op Pampus aanwezig

De bouw van de Krupp-Gruson geschutskoepels zomer 1892. De koepels arriveerden in onderdelen vanuit Duitsland per trein in Amsterdam, waar ze op de Handelskade aan boord van dekschuiten werden gehesen.

Ontladen van pantserplaten en de Handelskade te Amsterdam

GRUSONWERK, MAGDEBURG-BUCKAU.

Ontladen van pantserplaten en de Handelskade te Amsterdam

GRUSONWERK, MAGDEBURG-BUCKAU.

moest zijn – dat had te maken met de rol die het eiland in geval van oorlog moest spelen: wel of geen versterking door de marine bijvoorbeeld – valt het besluit dat Pampus twee dubbelloops kanonnen van 24 L/35 (4) en zes snelvuurkanonnen van 5.7 cm L/25 krijgt. De twee grote kanonnen die op het dak van het fort geplaatst werden en een vuurafstand van maar liefst 8 kilometer hadden, werden geleverd door de Duitse firma Friederich Krupp-Gruson-werk. Voordat de bouw daarvan kon beginnen werd er eerst nog aan de zuidzijde van het eiland een aanlegsteiger gemaakt. De reuzekanonnen kwamen in onderdelen per trein uit Duitsland in Amsterdam aan, waar ze op de Handelskade overgeladen werden op dekschuiten die naar Pampus voeren. Daar werden ze stukje bij beetje met een treintje naar de dak van het fort gereden en in elkaar gezet.

De geschutskoepels konden met behulp van tandradringen en tandwielen draaien. Een zwaar karwei dat weliswaar in tijd van nood met de hand kon worden gedaan, maar normaal gesproken pneumatisch gebeurde met stoomkracht geleverd door de in de machinekamer opgestelde stoommachines. Een, zo zou tijdens de mobilisatie van 1914 – 1918 blijken, energie-

Hoornbelle

Vervolgens ging de sleep richting Pampus.

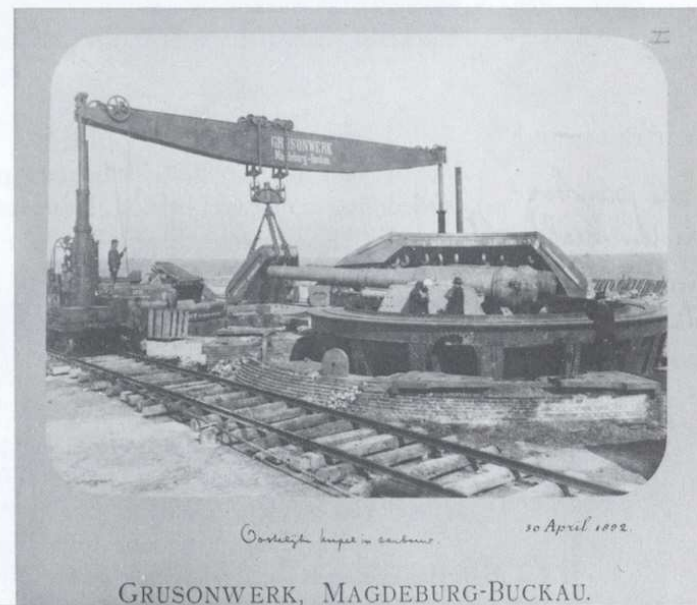
Op Pampus aangekomen werden de pantserplaten, die op de dekschuit op een lorrie lagen, met behulp van een lier het eiland opgetrokken.

vreterend proces dat ervoor zorgde dat de stoommachines meer zoetwater verbruikten dan was berekend.

De twee enorme geschutskoepels die rond 1892 werden geplaatst waren ontegenzeggelijk de pronkstukken van Pampus. Ze zorgden ervoor dat het tot dan achter de groene omwalling verscholen fort een dreigende aanblik kreeg. Mede door de eigentijdse kanonnen is het fort van uitzonderlijke klasse. Is er enerzijds door de dikke gemetselde muren een lijn terug te vinden naar de Middeleeuwen, anderzijds is er door het gebruik van beton en de bewapening al een link te leggen naar latere verdedigingslijnes uit deze eeuw, zoals de Maginotlinie. De kanonnen waren gemaakt naar de laatste kennis op dit gebied. Nog maar twintig jaar voor het ontwerpen van dit geschut van groot kaliber bestonden de projectielen nog

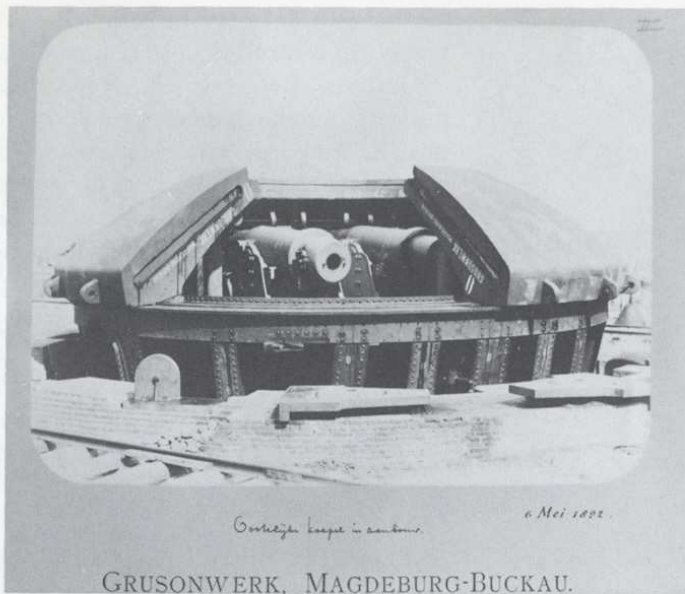
De oostelijke koepel in aanbouw, 30 april 1892.

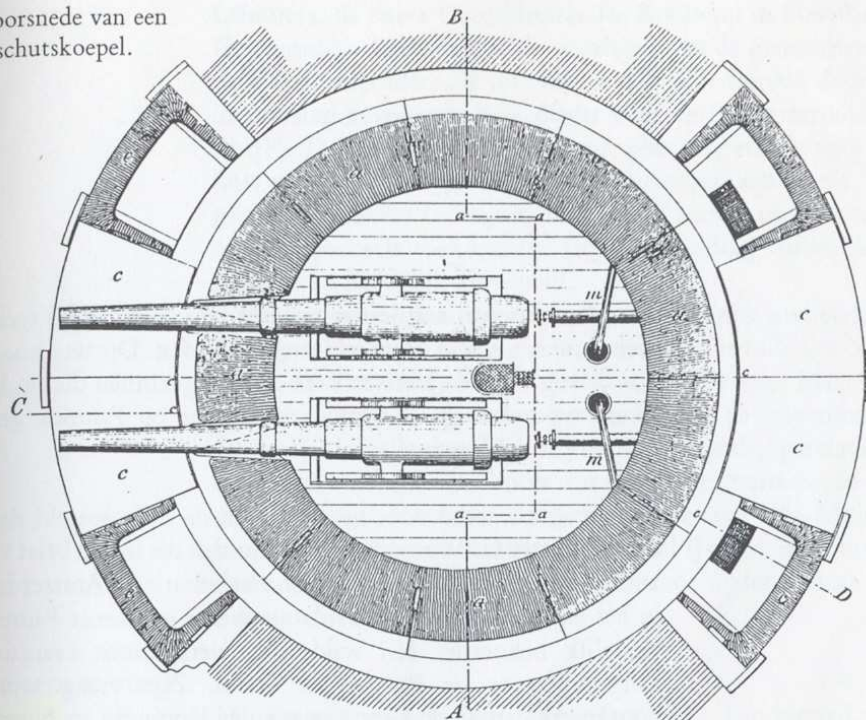
uit ronde kogels. De ontwikkeling van het kanon met getrokken loop, maakte het mogelijk om puntvormige projectielen in een constante baan te houden waardoor de reikwijdte groter werd.

Het mechanisme was zo dat de gehele koepel hydraulisch een meter omhoog kon komen. Hier de oostelijke koepel, 6 mei 1892, die bijna klaar is.

Het waren geen hefkoepels!

Doorsnede van een geschutskoepel.

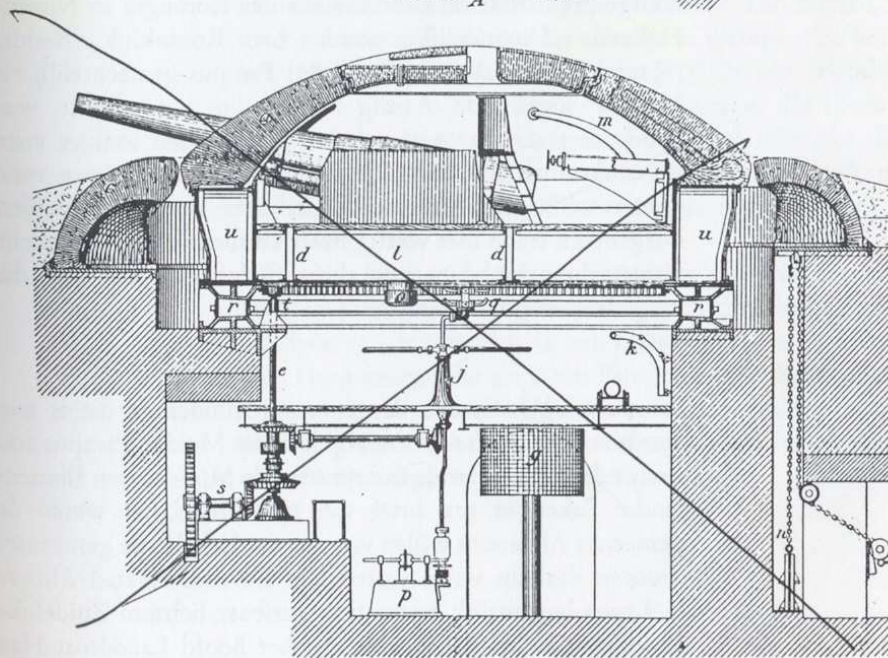
LICHTER GESCHUT

In de paanherstanden heeft wel 6 cm geschut gestaan.

Van het op Pampus opgestelde lichtere geschut voor de kustverdediging is niet veel bekend. Daarover is tussen de verantwoordelijke militaire gezaghebbers ook steeds gecorrespondeerd. Wel zijn al direct op verschillende plaatsen geschutopstellingen van beton aangelegd, maar dat moet meer gezien worden als een optie op de toekomst. Wat er aan geschut opgesteld heeft gestaan, sterker nog, óf het ook werkelijk aanwezig is geweest, blijft onduidelijk.

Aardig is nog te weten dat op Pampus voor de interne communicatie een netwerk van spreekbuizen aanwezig was, terwijl vier Siemens-telefoons voor verbinding met de vaste wal zorgden. Deze telefoons waren met door het water gelegde kabels verbonden met het fort op het vuurtoreneiland bij Durgerdam, de batterij te Diemerdam en met Muiden. Daar was een telefoon aanwezig in een houten tekenkeet op het terrein voor de Kazerne. Op het glacis van het eiland stond voor noodgevallen een seintoestel.

Of op het dak van het fort?

niet de juiste tekening!

Toen Pampus zijn voltooiing naderde rees de vraag bij welke gemeente het eiland ingedeeld moest worden. Dit was vooral van belang voor de fortwachters en hun gezinnen die op het eiland woonden op de momenten dat er op Pampus geen militaire bezetting was.

Deze kwestie werd voor het eerst aan de orde gesteld door burgemeester G. Westenberg van Muiden die in een brief van 20 december 1889 aan de Officier van Justitie in Amsterdam in het algemeen de vraag stelde tot welke gemeente Pampus eigenlijk behoorde. Hij wilde dat weten voor eventuele aangiften voor de Burgerlijke Stand. Zijn vraag wordt doorgespeeld naar de Commissaris der Koningin in Noord-Holland. Uiteindelijk wordt bij Koninklijk Besluit (Koningin Emma) van 7 april 1891 Pampus gemeentelijk bij Muiden ingedeeld. Aardig is dat in het besluit was opgenomen dat de 'gedupeerden' alsnog hun zaakjes voor elkaar kunnen maken: 'Diegene die bij gebreke van eene gemeentelijke indeeling eene vereischte aangifte voor den burgerlijken stand niet wettig heeft kunnen doen, is verplicht binnen eene maand na inwerking treden van deze wet, die aangifte alsnog te doen'.

LANDDROST LAMMERS

Pampus viel dus onder de gemeente Muiden en dat is nog steeds zo, hoewel het er even op leek dat Muiden Pampus zou kwijtraken. Dat speelde in 1981 toen de Minister van Binnenlandse Zaken in een brief van 10 februari liet weten de gemeente Almere te willen vormen en derhalve de gemeentegrenzen daarvan wilde vaststellen. De nieuwe stad Almere viel toen bestuurlijk onder het openbaar lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders (ZIJP) met aan het hoofd Landdrost Han

Lammers, de latere Commissaris der Koningin in Flevoland. Het openbaar lichaam was de voorloper van de gemeenten in de IJsselmeerpolders die tot cultuur gebracht werden door de in Lelystad gevestigde Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP). De minister wilde Pampus, plus nog enkele voor de kust van Muiden liggende recreatie-eilandjes, aan de nieuwe gemeente Almere toewijzen. Dit onder andere met het oog op een eventuele toekomstige (trein)verbinding tussen Amsterdam en Zuidelijk-Flevoland.

Het zal duidelijk zijn dat Muiden Pampus niet kwijt wilde. Als argument werd onder andere de historische militaire band tussen dit Vechtstadje en het forteiland aangevoerd. Maar een niet onbelangrijk argument was uiteraard de zogenaamde 'oppervlakte-uitkering' uit het gemeentefonds, gerelateerd aan de hoeveelheid 'IJsselmeer' die binnen de grenzen van een gemeente ligt. Doordat de gemeentegrenzen van Muiden rond Pampus liggen, 'bezit' Muiden veel IJsselmeer en krijgt daarvoor van de overheid extra geld voor onder andere het bijhouden van de oevers.

DAT WORDT RUZIE

Muiden won en behield Pampus. Trouwens, Landdrost Lammers zat helemaal niet om het eilandje te springen, zo liet hij het 'Muier Babelblad' De Spiering (5) in een telefonisch interview weten: 'Schrijf maar in De Spiering dat Lammers Pampus helemaal niet wil hebben. En zo denk ik er niet alleen over. Het openbaar lichaam heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken al laten weten dat we geen interesse hebben in het eilandje.'

Ja, maar het is toch leuk om Pampus te bezitten? Lammers: 'Wat moeten we ermee? We hebben geen enkel belang bij het wijzigen van de grenzen. Ik heb meteen al tegen de heren in Den Haag gezegd dat als je aan Pampus komt Muiden op z'n kop gaat staan. Dat wordt ruzie en dat kan alleen maar de gemeentewording van Almere vertragen. Laat Muiden maar voor Pampus liggen. Dat is wel zo lekker.'

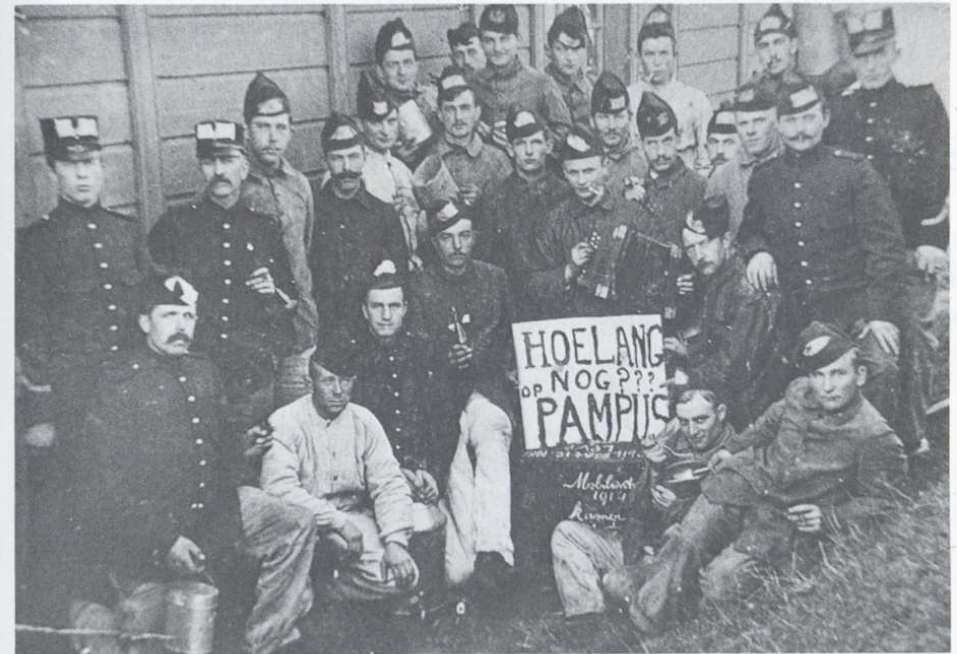
Met alleen een forteiland bouwen ben je er niet. Op Pampus moesten ook militairen gelegerd kunnen worden. Dat er nog wel het een en ander aan de opvang van de militairen schortte, leerde de mobilisatie van 1914 – 1918.

Toen de bouw van Pampus zover gevorderd was dat aan een militaire bezetting gedacht kon gaan worden, werd de voor het forteiland bestemde 4e compagnie opgericht (6). De compagnie moest 1 mei 1893 te Muiden in garnizoen komen en behoorde tot het korps Pantserfort-Artillerie. Dat was op 1 april dat jaar samengesteld uit de 11e compagnie te Den Helder, de 12e compagnie te Haarlem en de 13e compagnie van het 4e Regiment Vestingartillerie. Tot commandant werd de in Den Helder wonende kapitein L.C. Dijkhoorn benoemd, die als gevolg daarvan in 1897 naar Amsterdam werd overgeplaatst. Bepaald werd dat Pampus een bezetting van 195 man zou krijgen.

Op 20 augustus 1895 werd de fortificatie aan de artillerie overgedragen. Pampus werd net als de kustbatterijen Durgerdam en Diemerdam ingedeeld bij de sector Ouderkerk, groep Diemerbrug (7). Samen zorgden zij ervoor dat de IJmonding verdedigd kon worden. Waarschijnlijk vielen de drie verdedigingswerken dan ook onder één vakcommandant, maar dat wordt nergens vermeld. Van de laatste fortwachter Alberts (zie ook hoofdstuk 'De Eilandbewoners') weten we dat van de 195 man bezetting 35 man voor de bewaking verantwoordelijk waren. Veel soldaten die op Pampus dienden kwamen uit Waterlandse dorpen, zoals Schellingwoude, Edam en Volendam. Waarschijnlijk had dat te maken met hun kennis van de Zuiderzee. Later kwamen er ook soldaten uit Amsterdam, Weesp en Muiden.

PRIKKLOKKEN

Voor de opleiding werd een deel van de Kazerne in de toen nog garnizoenstad Muiden ingezet. Voordat Pampus in het opleidingsprogramma werd betrokken, werden de eerste algemene onderdelen van de opleiding in Muiden gedaan. Zo leerde men op het Kazerneplein exerceren. De schietoefeningen vonden plaats in het Kamp Laren (de huidige Palmkazerne) waar de soldaten per Gooische Stoomtram naar toegin-

De soldaten maakten tijdens de mobilisatie van 1914 – 1918 een saai diensttijd door, getuige het bord 'Hoe lang nog op Pampus ???'. Het is de enige foto in het bezit van de Stichting Pampus van militairen op Pampus.

gen. Ze moesten daarna wel terugmarcheren. Was Pampus eenmaal in het programma opgenomen, dan gingen de soldaten zo af en toe per boot vanuit Muiden naar het forteiland waar ze dan een paar nachten verbleven. Op Pampus werd geoefend in het wachtlopen op het talud en door de contrescarp-gang waar door middel van prikklokken gecontroleerd werd of de volledige ronde werd gedaan. Naar verluidt durfden veel soldaten 's nachts niet alleen door die gang. Ook werd er geoefend in het schieten met de gigantische Krupp Gruson-kanonnen, waaraan soms echte granaten te pas kwamen. Die waren manshoog en door een soldaat alleen niet te tillen.

↓
ongeveer 82 cm lang!

De opleiding duurde zes maanden – er waren dus twee lichten per jaar. Het met ‘scherp’ schieten met de kanonnen sloot de opleiding af. Dan werd er geoefend op een met netten behangen vlot dat door een marinesleepboot op de Zuiderzee voortgetrokken werd. Het hele gebied werd voor de scheepvaart afgesloten en in Muiden ging een omroeper rond, zodat de bewoners hun ramen konden openzetten. De soldaten moesten tijdens het afvuren van de kanonnen op een stukje hout bijten om te voorkomen dat ze van schrik hun

tong ~~namen~~? *Zouden afbijten of overvies
berchadje.*

ACHTERLADERS

*Niet correct!
De terugslag werd
door remcilinders
op het kanon
afgeremd.*

De kanonnen waren achterladers, voorzien van een hydraulische afremming. Dat wil zeggen dat via een mechanische schaarbeweging de terugslag na het afvuren overgebracht werd op een verticaal hydraulisch systeem. De kokers daarvoor gingen zes meter de bodem in. Laden, richten, afvuren en laten afkoelen kostte per kanon zes minuten, hetgeen inhield dat er vanaf Pampus elke anderhalve minuut een schot gelost kon worden. Hoewel er voornamelijk met kardoezen werd gewerkt, had men de beschikking over vier soorten projectielen: de gewone gietijzeren granaat, de kartetsbus met kleine kogels, de pantserdoorborende granaat en de kartetsgranaat gevuld met zwaardere kogels. Per kanon waren er zes soldaten nodig plus een conducteur, een sergeant (beroepsmilitair) die alles van het kanon afwist. Omgaan met de kanonnen vereiste nogal wat kennis, want niet alleen de elevatie maar ook de hoeveelheid kruit bepaalde de schootsafstand. Bovendien kon het gewicht van de projectielen nogal uiteenlopen, tot maximaal 280 kilo.

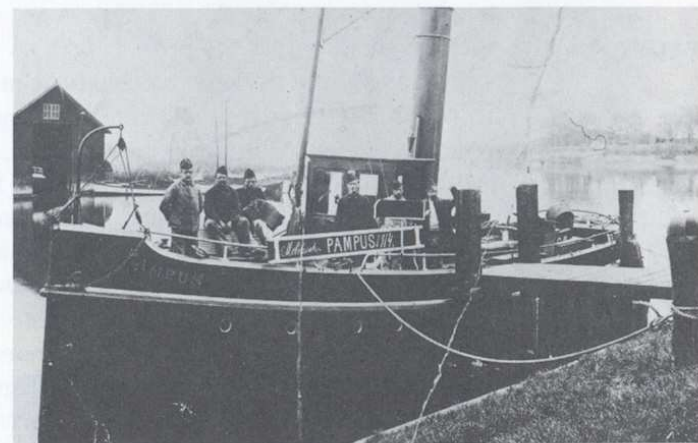
MOBILISATIE 1914 – 1918

Net als van de bouw van Pampus, is er ook weinig bekend over hoe het fort er in ‘vol bedrijf’ uitzag. Dat komt omdat op het eiland slechts één keer militairen gelegerd zijn geweest (1914 – 1918) en het uiteraard een geheim militair object betrof.

De relatief lange periode van vrede in Europa werd 28 juni 1914 onverwacht verstoord door een schot van de Bosniër Prinsip, die daarmee een einde maakte aan het leven van Franz Ferdinand, Aartshertog van Oostenrijk en troonopvolger, en

zijn gemalin. De aanslag was de aanleiding voor eerst een Europese, later een wereldoorlog. Toen het oorlogsgevaar steeds dreigender werd, mobiliseerde ook Nederland. 30 juli 1914 werden de grens- en kustwacht onder de wapenen geroepen; 31 juli de militia en landweer. Zaterdag 1 augustus moesten allen zich naar hun plaats van bestemming begeven. ‘Die zaterdag heeft diepe indruk op ons volk gemaakt. De meesten verwachtten dat het oorlog zou worden. Toch was over het algemeen de geest en de houding van de troepen goed. Op de eerste mobilisatiedag was 90 tot 100 procent van de manschappen op de aangewezen plaats aanwezig. En als men in aanmerking neemt, dat er 177.500 militairen, 6600 paarden en 400 kanonnen en voertuigen moesten worden vervoerd, dan is het resultaat bewonderenswaardig te noemen. Niet dat alles vlekkeloos was. Door de bezuinigingen ontbrak er veel. De magazijnvoorraden waren veel te klein, met de munitie was het treurig gesteld en het grotere materieel was over het algemeen sterk verouderd.’ (8)

De eerste Pampusboot tijdens de mobilisatie van 1914 – 1918 aan de Pampus-steiger in de haven van Muiden.

OP TIJD AANWEZIG

In drie à vier dagen waren alle stellingen bezet (9). Ook de Stelling van Amsterdam inclusief Pampus. De commandant van Fort Pampus liet in een soort enquêteformulier (10) weten dat op de eerste mobilisatiedag, 1 augustus, om half vier 's middags alle tot zijn onderdeel behorende grootverlofgangers zich hadden gemeld, inclusief de geneeskundige dienst en het telegraafpersoneel. Tijdens de eerste dag van hun verblijf op Pampus kregen de soldaten het middageten, bereid in de

Niet correct!
Er stonden grote
kookketels 400 Ltr
in hand, kolon gestookt

koperen potten en pannen (van het fort) in twee gedeelten uitgereikt: om zes uur en om zeven uur 's avonds. Twee dagen daarvoor was het personeel van het Detachement Pantserfort-Artillerie in Muiden al aan het werk getogen om het fort in staat van verdediging te brengen. Op 31 juli was dat klaar. De fortcommandant liet weten dat de kustvuurmonden, de vuurmonden bedoeld voor het afslaan van een landing op het eiland, en de mitrailleurs in staat van paraatheid waren. De 'huishoudelijke inrichtingen', zoals de latrines en wasruimten, waren in orde op de dag dat de dienstplichtig militairen arriveerden.

Die week kwam Pampus tot leven en werd er werk gemaakt van het, in verband met de tekorten, naar andere forten verzenden van overcomplete goederen, zoals karabijnen, sabels en munitie waaronder scherpe patronen. De op Pampus gelegerde soldaten zouden een lange en saaie periode tegemoet gaan, zoals blijkt uit de enige foto van de mobilisatie die in ons bezit is. Soldaten op Pampus met tussen hen in een bord met de tekst 'Pampus. Hoe lang nog???'

WATERVEROORZIENING

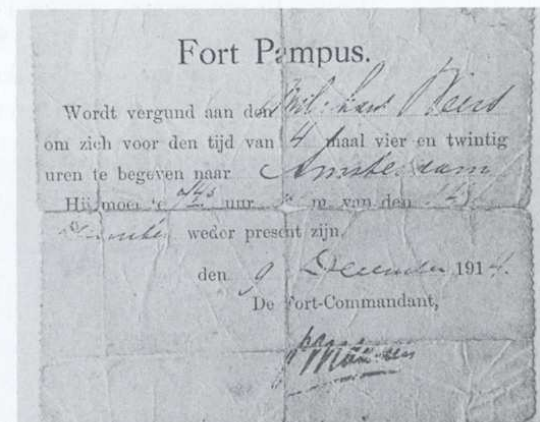
Toen de winter naderde en er serieus met de kans rekening gehouden moest worden dat Pampus geïsoleerd kon raken door het dichtvriezen van de Zuiderzee, bleek dat vooral de watervoorziening problemen opleverde. De Generaal-Majoor Stelling-Commandant te Amsterdam rekende in een brief van 26 oktober 1914 aan de Opperbevelhebber van Land- en Zee-macht (II) voor, dat de watervoorraad ontoereikend was om gedurende een periode van zes weken zonder nieuwe aanvoer te kunnen. Dat kwam omdat de stoommachines meer water verbruikten dan was berekend. 'Indien gerekend wordt op 15 liter de man per dag voor drink- en waswater en voor spijsbereiding is 125 kubieke meter water nodig en rond de 350 kubieke meter voor ketelvoeding, uitgaande van de hiervoor genoemde periode van verhoogd verbruik wegens het gebruik van de koepelmachines.'

Er werd wat geëxperimenteerd met het koelwater van de stoommachines, maar dat bood weinig soelaas. Een oplossing kon zijn, aldus de Generaal-Majoor, het boren van een wel op 40 meter diepte. Uitgaande van nog een aantal voorzieningen, bijvoorbeeld het terugwinnen van de gecondenseerde

Stoomketels, die
verbruiken water!

stoom in de leiding die naar de koepelmachines loopt en nutteloos wegvloeit, zou de voorraad drinkwater opgevoerd kunnen worden tot 150 kubieke meter. Voldoende voor een periode van zes weken. Het treffen van deze voorzieningen bracht natuurlijk wel de nodige kosten met zich mee. Volgens de berekingen f 2000,-, waarvan de duurste post (f 600,-) het aanboren van het grondwater was. Zou dat lukken, dan leverde de bron per uur 25 kubieke meter (zout) water. Niet goedkoop, aldus de Generaal-Majoor, maar 'tegenover deze uitgaven staat dat bij volle bezetting in droge tijden het aanvoeren van duur drinkwater van f 4,- per kubieke meter, per schip niet meer noodzakelijk is'. Uit een notitie van 22 mei 1915 (12) blijkt dat de gevraagde put er ook inderdaad is gekomen. Waar is niet bekend. Bij de opruimingswerkzaamheden op Pampus de afgelopen jaren is niets van een bron gevonden.

Een verlofpassje uit de mobilisatie 1914 - 1918 waarop militair Weert van Fort-Commandant T. Maanen toestemming krijgt om zich 'voor den tijd van 4 maal vier en twintig uur te begeven naar Amsterdam'.

Bovengenoemde archiefstukken doken eind 1991 na lang zoeken op uit het Centraal Archiefdepot van het Ministerie van Defensie te Den Haag. Ze geven onverwacht een beetje inzicht in het dagelijks reilen en zeilen op het eiland gedurende de mobilisatie van 1914 - 1918. Meer is tot nu toe niet bekend, behalve dan een verlofbriefje dat de Stichting Pampus begin 1992 kreeg toegestuurd, gevonden te Amsterdam. Het staat op naam van militair Weert. Hij krijgt toestemming om zich 'voor den tijd van 4 maal vier en twintig uur te begeven naar Amsterdam'. Terugkeer 14 december 1914, ondertekend door Fort-Commandant T. Maanen.

Na de Eerste Wereldoorlog werd het weer rustig op Pampus. De militaire bezetting verdween, op het eiland werd alleen nog geoefend door militairen van de Pantserfort-Artillerie die in Muiden gelegerd waren.

Eén van de militairen die in Muiden in garnizoen lag en tijdens oefeningen Pampus bezocht was A. van den Busken uit Weesp. In een gesprek met de Pampus Post (13) vertelde de in 1990 89-jarige Weesper:

'Hoewel we de meeste tijd doorbrachten in de Vesting Muiden, hadden we af en toe een schietoefening in de Vesting Naarden en gingen we – als het weer het toeliet – één of twee keer per week naar Pampus. Of met de zeilbotter of met de Pampusboot. 's Morgens heen, 's avonds terug. Ik herinner me dat ik één keer in de nacht van zaterdag op zondag onder leiding van een wachtcommandant op het eiland wacht heb gelopen. Geslapen heb ik er nooit. Er staat me nog duidelijk voor de geest dat we één keer met die grote Krupp-Gruson kanonnen een avondoefening hebben gehad. Dat was een heel gedoe. Eerst moesten we kardoezen (met kruit gevulde zakken) uit het kruitmagazijn halen om de kanonnen te vullen. Daarna werden de granaten naar boven getakeld en kon het feest beginnen. De vissers werden verzocht het gebied rond het eiland te verlaten, waarna een sleepbootje een vlot met daarop een witlinnen doek de Zuiderzee op trok. Daarna kregen we het bevel het vlot in de elektrische zoeklichten te vangen, de reuzekanonnen te richten – dat ging overigens langzaam maar wel hydraulisch – om vervolgens op de kapitein te wachten die bevel gaf om te schieten. Alles bij elkaar duurde het wel even voordat het grote moment daar was. En als er eenmaal geschoten was, duurde het zeker vijf minuten voordat de kanonnen afgekoeld waren.'

*het zoeklicht!
(er stond er maar een)*

De in de Govert Flinckstraat wonende Amsterdammer, boekbinder van beroep, werd 1 juni 1921 opgeroepen voor militaire dienst en kwam als nummer 463 bij het Korps Pantserfort-Artillerie onder de wapenen. Gedetacheerd in Muiden braken de oefeningen op Pampus voor de kleine groep militairen – circa 25 man – een beetje de sleur in de Muidense Kazerne. Van de Busken: 'Je had natuurlijk, buiten het feit dat je een opleiding kreeg, niet echt veel te doen. We waren blij als de hele hap richting Pampus ging. Het verhaal gaat dat als er vanaf Pampus werd geschoten de Muider bevolking uit voorzorg de ramen openzette om glasbreuk te voorkomen. Wel was het zo dat er op de dag dat de grote Krupp-kanonnen in actie kwamen op de toren te Muiderberg een grote rode vuurvlag werd gehesen ter waarschuwing aan de scheepvaart.'

De lichte 1921 van het Korps Pantserfort-Artillerie op het Kazerneterrein in Muiden. Derde van links is Van den Busken.

In tijden dat er op Pampus geen militairen gelegerd waren, en voorzover we hebben kunnen nagaan is het fort alleen tijdens de mobilisatie van 1914 – 1918 in ‘vol bedrijf’ geweest, woonden er fortwachters op het eiland. Zij leidden er met hun gezinnen een eenzaam bestaan.

Voor de fortwachters waren op de zuidkant van het eiland twee woningen neergezet, die vermoedelijk kort nadat het eiland in 1933 ontmanteld werd zijn gesloopt. De ene woning waar de sergeant-wachter woonde was van steen, de andere, die onderdak bood aan de sergeant/korporaal-stoker (machinedrijver) van hout. De fortwachters en hun gezinnen waren aangewezen op de Pampus-boot die twee keer per dag vanuit Muiden bij het eiland afmeerde.

Hoewel we over lang geleden praten, kwam de Stichting Pampus toch nog in contact met familieleden van deze fortwachters. Toen de stichting haar plannen bekendmaakte, was mevrouw Kolsteeg-Van Capelle de eerste oud-Pampus-bewoner die contact opnam en een bezoek aan ‘haar’ eiland bracht. Na haar volgden de familie Alberts, mevrouw Horwitz-Van der Ven, de heer Linders en Loes Versteeg uit Amsterdam, die als vriendinnetje van één van de families in haar jeugd geregeld op het eiland kwam. Tenslotte zette op 8 juli 1991 een dochter van machinist Van der Wagt voet aan wal op Pampus, waarmee de reünie compleet was.

Door gesprekken met deze oud-bewoners (14) zijn we weliswaar heel wat te weten gekomen over het dagelijkse leven op het forteiland, maar niets over Pampus als militair

bolwerk. Dat was geheim, dus spraken de fortwachters daar niet over. Ook niet toen zij allang gepensioneerd waren.

DE FORTWACHTERS

Voor zover bekend ‘dienden’ de volgende fortwachters op Pampus:

1. 1909 – 1911: W.J. van Hartingsveldt (17 maart 1909 – 22 mei 1911)
2. 1911 – 1913: F. (Ferry) L.N. van der Ven (22 mei 1911 – 1913)
3. 1913 – 1924: onbekend
4. 1924 – 1929: Jan van Capelle
5. 1929 – 1933: Harm Alberts
6. 1933 – 1952: geen permanente fortbewaking meer

Ad 1. Deze fortwachter voldeed niet bij de artillerie en vertrok.

Ad 3. In deze periode valt de mobilisatie 1914 – 1918 waarin Pampus permanent door militairen bezet was. In die tijd waren er waarschijnlijk geen fortwachters op het eiland aanwezig.

Ad 4. Samen met Van Capelle woonde stoker Linders en zijn gezin, later stoker Van der Wagt en zijn gezin op Pampus.

Ad 5. Toen Alberts fortwachter was, woonde de familie Van der Wagt ook op het eiland in het houten huis.

‘Ziet gij nog niets komen?’ Op deze uit 1904 daterende foto geheel links de nog jonge F.L.N. van der Ven. Foto Mevr. Horwitz-Van der Ven.

MEVROUW ALBERTS

Fortwachter Harm Alberts in 1949 toen hij werkzaam was op het MGDM-Noord, het Munitie Grondstoffen Doorvoer Magazijn in Zaan-dam/Hembrug. Foto familie Alberts.

KOPJE KOFFIE

Hoe zag het dagelijks leven op Pampus er uit? Mevrouw Alberts: 'We stonden rond zeven uur op, ontbeten en wachtten dan op de Pampus-boot die omstreeks acht uur aan de steiger afmeerde. Aan boord vaak werkluï die in het fort onderhoudswerkzaamheden uitvoerden. Vrijwel direct daarna ging schipper Kees Wormhout weer naar Muiden. Hij nam de boodschappenlijstjes mee en de kinderen van Van der Wagt die in Muiden op school gingen. Na het dagelijkse telefoontje met Fort Durgerdam – de telefoon, zo'n ouderwets slingergeval, hing in ons huis achter in de gang – ging Harm het fort in voor z'n dagelijkse werkzaamheden. Rond koffietijd kwam het hele spul dan in onze woning koffiedrinken. 's Middags uiteraard eten en omstreeks vier uur kwam de boot weer langs om de kinderen af te zetten. Dan waren ook de boodschappen aan boord. Ja, en dan begon de vaak

'Twee van de drie 'echt laatste bewoners' van Pampus verkeren nog in blakende gezondheid en wonen niet eens zo ver van het onderwerp van belangstelling af'. Dat schreef zomer 1990 Harm Alberts jr aan de Stichting Pampus, naar aanleiding van een artikel in dagblad Trouw. Harm Alberts jr is de zoon van de beroepsmilitair Harm Alberts (1894 – 1977) die in de week van 17 – 25 april 1929 als fortwachter één van de twee dienstwoningen op Pampus betrok. Twee maanden daarvoor, op 27 februari 1929, was hij met het oog op deze functie bevorderd tot sergeant. En op 17 april trouwde hij met Alida Jacoba Koper uit Haarlem. Met haar hadden we een gesprek over het leven op Pampus. Getrouwd zijn was één van de voorwaarden die bij zijn nieuwe functie hoorde. Alberts, officieel eerste machinist, was als fortwachter belast met het toezicht op en het onderhoud van het fort. Tegelijk met het zojuist getrouwde paar woonde op het eiland de familie Van der Wagt, in het houten huis dat naast het stenen huis van de familie Alberts stond. Korporaal Van der Wagt was stoker en dagelijks in de machinekamer van het eiland te vinden. De stoommachines die daar stonden werden gebruikt voor het mechaniek van de koepels en het opwekken van stroom. De familie Van der Wagt telde vijf mensen waaronder drie kinderen: twee meisjes en een jongetje.

Moeder en zoon Alberts (zomer 1931). Foto familie Alberts.

lange en eenzame avond op het eiland.' Had u veel contact met de familie Van der Wagt? 'Niet veel. Dat beperkte zich tot af en toe een kopje koffie drinken bij elkaar. We hadden genoeg zelf te doen. Je moet niet vergeten dat zij drie kleine kinderen had.'

NIET ONAANGENAAM

Hoewel de beide **fortwachtersfamilies** volkomen geïsoleerd woonden, heeft mevrouw Alberts dat vrijwel nooit als onaangenaam ervaren. 'Ik kon altijd ontzettend goed op mezelf kon zijn. Nu nog. Maar zomers hadden we vaak familie en vrienden over. Dat bracht gezelligheid. Pampus was natuurlijk toen ook al een uitje. Zelf ging ik geregeld aan wal. Ik had zeven broers en zusters waar ik wel eens logeerde. Verder ging ik toch minstens één keer per maand naar Amsterdam om boodschappen te doen.'

Links fortwachter Harm Alberts met geheel rechts zijn vader Meint Alberts, in het midden Harm's jongere broer Henk. Vader Meint Alberts, die van 1893 tot 1895 in Muiden woonde, had als beroepsmilitair rechtstreeks met de bouw van Pampus te maken.

Zoon Harm jr werd in januari 1930 geboren. Tot z'n grote spijt niet op het eiland. Spijt die zelfs nu nog een beetje in z'n stem doorklinkt. 'Ik had natuurlijk op Pampus geboren moeten worden. Maar omdat dat in januari plaats zou vinden en de strenge winter van 1929 nog vers in het geheugen lag, dorst de toenmalige Muider huisarts het niet aan. Dus wipte mijn moeder even naar haar ouders in Haarlem toen mijn komst zich aankondigde.' Omdat hij drie jaar was toen zijn ouders

het eiland verlieten, is hem niet echt veel bijgebleven. 'Zelfs vader vertelde niet veel over Pampus. Hij was beroepsmilitair en verhuisde dus nogal eens. Pampus zag hij als een van de lokaties waar hij gediend had. Nu Pampus weer zo in de belangstelling staat, heb ik er achteraf wel spijt van dat we aan hem niet veel over het verblijf op Pampus hebben gevraagd.'

DRIE GENERATIES

De Zuiderzee was vroeger het domein van de vissers. Hier passeert een botter de steiger van Pampus (circa 1930). Foto familie Alberts.

De naam Alberts is drie generaties met het eiland verbonden geweest. Meint Alberts (1865 – 1919) – de vader van Harm Alberts sr – die eveneens beroepsmilitair was en als sergeant bij de Pantserfort-Artillerie in Den Helder diende, woonde tijdens de bouw van het forteiland van 1893 tot 1895 in Muiden en had rechtstreeks met de bouw van Pampus te maken. In Muiden werd Harm sr, de latere fortwachter, geboren. Toen het fort in 1895 in gebruik werd genomen werd Meint naar Den Helder overgeplaatst. Zoon Harm diende later tijdens de mobilisatie van 1914 – 1918 als dienstplichting soldaat (adju-[?]dant) op Pampus, zo blijkt uit een foto die uit de 'Alberts-archieven' opgeduikeld wordt.

Winter 1931/1932, moeder en zoon Alberts op het ijs voor Pampus. Op de achtergrond het stenen huis dat voorbehouden was aan de fortwachters. Foto familie Alberts.

Mevrouw Alberts vertelt dat de beide gezinnen er, praktisch gezien, alles aan deden om zichzelf te kunnen bedruipen. 'Eigenlijk waren we de hele zomer bezig met voorbereidingen voor de winter voor het geval de Zuiderzee weer eens dicht zou vriezen. Mijn man had achter het huis een groententuin aangelegd en een deel van wat daar afkwam maakte ik in voor de winter. Ook had ik geleerd jam te maken. We hielden kippen en een deel van de eieren kookte ik en hield ik tot aan de winter ingemaakt in waterglas goed. Visser Westerling uit Durgerdam zorgde voor de vis. Ik zette dan een emmertje op de steiger en dat werd door hem gevuld. Maar zelf vingen we ook vis. In het voorjaar schoten de haringen kuit op de stortstenen wal rond Pampus en kon je ze makkelijk vangen. Het gebeurde wel dat als we het net ophaalden er meer dan tweehonderd haringen in zaten. Dat werden dan haringen in 't zuur! We visten ook op ansjovis en zetten 's nachts een reep voor palingvangst. De vis stopten we tijdelijk in een bun die we aan de steiger gemaakt hadden. Eten genoeg rond het eiland!'

ACCURADIO

De keuken was, naar hedendaagse begrippen, niet echt riant. 'Er was in tegenstelling tot in het fort geen elektriciteit. Het huis werd verlicht met olielampjes die vreselijk konden roeten. Wel luisterden we 's avonds naar onze accuradio. Dan had je in ieder geval een beetje het gevoel onder de mensen te zijn. Maar, zoals gezegd, geen elektriciteit, geen gas en geen waterleiding. Verlichten met olielampjes, koken op een zelfgemaakt kolenfornuis. Water kwam uit een mooie oude pomp die in de keuken stond. Totdat de put leegraakte. Dan haalden we bruinachtig (regen)water uit het waterbassin in het fort.'

Zelfwerkzaamheid, daarmee moest je wel behept zijn wilde je het op Pampus volhouden. 'In het fornuis bakte ik brood en koekjes. Uiteraard was er, zeker nadat Harm geboren was, genoeg brei- en naaiwerk te doen. Eigenlijk was je altijd bezig.' Dat begon al meteen toen het echtpaar Alberts op het forteiland kwam wonen. Er was weliswaar een woning, maar

Omdat het kruierend ijs een direct gevaar vormde voor de huisjes op het eiland, overwoog sergeant Van der Wagt (op de foto) in de winter van 1931/1932 serieus om de ijsbergen met munitie op te blazen. Kort daarop draaide de wind en was het gevaar geweken. Foto familie Alberts.

Als het ijs sterk genoeg was, werden de boodschappen vanuit Muiden soms per slee gebracht. Een gevaarlijk karwei omdat de Zuiderzee destijds nog een open zee met eb en vloed was. Hier nadert de Muider beroepsvisser Hein Smolders (met hoed) met zijn

zoon Marinus het eiland in de strenge winter van 1931/1932. De slee was zo gebouwd dat hij kon drijven. Foto familie Alberts.

er moest zelf voor de inrichting gezorgd worden. 'Je begrijpt, dat ging niet zo één twee drie op een eiland. Het duurde dan ook bij elkaar een jaar voordat we de zaken op orde hadden. Daarnaast maakten we het ons zo aangenaam mogelijk. Mijn man had bijvoorbeeld aan de kant van Muiderberg met palen een 'zwembad' in de Zuiderzee uitgezet waar we zomers met de kinderen konden zwemmen.'

STRENGE WINTERS

De zomers waren ongetwijfeld mooi, de winters guur en onaangenaam. 'Het was dan op eiland behoorlijk fris. Vooral in de herfst en 's winters kon het er goed tekeer gaan. In die tijd dat ik met Pampus te maken kreeg en er later woonde heb ik maar liefst twee strenge winters meegemaakt. Die van 1929, die in maart inviel, en de winter van 1931/1932. In 1929 ben ik vanuit Muiden nog naar Pampus gelopen. De tweede strenge winter heb ik bewust op het eiland meegemaakt. De Zuiderzee was toen tussen Pampus en Muiden één grote ijsvlakte. Toen het dooide kruidde het ijs zo naar Pampus toe. De palen van de steiger knapten als lucifershoutjes af en de ijsschotsen naderden het huis van onze burens tot op zes meter.

Van der Wagt stond met dynamiet klaar om die berg op te blazen, maar dat hoefde net niet. Tijdens die winter realiseerden we ons pas hoe geïsoleerd we zaten. De Pampus-boot kon enkele weken niet varen. De boodschappen werden, zo goed en zo kwaad als het ging, met behulp van een grote slee uit Muiden gebracht. Daar heb ik nog een foto van gemaakt. Er kwam uit Muiden een oude man, een schipper geloof ik, met de slee naar ons toe. Die slee was overigens zo gebouwd dat hij bleef drijven voor het geval hij door het ijs zou zakken. Ook kan ik me herinneren dat schipper Kees Wormhout van de 'Pampus' een keer op de Zuiderzee op eendenjacht ging en door het ijs zakte. Daarbij raakte zijn arm uit de kom. Dat was toen heel wat.'

MUIZEN

Veel eten in huis hebben, trok natuurlijk muizen aan. Zeker op zo'n 'onbewoond' eiland. Mevrouw Alberts: 'We hadden niet voor niets twee katten! Daarnaast hielden we konijnen en was er Herta, de herdershond die ons gezin gezelschap hield. Eén keer heeft Herta de tijd van z'n leven op Pampus gehad. Dat was toen in 1932 de loods afbrandde. Daarin lagen blikken met noodrantsoenen die door de hitte opengebarsten waren. Herta was constant tussen de puinhopen aan het snuffelen naar resten eten.'

Harm jr werd dan wel niet op Pampus geboren, een deel van zijn jeugd bracht hij wel op het eiland door. Vond u het niet griezelig om met zo'n klein wurmpje vanuit Haarlem weer naar het eiland te gaan? 'Nee hoor. Ik kon, zoals gezegd, goed tegen eenzaamheid. En in geval van nood hadden we altijd nog de telefoon. Later, toen Harm ging lopen, zijn we wel een paar keer door het oog van de naald gekropen. Zo kwam m'n man een keer uit het fort om thuis koffie te drinken. Het eerste wat hij zag was Harm, amper twee jaar oud, die met een behoorlijk storm op de steiger stond. Je kunt je niet voorstellen wat er dan door je heen gaat. Later is het een keer gebeurd dat hij weer eens uit de tuin ontsnapte en zich vanaf het talud op het eiland op het schuine vlak naar de droge fortgracht liet glijden. Bij de rand aangekomen zag hij die enorme diepte onder zich en begon te huilen. Dat hoorde Van der Wagt, die in de machinekamer bezig was, en die heeft hem er toen vanaf gehaald.'

UNIEKE FOTO'S

Niet correct!

~~De bouw, zomer 1932, van de nieuwe brugboei en lichtbakken op het talud van het eiland. De oude misthoorn, die op het dak van het fort stond, was kort daarvoor tijdens een storm beschadigd. Foto familie Alberts.~~

Dit is het mistblok huisje Bovenstaande tekst hoort niet bij de foto!

In de korte tijd dat mevrouw Alberts op Pampus woonde heeft ze foto's gemaakt waarvan er in dit boekje een aantal zijn opgenomen. Unieke foto's, die ons niet alleen het familieleven op Pampus tonen maar ook een blik gunnen op de Zuiderzee gezien vanaf Pampus. 'Ik had destijds een Kodak-boxje want er viel genoeg te fotograferen. M'n gezinnetje en de mensen die op visite kwamen. Daarnaast was er sprake van een tamelijk druk scheepvaartverkeer in die hoek van de Zuiderzee. Dagelijks zwierven er vissers rond het eiland en geregeld passeerden er boten die een vaste dienst tussen Amsterdam, Harderwijk en Lemmer onderhielden. Van die 'Harderwijkerboot' heb ik nog een foto genomen. In de tijd dat ik op Pampus woonde is het twee keer voorgekomen dat bij dichte mist een vrachtschip vastliep op de stortstenen ring rond Pampus. Het kwam ook geregeld voor dat er een zeiler over de ring heen schoot en die moest dan weer in droge kleren gestoken worden. Dat soort dingen bracht wel enig leven in de brouwerij.'

Hoewel mevrouw Alberts ruim vier jaar op het eiland woonde, kan ze zich vrijwel niets meer van het fort zelf herinneren. 'Heel af en toe, en ik geloof dat dat maar twee keer is voorgekomen, gingen we met kennissen even de slotgracht in om een kijkje te nemen en dan liepen we even door het fort. Ik zou nu niet eens meer weten waar mijn man zijn kantoortje had.'

Voor mevrouw Alberts liep het 'Avontuur op Pampus' op 20 juli 1933 af. De Zuiderzee was toen al ruim een jaar IJsselmeer nadat op 28 mei 1932 het laatste westelijke sluitgat, de Vlieter, was gedicht. In 1933 werd haar man naar Bussum overgeplaatst en dat betekende meteen het einde van het fortwachtersleven op Pampus. Ooit terugverlangd? 'Ja, als ik geld had gehad had ik er graag willen wonen. Bussum was natuurlijk een verademing na Pampus. Daar begon een heel ander leven. Je had er winkels, een grote tuin. Daar hebben we ook vreselijk veel op de hei gefietst. Dat komt omdat we natuurlijk al die jaren gewend waren om veel buiten te zijn. Maar nogmaals, ik was graag op Pampus teruggekomen. Mijn ideaal was om daar dan een koffiehuisje te beginnen voor de zeilers op het IJsselmeer. Het is dat ik te oud ben, maar ik had zo wel willen solliciteren naar die vacature van fortwachter die de Stichting eind 1990 had.'

MEVROUW KOLSTEEG-VAN CAPELLE

Mevrouw Kolsteeg-Van Capelle woont nu in Oss. Zij zette 23 mei 1987 voor het eerst sinds 58 jaar weer voet op 'haar' Pampus. Dat riep veel emoties op, zo schreef zij aan de Stichting Pampus. Mevrouw Kolsteeg-Van Capelle verliet in 1929 als 8-jarig meisje Pampus. Vader Jan van Capelle, die in 1924 met z'n gezin op Pampus kwam wonen, vroeg toen overplaatsing naar Utrecht aan. 'Hoewel we geen waterleiding, gas en elektriciteit hadden, vond ik ons stenen huis best riant,' schrijft mevrouw Kolsteeg. 'In het fort kwamen we niet veel. Wel ging ik dikwijls naar het werkvertrek van mijn vader. Dan moest ik een lange, smalle en heel donkere gang door. Aan het einde daarvan zat een raampje. Als ik naar vader toeliep, ging ik het licht tegemoet. De terugtocht vond ik altijd griezeliger. Want halverwege die lange gang moest je in het donker afslaan om uiteindelijk weer bovengronds uit te kunnen komen. In vaders werkkamer mocht ik dan tekenen. Als je uit het fort kwam, moest je de droge gracht oversteken om vervolgens via een inbandige houten trap naar boven te lopen. Er waren ook een paar ijzeren buitentrappen, maar die werden door ons zelden gebruikt.'

NAAR SCHOOL

'Toen ik bijna zes jaar was ging ik in Muiden naar school. Iedere dag werd ik gehaald en gebracht door de Pampus-boot met schipper Kees Wormhout en schippersknecht Gijs Bol. Dan nam ik boodschappenbriefjes mee voor de kruidenier, bakker en slager en zette de melkbus op de stoep van melkboer Aart Koppen. Alles, ook de post en de kranten, werd naar de Pampus-boot gebracht die bij de scheepswerf van Schouten lag. In de middagpauze ging ik naar moeders zuster om brood te eten. Als er laag tij of storm op komst was, werd ik door Wormhout vroeger van school gehaald. Het is ook een paar maal gebeurd dat de boot toch nog net buiten de haven vastliep. Dan kwam ik door het 'stampen' zeeziek thuis. Er waren ook wel eens militaire oefeningen op het fort. Dan gingen de 'bewoners' naar de wal, moesten de ramen en deuren opengezet worden en werd er met de grote Kruppkanonnen geschoten. Moeder trof dan bij thuiskomst haar huis in wanorde aan, want de militairen hadden het als bivak gebruikt met alle gevolgen van dien. Heel af en toe gingen we wel eens met ons vieren naar de wal om inkopen te doen, naar

De winters op Pampus konden streng zijn. Een familiekiekie op het ijs voor de steiger. De staande man rechts is fortwachter Jan van Capelle (1924 - 1929), rechts naast hem op het ijs zittend stoker Van der Wagt. Op de achtergrond het houten huis waarin de sergeantsstokers met hun gezinnen woonden. Foto Mevrouw Kolsteeg-Van Capelle.

de kapper te gaan of naar de dokter. En natuurlijk bezochten we dan de wederzijdse familie van m'n ouders, want zowel moeder als vader waren in Muiden geboren en getogen. Dit in tegenstelling tot de andere families die op Pampus gewoond hebben: Van der Wagt, Linders en Alberts die alledrie uit andere garnizoensplaatsen kwamen.'

NAAR AMSTERDAM

'Vaders hobby was voornamelijk lezen en moeder breide en naaide veel. Een hoogtepunt in het uitgaan was de enkele keer dat we naar Amsterdam gingen voor echt grote inkopen of om boeken voor vader te kopen. We gingen dan altijd naar een lunchroom en naar de poppenkast op de Dam. Het rijden met de tram was op zich al een belevenis. Heel wat anders dan de Pampus-boot. Bij mooi weer speelden we op Pampus buiten, maar we mochten niet op de aanlegsteiger komen. We hoepelden dan met ijzeren hoepels die gemaakt waren door Ome Kees Melis, een broer van mijn moeder die smid was in Muiden. Met vader gingen we wel vliegeren. Hij was nu niet bepaald een knutselaar, maar vliegers maken ging wel.'

'Bij mooi weer gingen m'n twee jaar jongere broertje Bep en ik 's avonds met onze ouders naar de bergloods. Daar lagen

zware steigerpalen opgestapeld waarop we heerlijk in de zon uit de wind zaten. Mijn ouders keuvelen dan wat met de buurtjes en wij vermaakten ons met verstoppertje spelen. Als we uitgespeeld waren luisterden we, naast onze ouders gezeten, naar het gekwaak van de kikkers. Als de zon in de zee gezakt was, maakten we nog even een ommetje. Op een keer vonden we tijdens zo'n wandeling een verdwaald zeehondje op de keien. Bij hoge uitzondering gingen we met z'n allen roeien in de Rijksvlet die in de bergloods lag.'

STERKE HEIN

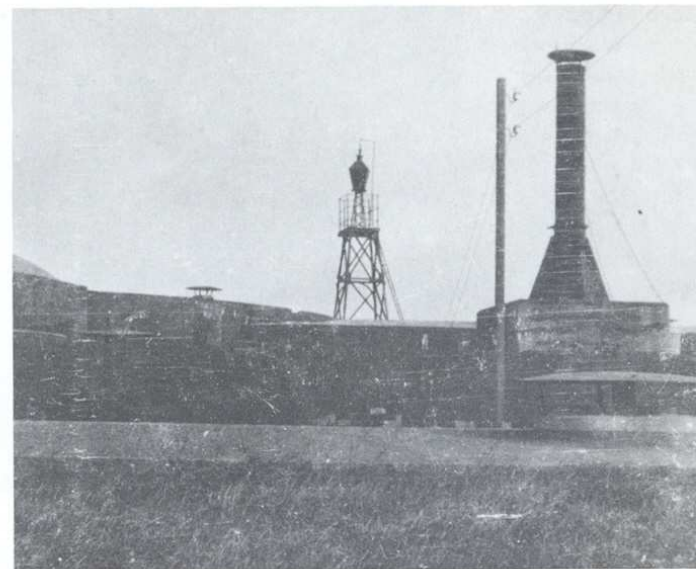
'In tegenstelling tot vader was onze latere buurman Van der Wagt een liefhebber van vissen. We kregen regelmatig bezoek van beroepsvissers, vooral van Hein Smolders uit Muiden, die er bij het ochtendgluren al op uittrok met zijn roeiboot. Na zijn vangst deed hij dan Pampus aan om een maaltje vis af te leveren en zich wat te warmen. Dan werden de nieuwtjes uit Muiden uitgewisseld en aangevuld met sterke verhalen – want daar stond Hein om bekend. Vandaar z'n bijnaam Sterke Hein.'

'Ook herinner ik me nog dat Jantje Linders heel hoge koorts had en dat de dokter niet wilde komen omdat hij de Pampus-boot te klein vond voor het grote water. Vader stelde zich toen telefonisch in verbinding met het vliegveld bij Schellingwoude om een watervliegtuig te laten komen. Maar zo ver is het niet gekomen, want een arts uit Weesp durfde de oversteek met de boot wel aan. Misschien is dit incident wel de aanleiding geweest dat er later een grotere boot kwam, waar je bij slecht weer ook in het vooronder kon verblijven.'

DE MISTKLOK

'Het najaar kondigde zich aan met dagen van mist. Dat vond ik heel erg want je zag en hoorde niets meer, behalve het luiden van de mistklok. Om de zoveel uur moest pa die klok opwinden. Overdag mochten we dan mee, maar 's nachts moest hij er z'n warme bed voor uit. Pet op, jekker aan en de ijzige kou in op weg naar het mistklokhuisje dat iets verder weg stond dan de bergloods. Storm en onweer, daar hield ik ook niet van. Na stormweer gingen we juttten. Dan brachten we een mand naar de waterkant en daarin verzamelden we het hout dat over de ring was geslagen en tegen het eiland lag.

De brulboei en stoompijp van de machinekamer op het dak van het fort. Mevrouw Alberts nam deze foto vanuit haar 'achtertuin'.

Dat hout werd in de kachel opgestookt. Bij de naderende winter wees vader ons op de overtrekkende vogels die richting het zuiden gingen.'

'De strenge winter van 1928/1929 zal ik niet gauw vergeten. We raakten volkomen geïsoleerd omdat de Pampus-boot niet meer voer. De in het fort aanwezige noodvoorraad levensmiddelen moest aangesproken worden en moeder bakte zelf brood. 's Zomers maakte moeder in grote Keulse potten met een plankje en een steen er op sperciebonen, andijvie en snijbonen in. Maar ze had ook groenten geweekt, dus daar was die winter geen gebrek aan. De brandstofvoorraad slonk echter zienderogen. Doordat er op de slaapkamers geen kachels waren, konden we door de bevroren ruiten niet meer naar buiten kijken. Alleen in de keuken en de huiskamer werd gestookt. Een verrekijker was op Pampus, net als op een schip, onontbeerlijk. Die lag dan ook onder handbereik. Op een dag was er in de verte iets zichtbaar dat heel langzaam dichterbij leek te komen. Het raadsel werd met behulp van de verrekijker opgelost: Hein Smolders was in aantocht. Hij duwde een houten slee en om de paar passen gaf hij met een grote bijl een houw in het ijs om te voelen of het sterk genoeg was. Over de tocht moet hij uren hebben gedaan. Hein had z'n slee volgeladen met de meest noodzakelijke levensmidde-

Toen Pampus al gereed was werden op het talud drie fundamentenaangelegd voor het platen van afweerschut. Dat geschut is er wegens bezuinigen nooit gekomen. Foto Mevrouw Kolsteeg-Van Capelle.

len. Ook bracht hij post en de kranten mee. Langzamerhand kwamen er wat meer mensen op het ijs, maar het bleef levensgevaarlijk want de Zuiderzee was nog een open zee met eb en vloed. Onbekenden wisten natuurlijk niet waar de wakken geweest waren en waar het ijs nog niet dik genoeg was. Ik hoor m'n ouders nog vertwijfeld schreeuwen naar schaatsenrijders die Pampus naderden. De hele winter hebben er een ladder en een touw klaargelegd om te kunnen redden. We hebben die winter ook een paar keer bezoek gehad van mensen die van 'verre' kwamen. Die wilden dan ook het fort bezichtigen. Maar dat was verboden en vader hield daar strikt de hand aan, wat hem niet door iedereen in dank werd afgenomen. Wel mochten ze zich in ons huis warmen en zich te goed doen aan de erwtensoep die in een heel grote pan op het fornuis klaar stond voor de 'gasten'. Eindelijk kwam er aan de drie maanden durende strenge winter een einde. Al die tijd was ik niet naar school geweest, want alléén over het ijs was natuurlijk onverantwoord. Ik kreeg in die periode van vader 'privés' in lezen, schrijven en sommetjes maken.'

MENSENSCHUW

Doordat vader Van Capelle signaleerde dat zijn kinderen 'mensenschuw' werden, vroeg hij overplaatsing naar Utrecht aan. Van die schuwheid heeft mevrouw Kolsteeg-Van Capelle nog lang last gehad. 'Ik werkte na de ULO op het hoofdkan-

Drukte bij de Pampus-steiger. Op het eiland is een speedboat gearriveerd die de nodige aandacht trekt. Wanneer deze foto is genomen is niet bekend. Foto Mevrouw Kolsteeg-Van Capelle.

toor van de Spoorwegen in Utrecht en had er ontzettend veel moeite mee als ik bijvoorbeeld een dossier naar een andere kamer moest brengen. Ik liep die deur wel drie keer voorbij eer ik naar binnen ging. Eenmaal binnen stakte de adem in m'n keel en kon ik geen woord uitbrengen. Die angst heeft tot zeker in de Tweede Wereldoorlog geduurd.'

De schuwheid overschaduwde haar jeugdige herinneringen aan Pampus. 'Toen ik na al die jaren op die mooie zaterdag op de overblijfselen van de geschutskoepel stond en over het glinsterende water keek met z'n ontelbare zeil- en motorjachten, dacht ik: 'Onder de bezoekers hier zijn vast wel mensen die bij het aanschouwen van dit mooie panorama denken dat het destijds een voorrecht moet zijn geweest om hier dagelijks te mogen vertoeven.' Maar dat het leven en wonen op Pampus ook minder plezierige kanten had, heb ik aan den lijve ondervonden.'

MEVROUW HORWITZ-VAN DER VEN

Mevrouw Horwitz-Van der Ven uit Naarden is de dochter van fortwachter Van der Ven die in 1879 in Den Briel werd geboren. Omdat vader Van der Ven fortwachter op Lunetten werd, verhuisde de familie naar Soest. Na de lagere school ging Van der Ven drie jaar naar de 'pupillenschool' in Nieuwersluis. In 1900 kwam hij als Fourier 4e compagnie Pantserfort-Artillerie in Muiden en was daar in de Kazerne gelegerd.

Hij trouwde in 1906 met Jacoba van Heukelom, ging in Muiden een huis bewonen en verhuisde korte tijd later naar 'De Doelen' aan de Grootte Zeesluis, toen nog militair bezit. Van der Ven was van 1911 tot 1913 fortwachter op Pampus. Na tijdens de Eerste Wereldoorlog onder de wapenen te zijn geweest in Amsterdam, Oudshoorn, Asperen, Halfweg, Bussum, Halfweg, Oldebroek en Woerden, werd hij in 1918 op het Departement van Oorlog in Den Haag aangesteld als Chef van de Expeditie. In 1943 ging hij op 'wachtgeld' tot zijn pensionering. Hij overleed in 1951 in Den Haag.

De familie Van der Ven had drie kinderen: Ferry (1907), Jacoba (1909) en Andries (1911). Andries was drie maanden oud toen hij naar Pampus ging; mevrouw Van der Ven (Jacoba) twee jaar. Ze was dus te jong om zich echt wezenlijke dingen van het verblijf op het eiland te kunnen herinneren. Veel van wat ze weet komt dan ook van overlevering, vooral van haar reeds overleden oudere broer Ferry. Vader Van der Ven sprak, net als fortwachter Alberts, eigenlijk nooit over het eiland, want dat was immers militair geheim.

Mevrouw Horwitz-Van der Ven: 'Mijn broertjes en ik werden, als we buiten mochten spelen, aan een lang touw vastgebonden. Levensgevaarlijk natuurlijk, die kleine dreumessen op zo'n eiland.' Hoe goed de kinderen ook in de gaten werden gehouden, toch ging het wel eens mis. 'Tijdens de winter van 1912/1913 lag er veel ijs rond Pampus. Op een ochtend vroeg Ferry aan vader of hij even mocht gaan kijken. Ik wilde met hem mee en samen gingen wij het talud af met de belofte gauw terug te zullen komen. Maar het zou anders lopen. Beneden gekomen sprong Ferry op een schots en riep mij dat ik ook moest komen. Daar stond ik naast hem op de schots die zachtjes van het eiland wegdreef. Gelukkig kwam vader poolshoogte nemen en die greep meteen in door ons eraf te sleuren. Ik moet er niet aan denken wat er had kunnen gebeuren...'

FORTJE ROND

'Vader was een serieuze, consequente en doodeerlijke man. Bovendien een man van de klok. Hij was, wat je noemt, streng maar rechtvaardig. Als meisje was ik wel een beetje bang van hem en dat werd veroorzaakt door zijn driftbuien. Moeder wist hem echter wel te kalmeren. Dat hij met ons

F. (Ferry) L.N. van der Ven die van 22 mei 1911 tot 1913 fortwachter op Pampus was. Foto Mevr. Horwitz-Van der Ven.

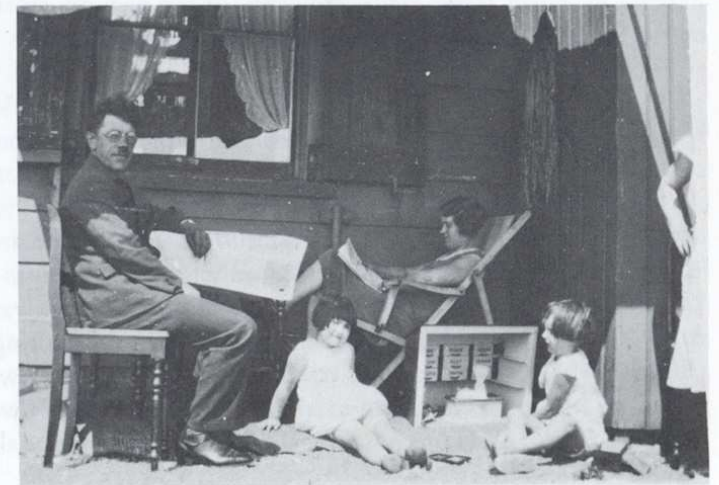
nooit over Pampus wilde praten, komt door de eedsaflegging in 1911 te Amsterdam. Pampus was militair geheim, daar praatte je niet over. Dat heeft hij dus ook niet gedaan toen hij allang gepensioneerd was. Achteraf gezien jammer, anders hadden we veel meer geweten van hoe het er in het fort aan toeging dan nu. Maar ik kan het wel begrijpen. Ik heb zelf gewerkt op de Sectie 1 – 'zeer geheim' – van de Generale Staf, waarbij ik ook moest tekenen voor geheimhouding.'

'We verlieten Pampus in 1913 omdat mijn oudste broer Ferry naar de grote school moest. Over Ferry heeft in de familie nog lang het volgende verhaal de ronde gedaan. Het kon tijdens storm op het eiland flink spoken. Na zo'n storm miste m'n moeder haar grote zinken teil, die natuurlijk in zee was beland en gezonken. Maar Ferry zei, toen hij hoorde dat de teil zoek was: Hij is een fortje rond! Dat werd namelijk wel gezegd als er een soldaat zoek was. Natuurlijk kwamen die na verloop van tijd wel weer opdagen gelukkig.'

LOES VERSTEEG

De ouders van mevrouw Loes Versteeg uit Amsterdam waren aan het begin van deze eeuw bevriend met stoker/machinedrijver Van der Wagt. Het gezin telde drie kinderen, in volgorde van leeftijd Annie, Jan en Hennie (1927). Na Pampus werd dochter Anke geboren. Mevrouw Versteeg heeft met haar broertje Louis verschillende malen op Pampus gelo-

Zomer 1933 voor het huis van Van der Wagt. Op de stoel Van der Wagt, in de ligstoel zijn vrouw. Het meisje links is vriendinnetje Loes Versteeg, meisje rechts dochter Hennie van der Wagt. De kinderen spelen winkeltje: let op de weegschaal/kassa! Foto Loes Versteeg.

geerd. Vaak zomers, waarschijnlijk die van 1932 en 1933, maar ook een paar keer in de winter. Na de nodige briefwisselingen die aan een bezoek voorafgingen, namen moeder, dochter en zoon dan op het Weesperplein de 'Gooische Moordenaar' die hen naar Muiden bracht. 'Daar stapten we uit en meldden ons bij een kruidenier aan de haven. Dan kwam de Pampus-boot en werden we naar Pampus gebracht.'

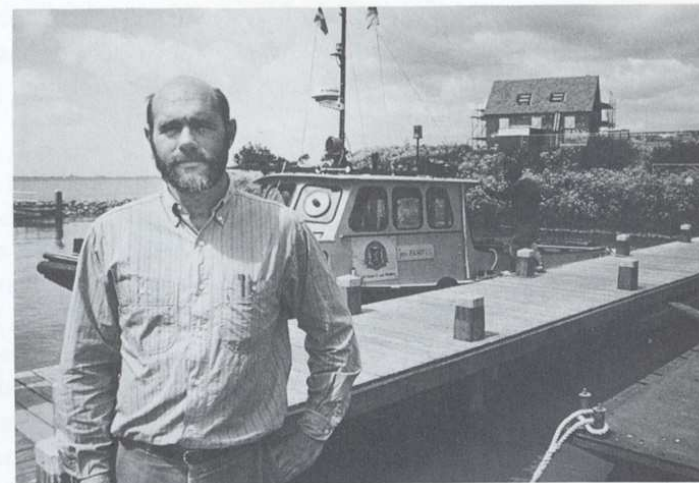
'In mijn herinneringen heb ik het op Pampus altijd naar m'n zin gehad. Maar soms vond ik het ook wel eng. Dat was als het hard waaide. Op de zolder van het huis van Van der Wagt kon het dan vreselijk spoken. Ik ben ook enkele keren zonder moeder op het eiland geweest. Pa en ma hadden een confectiebedrijf en moesten dus hard werken. Dan hadden ze geen tijd om mee te gaan.'

IJZEREN TRAP

Ook Loes Versteeg kan zich van het fort zelf weinig herinneren. 'Ik ben er een paar keer in geweest. Je ging via een grote ijzeren trap naar beneden en kwam dan in de grote verbindingsgang waaraan de twee koepels lagen. Hollen en rennen natuurlijk door die gangen en verstoppertje spelen. Vooral hard schreeuwen want het klonk er ontzettend hol. Voor kinderen was het een eldorado, dat verzeker ik je. Ook kan ik me nog vaag herinneren dat Ome Cees van der Wagt naar de stoommachine ging om hem te smeren. De beide fortwachterfamilies gingen niet veel met elkaar om. Ik geloof dat de beide vrouwen elkaar niet zo lagen. Tante Annie en mevrouw Alberts hadden zo'n beetje hetzelfde karakter, waren niet makkelijk.'

'Wat ik me van het houten huis van Van der Wagt herinner, is dat het een grote zolder met kamers had waar oom en tante sliepen. Zoals gezegd, als het waaide kon het op die zolder goed spoken. Maar daar niet alleen, doordat het fort open was jankte de wind vooral in de droge gracht. De trap naar de zolder kwam achter in het huis in de keuken uit. Daar stond ook de pomp waarmee we drinkwater oppompten. Gek eigenlijk dat het nu pas tot me doordringt dat het een uniek plekje was om te logeren. Je praatte er wel op school over en vriendjes waren jaloers, maar je beschouwde je logeerpartijtjes op Pampus eigenlijk als iets heel normaal.'

Fortbeheerder Jan Broekhof was zomer 1991 de eerste 'fortwachter' van Pampus sinds 1933. Op de achtergrond de fortwachterswoning in aanbouw. Achter Broekhof de nieuwste Pampus-boot. Foto Gerrit Hols.

BEHEERDER BROEKHOF

Toen de Stichting Pampus het forteiland begin 1990 kocht en het nodige daarin investeerde om het geschikt te maken als toeristische attractie, diende zich al snel de noodzaak van een fortbeheerder aan die op Pampus zou moeten gaan wonen. Na een interview in De Telegraaf waarin gevraagd werd om een 'burgemeester van Pampus', solliciteerden spontaan honderden mensen. Daaronder Jan Broekhof die mei 1991 bij de Stichting Pampus als beheerder in dienst trad. Die zomer heeft hij het 'toerisme' naar het eiland zien beginnen. Nu meren er zomers dagelijks partyboten met dagjesmensen bij het eiland af. Om dat allemaal in goede banen te kunnen leiden, maakte Broekhof, inmiddels weer uit dienst van de stichting, lange werkdagen. Hieronder de belevenissen van de 'fortwachter nieuwe stijl'. Opmerkelijk is dat hoewel de wereld in zestig jaar enorm is veranderd, op Pampus de tijd lijkt te hebben stilgestaan. Sterker nog, het leven op het eiland vertoonde duidelijke overeenkomsten met vroeger, zo blijkt uit zijn verhaal. Broekhof: 'Ik begon 's morgens om zeven uur met het in orde maken van de ontvangstruimte, het op de werkplek installeren van de autotelefoon en het starten van het aggregaat voor de stroom. Tegen kwart voor acht arriveerde de motorvlet 'Pampus' vanuit Muiden die de werklieken afleverde die deze zomer hun handen vol hadden aan de bouw van de beheerderswoning. Vervolgens maakte ik telefonisch afspraken over het in Muiden ophalen van de vrijwillige

gidsen en was het wachten op de partyboot uit Amsterdam die rond één uur zijn lading dagjesmensen op het eiland afleverde.'

TALKRADIO

Wonen op een eenzaam eiland midden in de drukke Randstad moet iets apart zijn. Broekhof: 'De bewoonde wereld is dichterbij dan je denkt. Als ik 's nachts over het IJmeer keek dan was het om me heen net een kerstboom. Alleen de hoek Lelystad-Marken was volkomen donker. Je raakt wel heel erg bij de natuur betrokken. Zo viel het me al snel op dat het weer op Pampus wel drie tot vier keer per dag kan veranderen. Opeens draaide de wind, of zette die onverwacht door. Zo was het helder, zo weer heilig. Ook merkte je meteen het verschil in vochtigheidsgraad van de lucht, een natuurverschijnsel dat je ook aan de kust waarneemt. Het was wel boeiend.'

Gelukkig was Broekhof geen tv-kijker, want die was op het eiland nog niet aanwezig. 'Een radio wel. Als het even kon luisterde ik naar 'Met het oog op morgen', jazz-programma's en een programma van de VPRO dat 'Talkradio' heette. Dat gaf je het gevoel niet helemaal van de buitenwereld afgesloten te zijn. Wat dat betreft is mijn verhaal vergelijkbaar met dat van de familie Alberts die 's avonds naar de accuradio luisterde.'

Broekhof nam mei 1992 afscheid van de Stichting Pampus nadat hij tot de conclusie was gekomen dat het werk op het eiland te zwaar was voor één persoon. Bovendien viel de eenzaamheid hem na één winter op Pampus gebivakkeerd te hebben toch wel zwaar. Hij werd direct opgevolgd door het beheerderspaar Nick van den Bergh en Bianca Sol uit Naarden. Het wonen op een schip dat ver van de bewoonde wereld lag, had beiden geleerd wat het is om lange, eenzame avonden door te komen. Bianca: 'Dat zal op Pampus niet anders zijn. We zijn wat dat betreft wel aan elkaar gewaagd.'

De familie Linders voor hun houten huis op Pampus.

Sergeant-stoker Linders woonde aan het begin van de jaren twintig op Pampus. Rechts op de foto de heer en mevrouw Linders met voor hen zoon-tje Jan. Links de oudste zuster van de heer Linders met haar man.

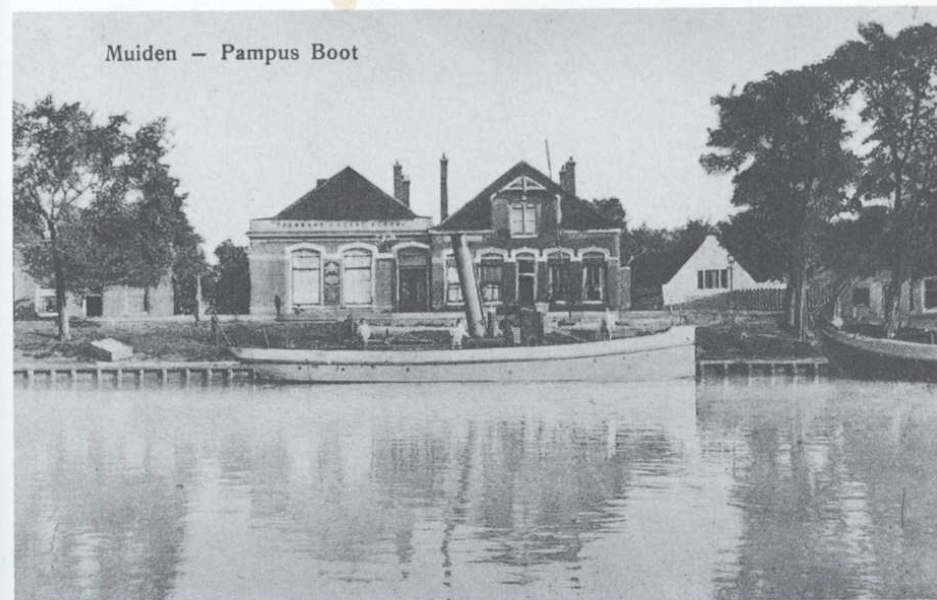
Vanaf het moment dat Pampus door Defensie in gebruik werd genomen diende zich de noodzaak van geregeld vervoer tussen het eiland en Muiden aan. Het Departement van Oorlog pakte meteen groots uit door twee schepen in de vaart te nemen: een stoomboot, de 'Pampus' en een zogenaamde commandantsbotter met de naam 'Fort Pampus'.

Voor de botter wordt als vermoedelijk bouwjaar 1882 aangenomen. Zeker is dat het schip in 1893 op de Muidense werf van T. Pauw lag (15), waarschijnlijk om te worden omgebouwd tot commandantsbotter.

De schroefstoomsleepboot 'Pampus' werd in opdracht van het Departement van Oorlog, Dienst der Genie, gebouwd bij scheepswerf Huygens & Van Gelder in Amsterdam. De stoomboot kreeg Naarden als administratieve thuishaven, hoewel hij feitelijk in Muiden lag. Beide boten kwamen juni 1893 in de vaart, het jaar dat ook de voor Fort Pampus bestemde 4e compagnie van het korps Pantserfort-Artillerie werd opgericht.

Voor de liefhebbers: de 'Pampus' had een lengte van 19.35 meter, een breedte van 4.25 m en een diepgang van 2 meter. Het schip werd in 1923 opgelegd en daarna overgedragen aan het korps Pontonniers & Torpedisten in Gorinchem. Nog datzelfde jaar werd de 'Pampus' aan een particulier in Brakel verkocht en herdoopt in 'Louise'. Latere namen waren 'Adriana Marina' en 'Atlas' (1928). De voormalige 'Pampus' zou uiteindelijk in 1952 bij de firma De Koophandel in Lekkerkerk gesloopt worden.

Van de commandantsbotter is niet veel bekend. Die is vermoedelijk in gebruik geweest tot 1914. Maar dat kan ook nog later zijn gezien het feit dat de eerste Pampus-boot in 1923 werd opgelegd, terwijl er pas in 1926 een nieuwe boot kwam.

De eerste Pampus-boot afgemeerd aan de Heerengracht in Muiden.

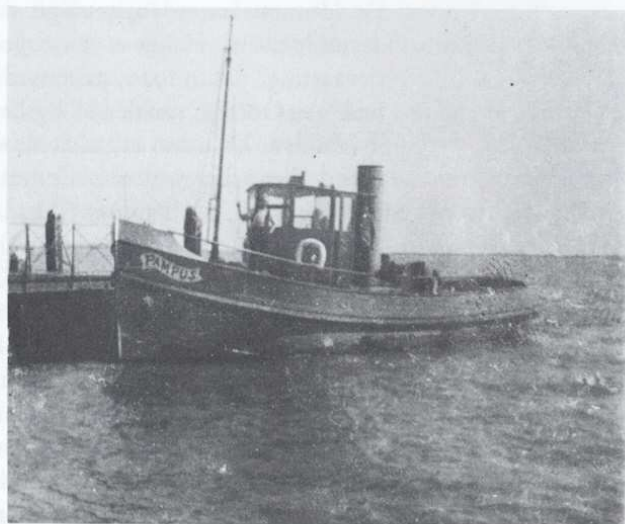
A. van den Busken uit Weesp, die vanaf 1 juni 1921 in Muiden gelegerd was en oefeningen op Pampus meemaakte, zei in een interview (16) dat hij 'of met een zeilbotter of met de Pampus-boot' naar Pampus voer.

DE TWEDE PAMPUS

De 'Pampus' werd opgevolgd door een tweede boot met dezelfde naam. Het was een zogenaamd 'motorcommunicatievaartuig' dat in 1926, gebouwd in opdracht van het Ministerie van Oorlog, van de helling liep bij Scheepswerf Schouten in Muiden. De naam zegt het al, volgens de officiële stukken zorgde het schip voor de 'Communicatie tussen Muiden en Fort Pampus'. De 'Pampus II' had een lengte van 15.10 m, een breedte van 4.05 m en een diepgang van 1.40 m. Voor de voorstuwung zorgde een 60 PK Kromhout dieselmotor.

Deze tweede Pampus-boot werd april 1934 voor f 12.000 verkocht aan het Ministerie van Financiën en kreeg in zijn nieuwe thuishaven Delfzijl de functie van 'Recherchevaartuig', in te zetten voor de controle op invoerrechten en accijnzen. Tegelijk veranderde de naam in 'Alexander Gogel'. Het schip werd waarschijnlijk in het laatste oorlogsjaar door de Duitsers gevorderd, en keerde na de oorlog weer terug bij

De tweede 'Pampus' in een ijzig landschap, winter 1931/1932 voor de kust van Pampus. De Zuiderzee was weliswaar weer bevaarbaar, maar het zou nog geruime tijd duren voor het kruierende ijs voor Pampus was verdwenen.

De tweede Pampusboot afgemeerd aan de steiger bij Pampus, zomer 1932.

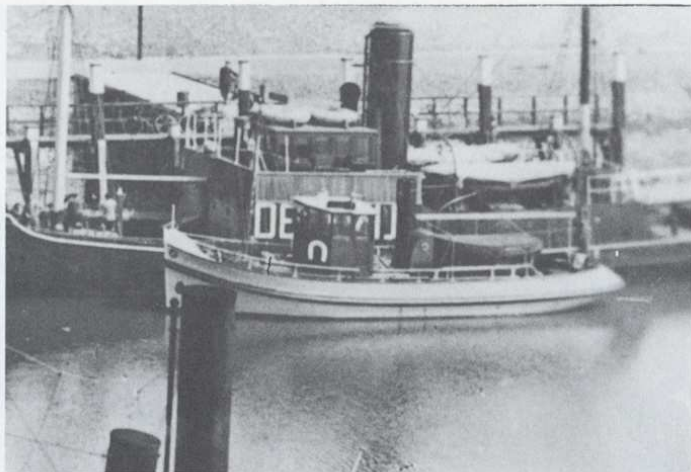
De tweede 'Pampus' aan de Pampus-steiger in de haven van Muiden.

'Invoerrechten & Accijnzen'. November 1947 werd de Kromhout-kraftbron vervangen door een 148 PK GMC dieselmotor. Het schip werd 24 augustus 1964 uit dienst genomen en overgedragen aan Domeinen. Oktober dat jaar verkocht Domeinen het aan de Algemene Inspectie Dienst van het Ministerie van Landbouw. Het schip sleet zijn laatste dagen in overheidsdienst op de Oosterschelde, waarbij het op 7 april 1967 ter hoogte van Wemeldinge nog in aanvaring kwam met het motorschip 'Ameland'. Op 2 september 1976 kwam er een einde aan een drukbezet leven. Het schip werd afgevoerd en overgedragen aan Domeinen. Van het verdere lot is niets bekend.

DE DERDE PAMPUS

Op het moment dat de tweede 'Pampus' in 1934 werd verkocht aan het Ministerie van Financiën, is het tijdperk van de 'echte' Pampus-boten voorbij. De laatste fortwachter verliet in 1933 het eiland en Pampus werd aan zijn lot overgelaten. Pas in april 1990 was het weer noodzakelijk een min of meer geregelde dienst tussen Muiden en Pampus in het leven te roepen. Februari dat jaar kocht de Stichting Pampus het eiland

De tweede 'Pampus' diende van 1934 tot 1964 de douane te Delfzijl. Deze foto werd vóór de Tweede Wereldoorlog in Delfzijl genomen.

en voor de exploitatie daarvan kwam de huidige 'Pampus' in de vaart. Het aardige is dat ook dit schip oorspronkelijk in dienst van de overheid was. Het is een zogenaamde **Kantoniersvlet**, in 1963 in opdracht van de Directie Beneden-Rivieren van Rijkswaterstaat door scheepswerf Gebr. J. & M. Damen in Hardinxveld-Giessendam gebouwd (bouwnummer 286) voor de somma van f 63.367. Het schip, de 'Maas', kreeg eerst Andel, later Dordrecht als standplaats. De lengte is 12.10 m, breedte 3.15, diepgang 1 meter. De 'Maas' werd in eerste instantie voortgestuwd door een 70 PK dieselmotor, later een 80 PK en kan daarmee een snelheid van 14 kilometer per uur bereiken.

De vlet werd 29 september 1988 afgevoerd naar Domeinen en 15 december dat jaar verkocht aan Maarten Noë te Muiden. Op 3 november 1989 verwisselde het schip van eigenaar en ging het in handen over van Piet-Jan Oosthoek en Jan Geesink, eigenaren van het Muidense restaurant Floris V.

Na een grondige opknapbeurt kwam de voormalige Rijkswaterstaatvlet onder de nieuwe naam 'Pampus' weer in de vaart. Het schip wordt door Floris V in het kader van sponsoring sinds april 1990 ingezet voor vervoer van mensen en materialen vanuit Muiden naar Pampus. Het is de bedoeling dat deze derde 'Pampus' op den duur eigendom wordt van de Stichting Pampus. Inmiddels is de 'Pampus' ten behoeve van zijn nieuwe functie uitgerust met radar, marifoon en autotelefoon. (17)

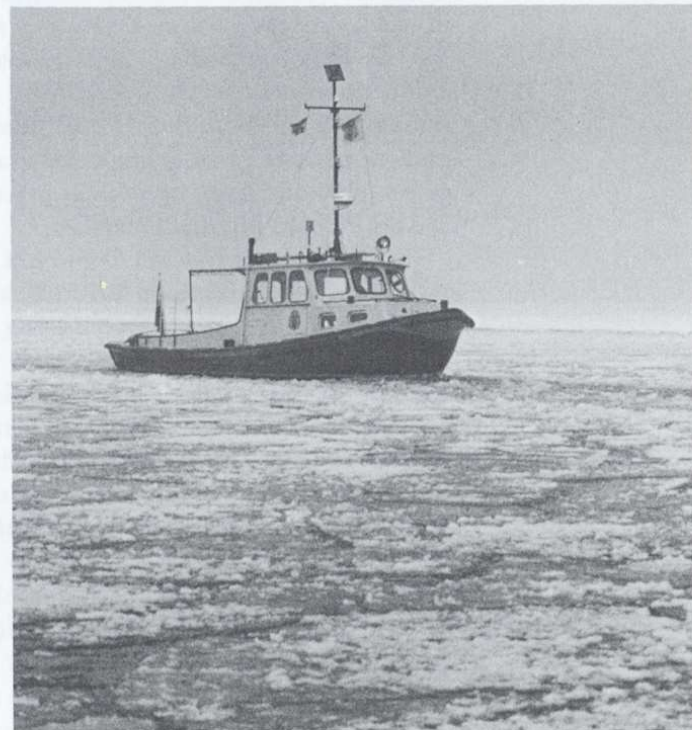
DE SCHIPPERS

*Arie Groenewegen
was de eerste
sergeant-schipper
van de eerste
Pampusboot!*

Over de schippers van de Pampus-boten is niet veel bekend. Wel weten we dat het in 1893 in de vaart komen van de twee eerste Pampus-boten, het einde betekende van de vaardienst tussen Muiden en Pampus met de stoomboot 'Zeeland' van schipper P. de Vroedt. Hij opende dat jaar een sleepdienst vanuit de thuishaven Muiden op Utrecht.

De tweede 'Pampus', die in 1926 in de vaart kwam, werd gevaren door schipper Kees Wormhout en schippersknecht Gijs Bol. Het schip had een vaste ligplaats bij Scheepswerf Schouten in Muiden. Wat de status van de schippers was – militair of burger – is niet bekend. Volgens H. Hillebrand, oud-politiefchef (1929 – 1955) te Muiden, was de 'veerdienst' op Pampus uitbesteed aan Scheepswerf Schouten (18). Eén van de latere schippers van de tweede 'Pampus' was Jan van de Belt. De huidige 'Pampus' wordt gevaren door eigenaar Jan Geesink, maar heeft in de zomer van 1991 gedurende enige maanden Huib Smelt als vaste schipper gehad.

De 'derde' Pampus komt 24 januari 1992 de haven van Muiden binnenvaren nadat schipper/eigenaar Jan Geesink fortbeheerder Jan Broekhof op Pampus afgezet heeft. Foto Gerrit Hols.

Na de drukte van de mobilisatie 1914 – 1918 bleven op Pampus alleen de twee fortwachters en hun gezinnen over. Nog geen tien jaar later gingen er stemmen op om het verdedigingswerk op Pampus drastisch in te krimpen. Het einde komt in zicht.

Van de mobilisatie had defensie heel wat opgestoken. Pampus in 'vol bedrijf' viel niet mee. Er waren niet alleen problemen met de watervoorziening, bijna tweehonderd man op het eiland herbergen met alle bijbehorende faciliteiten was geen sinecure. Pampus was door z'n geïsoleerde ligging gewoon ontzettend duur in het gebruik. De vraag was of het, zeker gezien de vorderingen op militair gebied, eigenlijk wel zin had om Pampus in stand te houden.

De Minister van Defensie liet in een geheime brief van 4 maart 1927 aan de Generale Staf in Den Haag weten dat het hem wenselijk leek dat de bewapening van het fort naar de reserve zou gaan. Dat hield in dat de fortwachters zonder werk zouden komen te zitten en het eiland konden verlaten. De plannen voor een onbeheerd Pampus werden, zoals gezegd, onder andere ingegeven door de hoge kosten die de bewoning van het eiland met zich meebracht. Er werd overigens ook nog even met de gedachte gespeeld om slechts één persoon op het eiland achter te laten. Het is trouwens ook goed mogelijk dat de in gang gezette aanleg van de Afsluitdijk in de planvorming een rol heeft gespeeld.

Om tot een goed doordacht besluit te kunnen komen, verzocht de Generale Staf per brief van 26 november 1931 de direct betrokkenen – de Inspecteur der Artillerie (IdA), de

Op deze vóór de Tweede Wereldoorlog genomen foto staat H. Hillebrand, destijds hoofd van de politie in Muiden, op één van de geschutskoepelels die enkele jaren daarna tijdens de Duitse bezetting verwijderd zouden worden.

Op de achtergrond het huisje dat zomer 1932 werd neergezet. Op het dak stond een houten constructie waarin naast een misthoorn ook het lichtbakken was aangebracht.

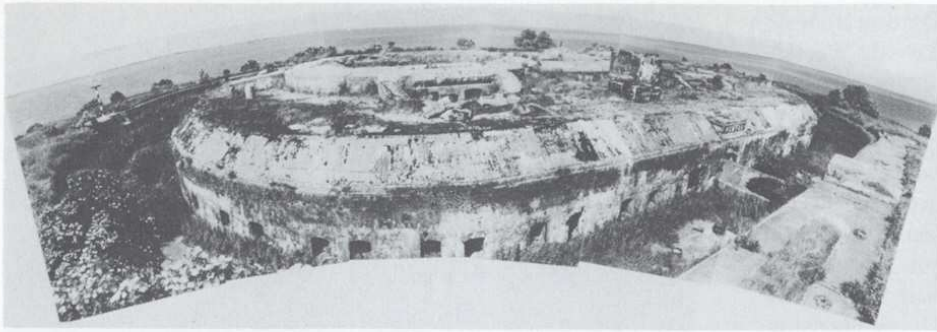

Directeur voor het Materieel der Landmacht (DML) en de Inspecteur der Genie (IdG) – de situatie ter plekke te gaan bekijken en hun bevindingen op papier te zetten.

ONDERZOEKJE

dat stond er al eerder volgens mij!

De eerste die op 18 januari 1932 reageerde was de Inspecteur der Genie (19). Naar aanleiding van zijn schrijven stelden Generaal-Majoor M. Ridder van Rappard, Inspecteur der Artillerie, en kolonel W.J.D. Havelaar, Directeur voor het Materieel der Landmacht, gezamenlijk een onderzoekje in. Ridder van Rappard zette zijn bevindingen op 3 februari 1932 in een geheim rapport op papier (20). Allereerst stelt de Generaal-Majoor dat er voor het op Pampus aanwezige personeel, een **sergeant-wachter** en een **sergeant-stoker** (machinedrijver), dagelijks bijgestaan door een **magazijnsknecht** uit Muiden, 'alleszins een dagtaak te vervullen is'. Onder andere omdat de mistklok (uiteraard alleen bij mist) ook 's nachts om de twee uur opgewonden diende te worden. Een, door de verouderde inrichting, zeer vermoeiend werkje. Maar, zo was zijn conclusie, 'het leven op deze eenzame kale plek midden in zee, is uit moreel oogpunt voor één man of één gezin niet

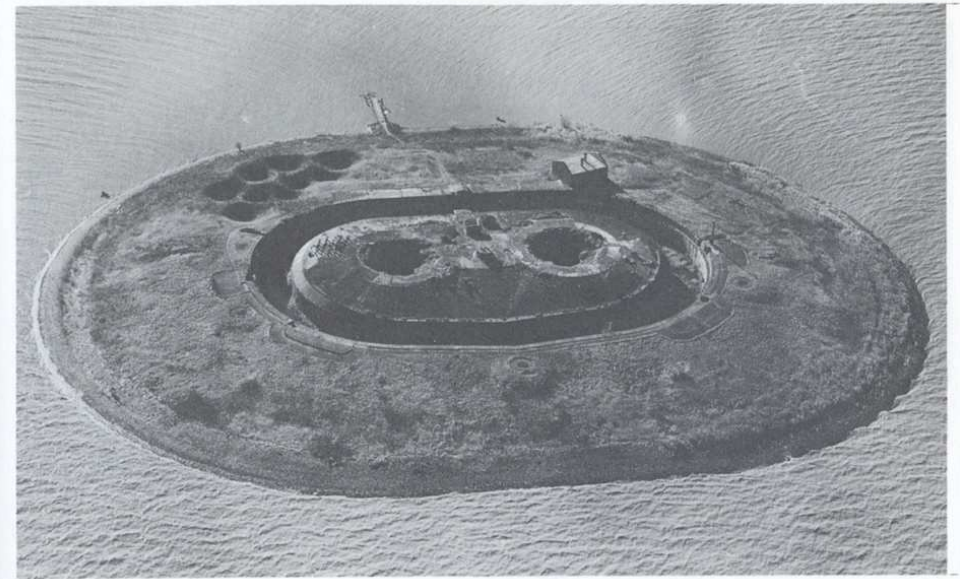
Pampus, begin jaren tachtig een vrijplaats voor ongenode bezoekers.

vol te houden, zodat altijd meer personeel nodig zal blijven'. Bovendien: 'Voor één man, die bij verlof of ziekte moet worden afgelost, is de dienst onder de huidige omstandigheden te zwaar'.

VOORZIENINGEN

Op de volgende bladzijde. Pampus kort na de Tweede Wereldoorlog. De fortwachterswoningen zijn allang verdwenen, daarvoor in de plaats is de nooit afgebouwde radarpost van de Duitsers gekomen. Duidelijk zichtbaar (linksboven) zijn de acht kraters die ontstonden toen de Muider Kruitfabriek op Pampus granaten tot ontploffing bracht die in Nederland verzameld waren. Foto KLM Aerocarto.

Omdat Pampus door de vernieuwde strategieën in geval van mobilisatie toch niet meer 'in vol bedrijf' zou komen, en er eigenlijk alleen militairen nodig waren voor het bedienen van de batterijen, was het volgens hem mogelijk het fort in vredetijd onbewaakt achter te laten. Maar dan moesten er wel enkele voorzieningen getroffen worden. Zo moest het losse materieel en de munitie voor zover niet nodig voor de bezetting en het vuren met de batterij worden weggehaald en elders ondergebracht; moesten de batterijen worden opgesteld in met prikkeldraad omringde golfijzeren huisjes, zodat al dan niet opzettelijke beschadiging ervan uitgesloten is, en diende de brug over de droge gracht te worden afgebroken. Verder, zo stelt Ridder van Rappard, moeten alle ramen van het fort met ijzeren blinden ondoordringbaar worden afgesloten, alle andere toegangen voor onbevoegden onmogelijk worden gemaakt en dient op de aanlegsteiger een ijzeren hek met prikkeldraad te komen. 'Mij is gebleken dat alleen kano's en dergelijke kleine vaartuigen op de basaltglooiing kunnen landen en dan nog alleen bij gladde zee'. Wat de huizen van de fortwachters betreft, stelt hij voor of deze af te sluiten en met prikkeldraad te omringen of geheel af te breken. Ridder van Rappard: 'Onder deze voorwaarden acht ik het opheffen der bewaking zeer wel mogelijk en met het oog op de aan die bewaking verbonden hoge kosten zelfs zeer gewenst'.

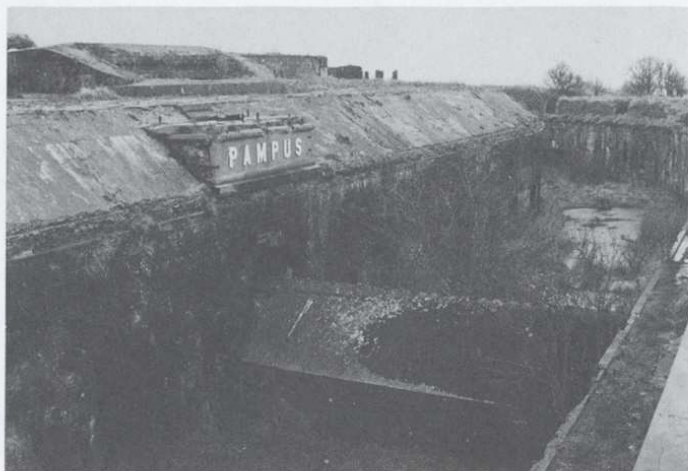
KWELWATER

Wel zouden er enkele voorzieningen getroffen moeten worden voor de mistklok en het kustlicht die ten behoeve van de scheepvaart op het fort opgesteld bleven, en was het nodig geregeld het kwelwater weg te pompen: 'Maar de elektrische hoogspanningskabel die naar het fort loopt zou voor deze problemen een oplossing kunnen bieden'. Verder zou een magazijnsknecht uit de garnizoensstad Muiden bij goed weer eens in de veertien dagen met een door het Rijk aan te schaffen motorvlet naar Pampus moeten varen om daar het nog vereiste onderhoudswerk te verrichten. Ridder van Rappard: 'Eerst dan zal het kostbare contract voor het onderhouden van de veerdienst Muiden-Pampus, circa f 6700,- per jaar, kunnen worden opgezegd'. Wat dat laatste betreft was haast geboden. Het lopende contract liep 28 juli 1932 af, zodat uiterlijk 28 april opgezegd moest worden wilde het anders niet stilzwijgend met een jaar verlengd worden.

ROEIBOOT MET AANHANGMOTOR

Een dag later, 4 februari 1932, verscheen eenzelfde, eveneens geheime notitie van de hand van kolonel Havelaar (21). Het zal geen verwondering wekken dat deze vrijwel hetzelfde aan de Generale Staf schrijft, waarbij hij, gezien zijn functie, wat

Pampus zomer 1989, nog voor de aankoop van het eiland door de Stichting Pampus. Duidelijk zichtbaar is hoe de natuur het hoofdgebouw overwoekerd heeft.

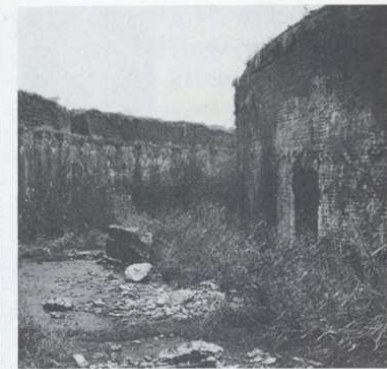

dieper ingaat op het Pampus-materieel. Havelaar geeft te kennen ook geen problemen te hebben met het onbeheerd laten van Pampus, mits op het eiland de nodige voorzieningen getroffen worden om het militaire materieel goed te conserveren.

In tegenstelling tot Ridder van Rappard zegt Havelaar dat het voldoende is voor de magazijnsknecht om over 'een grote roeiboot met aanhangmotor' te beschikken om af en toe eens naar het eiland te varen. Verder is de kolonel van mening dat alle munitie van het fort verwijderd dient te worden: 'Uit oogpunt van veiligheid zou ik het liefst geen ontplofbare stoffen op het onbewoonde fort wensen op te leggen.'

DOODVONNIS

De Generale Staf schaarde zich achter deze bevindingen en liet de Minister van Defensie per brief van 15 februari 1932 weten akkoord te gaan met de ontmanteling van Pampus (22). Het doodvonnis was getekend. Een jaar later, 20 juli 1933 – het contract voor de veerdienst Muideren-Pampus was dus nog met precies één jaar verlengd – verliet fortwachter Harm Alberts als laatste Pampus. De fortwachterswoningen werden afgebroken, het fort ontmanteld en geconserveerd voor 'betere, in dit geval, slechtere tijden. Toen die arriveerden met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog speelde Pampus echter geen rol van betekenis meer.

De niet-afgebouwde radarpost waarmee de Duitse bezetters in de Tweede Wereldoorlog een begin hadden gemaakt. De Stichting Pampus maakte van deze bouwval dankbaar gebruik om daarvan de beheerderswoning te maken.

De droge gracht is bezaaid met brokken puin die in de Tweede Wereldoorlog van het fort afkwamen toen de Duitsers de twee geschutskoepels oplibezien.

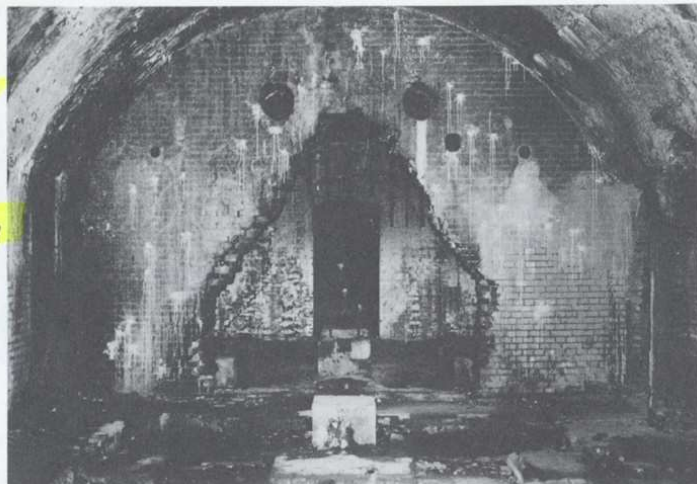
TWEDE WERELDOORLOG

Over de periode 1933 – 1940 is weinig bekend, behalve dan dat er inderdaad voorzieningen getroffen werden om de mistklok (nautofoon) en het kustlicht in bedrijf te houden. Het van de sloop van de huisjes en de loodsen afkomstige hout werd door een Muider opgekocht om zijn woningbezit op te knappen. En Pampus werd wel degelijk in de gaten gehouden. Geregeld kwam er een adjudant uit Naarden op het eiland poolshoogte nemen. Als er echt wat op het eiland aan de hand was, spoedde Van Aurich, een in Muideren wonende voormalige militaire kok, zich met een grote Rijksmotorvlet die bij de Keetpoortburg in Muideren lag naar het eiland.

Rond Pampus daalde de rust neer. Af en toe maakte een Muider stiekem een tochtje naar het eiland. Eén daarvan was Tom de Jonge, nu voorzitter van de Historische Kring Muideren en in z'n vrije tijd vrijwillig gids op Pampus (23). 'Exact weet ik het niet meer, maar kort voor de Tweede Wereldoorlog, was ik op Pampus. Ik kan me herinneren dat we op een ingewikkelde wijze in de droge gracht kwamen, volgens mij met behulp van een meegenomen laddertje. Pampus was dus niet gemakkelijk toegankelijk. De luiken van het fort waren dicht, niettemin staat het me bij dat ik een blik in de ruimten heb kunnen werpen waar nog de mooie vloertegeltjes lagen.'

Tijdens de mobilisatie voor de Tweede Wereldoorlog zijn er op 14 en 15 mei nog werkzaamheden, vooral laswerk, op het eiland verricht voor het alsnog plaatsen van geschut. Maar dat was uiteindelijk niet nodig. De oorlog zou er, nog meer dan voorheen voor zorgen dat Pampus tot 'verboden gebied'

De voormalige machinekamer. Op de voorgrond stonden de twee stoommachines, achter de (doorgebroken) muur was plaats voor de dynamo's die het fort van elektriciteit voorzagen. Foto Mario Nap.

→ Stoom ketels
2 stoommachines

werd verklaard. Kort na de bezetting maakten de Duitsers een begin met het bouwen van een radarpost op het eiland; later bliezen ze de twee Krupp Gruson-kanonnen op die in Duitsland omgesmolten werden tot oorlogsmateriaal. De Jonge: 'Kort na die ontmanteling ben ik nog een keer stiekem op het eiland geweest, achteraf gezien natuurlijk wel heel link. We roeiden vlak langs de gammele, niet originele steiger en konden tussen het prikkeldraad door het eiland opklimmen. Overall stonden borden met 'Feldminen' erop, maar degene met wie ik mee ging wist uit ervaring dat die er niet lagen.

De noordelijke poterne, één van de twee onderdoorgangen die het binfort met het buitenfort verbinden. De poternes konden met ijzeren hekken afgesloten worden als de vijand op Pampus was geland. Deze poterne staat nu, in tegenstelling tot de zuidelijke poterne, onder water. Foto Gerrit Hols.

Pampus was door het opblazen van de kanonnen – die explosies kon je trouwens in Muiden horen – in een aardige puinhoop veranderd. In Muiden ging het gerucht dat de Duitsers bang waren dat Pampus 'ondergronds' tegen hen gebruikt zou worden, vandaar het verwijderen van de geschutskoepels. Dat ze het staal van de kanonnen hard nodig hadden, daar dacht niemand aan. Voor de rest merkte je weinig in Muiden, alles wat de Duitsers op Pampus deden werd niet vanuit Muiden gecoördineerd.'

Pampus is tijdens de oorlog ook nog korte tijd ingezet als oefenobject voor vliegtuigen. De Jonge: 'Met allerlei decorwerken werd het eiland omgetoverd tot een soort slagschip dat onder vuur genomen moest worden. Ik herinner me nog de duikvluchten op Pampus met JU 88's, waarbij er, naar ik meen, ook een is verongelukt.'

VLOERTEGELTJES

Toen de Duitsers na enige tijd geen interesse meer in Pampus hadden, was dat het startsein voor onder andere de inwoners van Muiden om tijdens de Hongerwinter al het hout uit het fort te slopen. Later, toen het fort min of meer 'vrijgegeven' was, verdwenen ook de vloertegeltjes, waarvan volgens zegen heel wat verwerkt zijn in Muider keukens, en sloopten slimmerikken de kostbare koperen leidingen uit het fort. De verpaupering was begonnen en zou nog jaren duren tot er niets meer viel te halen dat bruikbaar of verhandelbaar was, in de jaren zestig gevolgd door vandalisme. Pampus was verworden tot een soort niemandsland waarop iedereen z'n gang kon gaan en waar een blind paard geen schade meer kon aanrichten. Om de puinhoop compleet te maken vervoerde de Kruitfabriek de na de oorlog in het land verzamelde afgekeurde munitie naar het eiland om daar tot ontploffing te brengen. Aardig detail: oud-fortwachter Van der Wagt was schipper op het sleepbootje dat de dekschuit trok. De explosies veroorzaakten op de zuidwest-kant van het talud acht forse kraters die nu overwoekerd zijn.

Vrijdag 6 oktober 1944 heeft bij de Amerikaanse oorlogsvlieger Claude Murray een diepe indruk achtergelaten. Na een hachelijk avontuur op Pampus dook hij in Muiden onder als de 'doofstomme boerenknecht' Jan Smit. Murray overleefde de oorlog en bracht verscheidene keren een bezoek aan Nederland.

De toen 23-jarige luitenant, ingedeeld bij de 7th Photo Group, 22nd Squadron van de US 8th Air Force, was met zijn Lockheed P-38 Lightning in de vroege ochtend op weg naar de omgeving van Hamm in Duitsland om daar bij het kriecken van de dag de gevolgen van de in de nacht daarvoor uitgevoerde bombardementen te fotograferen. Naast hem, eveneens in een fotovliegtuig, vloog luitenant Robert W. Hall. Beide piloten waren kort daarvoor opgestegen vanaf de vliegbasis Mount Farm bij Oxford, Engeland. Ter hoogte van Arnhem ging het mis. Hall riep plotseling door de radio dat er 'at four o'clock' een vijandig vliegtuig naderde. Beide toestellen, zonder boordgeschut omdat op die plaatsen bij de fotovliegtuigen de camera's zaten, werden van onderen beschoten door één of twee Messerschmidt's 262. Hall zag kans te vluchten; Murray werd vol geraakt. Murray: 'We vlogen toen nog alleen, dus zonder enige dekking. Dook er een vijandig vliegtuig op of kregen ze je op de grond in het vizier, dan was je een willige prooi. De ironie wil dat enkele weken nadat ik boven Nederland was neergeschoten, de fotovliegtuigen geëscorteerd werden door B-51's. Die waren toen net vanuit Amerika in Engeland aangekomen.'

'LUCKY LOCKHEED'

De 'Lucky Lockheed', met de naam Dot & Dash, raakte bij de aanval zwaar beschadigd. De rechtermotor vloog in brand. Hoewel op zulke situaties getraind, deed Murray bijna alles verkeerd wat hij verkeerd kon doen. Hij dropte zijn reserve-tanks, maar vergat over te schakelen op de hoofdtank waardoor beide motoren stil vielen. Toen hij zich realiseerde wat er mis ging, schakelde hij alsnog op de hoofdtank over waarna alleen de linkermotor weer aansloeg. Op dat moment – het vliegtuig had al een duikvlucht naar 6000 voet gemaakt – realiseerde hij zich dat de Lockheed op één motor verder kon. Plotseling was er rook in de cockpit, het teken dat hij het vliegtuig zou moeten verlaten. Later schreef hij daar zelf over (24): 'Ik riep 'Mayday Mayday' in de radio. Onder me zag ik de Zuiderzee. Ik dropte de cockpitkoepel, deed mijn helm, stofbril en oxygene masker af en gespte me los. In het vliegtuig was een IFF (Identification, Friend or Foe) systeem aanwezig. Ik verbrak de kabel en drukte de knop in die het automatische signaal in werking stelde waarmee mijn vliegtuig geïdentificeerd kon worden als 'friend'. Als er iemand op dat kanaal zou luisteren, wisten ze dat ik in moeilijkheden zat.'

*Volgen hij
Ysselmeer!*

Claude Murray in
zijn Lockheed P-39
Lightning. Foto
Claude Murray.

Maak P-38 zijn!

Hij probeerde de Lockheed in een glijvlucht boven het water te krijgen, maar dat mislukte. Met zijn linkerarm uit de cockpit hangende, ging opeens alles mis. Het vliegtuig draaide om z'n as, spleet en Murray viel naar beneden. Vanaf dat moment kan hij zich alleen nog maar herinneren dat hij hangende aan zijn parachute boven de **Zuiderzee** zweefde. Na een eindeloos lijkende daling, tijdens welke hij ondanks diverse trainingen tevergeefs probeerde uit zijn gordels te komen, belandde hij in het koude water van het **IJsselmeer**. Gelukkig blies de rubber opblaasboot zichzelf meteen op en trok hem mee naar boven. Hij was gered, maar daar was op dat moment dan ook alles mee gezegd. Daar dobberde hij om één uur 's middags in zijn dinghy, midden op het verlaten IJsselmeer. Zijn vierde missie naar Duitsland was op een grandioze mislukking uitgelopen.

*Maak IJsselmeer
zijn!*

VERLATEN EILAND

Tegen twee uur 's nachts ontdekte hij in het donker iets dat in eerste instantie op een duikboot leek maar land bleek te zijn. Hij begon te peddelen en bereikte de **wallekant**. Zijn avontuur was, zo dacht hij, ten einde. Maar dat was het helemaal niet. De vaste wal die Murray in het duister zag opdoemen was geen IJsselmeerkust, maar Pampus. Een vreemd eiland met een vervallen fort erop, dat inmiddels al weer verlaten was door de Duitsers. Murray: 'Ik liet de dinghy leeglopen, verstopte die onder een struik en viel kort daarna in slaap. Zo moe was ik. De volgende ochtend ontdekte ik dat ik op een eiland terecht was gekomen. Het eerste wat ik deed was onderzoeken of ik niet de enige was. But there was nobody home.'

Murray was die ochtend stijf van de kou wakker geworden. 'Mijn sigaretten waren doorweekt,' klaagt hij nog, anno 1990 gestopt met roken (25). 'Eerst maakte ik in het fort een vuurtje om me te warmen, waarbij ik m'n schoenen verspeelde en verder moest op m'n flinterdunne vliegenierslaarzen. Ik had het koud en voelde me ellendig. En ik dacht die ochtend: als er klokslag twaalf uur niemand langs komt, maak ik een reusachtig vuur. Zo gezegd, zo gedaan.' Dat vuur, zo bleek naderhand uit politierapporten, werd opgemerkt door enkele vissers die op het IJsselmeer voeren. Maar die durfden niet naar Pampus omdat het door de Duitsers tot verboden

De 'Dot & Dash' wordt in Poltavië door Russische militairen bewonderd. Het vliegtuig was daar enkele weken voordat het zou neerstorten. Foto Claude Murray.

gebied was verklaard. Murray: 'Toen er geen reactie kwam, besloot ik nog tot drie uur te wachten om dan met de dinghy verder te peddelen naar de kust.' Toen Murray inderdaad om drie uur op weg ging naar Muiden, kwam er in de verte een bootje aan met drie vissers erin. De Muider Jan Dobber, zijn broer Jacob en Gosse Bijl. Zij begrepen de ernst van de situatie, namen de piloot over in hun boot, verstopte de dinghy onder een paar netten en voeren naar de wal. Daar dook Murray onder bij de familie Rozendaal. Later is hij met Jan Dobber nog een keer naar Pampus teruggegaan om zijn Zippo-aansteker, die hij bij het aansteken van het vuur was krijtgeraakt, te zoeken. Murray: 'Die hebben we niet meer gevonden. Mocht hij nog ergens tevoorschijn komen, dan schenk ik hem aan het Pampus Museum.'

DOOFSTOM

Met Murray is het goed afgelopen. Het laatste oorlogsjaar bracht hij door op onderduikadressen in Muiden en Naarden. In Muiden ging hij verder door het leven als de 'doofstomme boerenknecht' Jan Smit, gekleed in een oud burgerpak van de directeur van de Kruitfabriek. Als mensen de in een te wijd zittend donkerblauw streepjespak geklede Amerikaan op het boerenontdekten en vroegen wie die 'rare man' toch was,

zei de boerin steevast: 'Die... nou, die is niet goed bij z'n hoofd'. Murray luisterde voor het verzet naar de Engelse radio en was zodoende één van de eersten in Muiden die uit de berichten opmaakte dat de oorlog voorbij was.

De 'doofstomme' Jan Smit is na de oorlog nog een paar keer in Muiden teruggeweest en correspondeerde met de mensen die hem onderdak verleenden. In 1970 charterde zijn 'pleegouders' Rozendaal de politieboot om met Murray naar Pampus te varen. Oktober 1990 deed de inmiddels 68-jarige Murray nog een keer Pampus aan, samen met zijn redder Jan Dobber. 'I love it. I love it to be here,' waren de eerste woorden toen de ex-vlieger op verzoek van de Stichting Pampus het eiland opnieuw met een bezoek vereerde. Zijn hernieuwde kennismaking verliep dan ook na al die jaren aanmerkelijk plezieriger dan in 1944. Murray: 'Toen wist ik na een verblijf van twaalf uur niet hoe snel ik van het eiland af moest komen. Het kon me op een gegeven moment zelfs niet meer schelen of dat met behulp van het verzet of van de Duitsers zou gebeuren.'

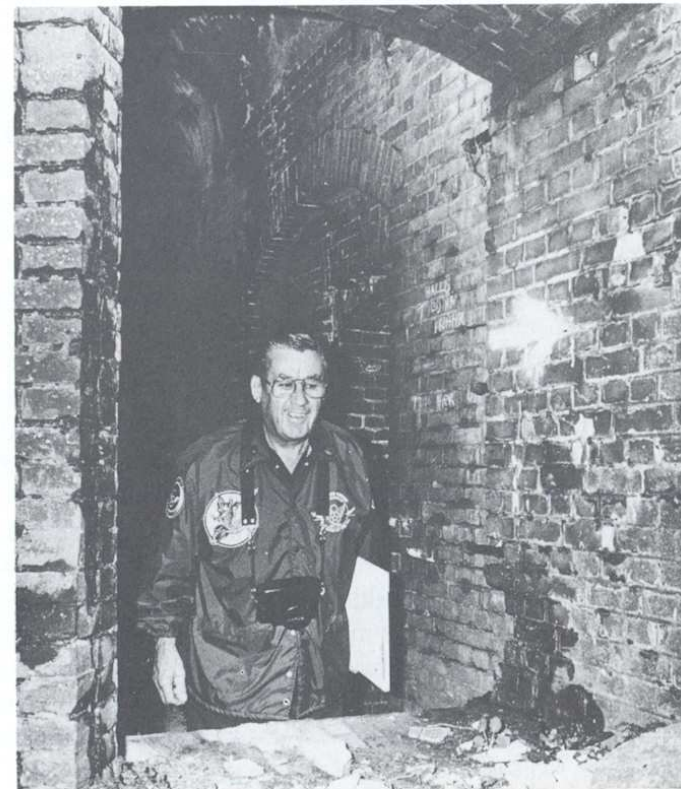
A LIFETIME HOBBY

Murray kwam oktober 1990 met zijn vrouw Shirley naar Nederland om zijn vrienden uit het verzet weer eens te ontmoeten, naar oorlogsmusea te gaan en om in contact te komen met de Aircraft Recovery Group 1940 – 1945, die zegt enige jaren geleden tijdens een duiktocht in het IJsselmeer in de omgeving van Pampus restanten van de 'Dot & Dash' gevonden te hebben. Zijn oorlogsavonturen zijn voor Murray, tot het eind van de jaren tachtig makelaar in onroerend goed, tot een 'lifetime hobby' geworden zoals hij zelf zegt. Hij is voorzitter van de Air Forces Escape & Evasion Society en onder het schild op zijn briefhoofd staat de zin 'Claude Murray Evader in Holland 7 Oct. 44 to 5 May 45'. 'Pampus Revisited' zorgde voor de nodige publiciteit in verschillende Nederlandse dagbladen. Eind 1991 zette hij zijn avonturen op papier in het boekje 'Flight Boots to Wooden Shoes'. De Stichting Pampus correspondeert nog steeds met Murray die tot erelid is benoemd.

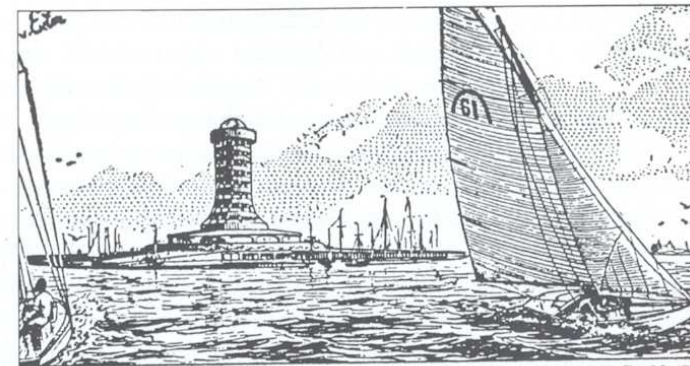
Claude Murray (links) en zijn in 1992 overleden redder Jan Dobber bezoeken eind oktober 1990 op uitnodiging van de Stichting Pampus opnieuw Pampus. 'I love it. I love it to be here,' aldus de oorlogsvlieger. Foto Gerrit Hols.

Murray dwaalt bijna vijftig jaar na dato opnieuw door de gangen van Pampus. Foto Gerrit Hols.

Zo begint de strip 'De Pampuspiraat' van J.D. van Exter. Pampus is omgebouwd tot een luxe vakantie-oord.

TOEN HET OUDE FORT PAMPUS, DAT VROEGER AMSTERDAM MOEST BESCHERMEN GEHEEL OVERBODIG WAS GEWORDEN, WERD HET DOOR EEN ONDERNEMER VAN DE REGERING GEKOCHT EN OMGEBOUWD TOT 'N VACANTIE OORD. NU KAN MEN ER ROEIEN, ZEILEN, ZWEMMEN OF ZONNEBADEN.

Nadat Pampus bij Koninklijk Besluit in 1952 was opgeheven als verdedigingswerk, lieten heel wat mensen hun oog op het forteiland vallen. Er werden dan ook de vreemdste plannen voor het voormalige kustfort ontwikkeld die geen van alle doorgingen.

Na de oorlog was het wachten op het moment dat het Ministerie van Oorlog het eiland zou overdragen aan het Ministerie van Financiën. Eerst kreeg de Marine nog de gelegenheid zich over Pampus uit te spreken. Kon men er geen passende functie voor vinden, dan zou het aan particulieren verkocht worden. Even is er nog sprake van geweest dat Pampus onder de gemeente Amsterdam zou gaan vallen, maar uiteindelijk werd het eilandje op 1 januari 1959 aan Domeinen overgedragen.

In de periode dat de overheid met de gedachte speelde Pampus aan particulieren te verkopen, lieten geregeld geïnteresseerden hun oog op het eilandje vallen. Onder hen leden van de Koninklijke Nederlandse Alpinisten Vereniging en van de Sectie Holland van de Oostenrijkse Alpen Vereniging. Zij wilden aan het eind van de jaren vijftig op het eiland een oefenrots bouwen waarop Nederlandse bergbeklimmers zich duchtig zouden kunnen voorbereiden op het met touwen en pickels beklimmen van de Alpen of de Dolomieten (26). Pampus, gelegen op 52 graden, 20 minuten noorderbreedte, 5 graden en 15 minuten oosterlengte, was in hun ogen ideaal. Op het op acht kilometer ten oosten van de Oranjesluizen gelegen voormalige fort, bezaaid met beton en

baksteen van de indertijd opgeblazen kazematten, zou men zich met enige fantasie op het moeilijkste gedeelte van de Mount Everest kunnen wanen, zo schrijft Het Parool. Tot dan moesten de 1200 leden van de vereniging in het weekeinde naar de Eiffel om te oefenen.

De plannen waren om op het 'dak' van het fort een loodrechte rotswand te bouwen van ongeveer tien meter hoogte, zodanig voorzien van hindernissen dat een aardig geroutineerde bergbeklimmer er, beginnend in de droge gracht een dagtaak aan zou hebben om de top te bereiken. De Alpinisten hadden onder meer voor Pampus gekozen omdat men er geen hinder zou ondervinden van lastige Amsterdamse 'straatjongens'. Of de plannen ooit serieus zijn besproken is niet bekend. Het Parool: 'Overigens moeten er nog vele hindernissen overwonnen worden alvorens aan de eigenlijke beklimming van de kletterrots op Pampus begonnen kan worden. Eerst wil men de Amsterdamse Sportraad voor het plan winnen en tenslotte zal ook het Amsterdamse gemeentebestuur met het plan moeten instemmen (Er werd nog vanuit gegaan dat Pampus Amsterdams werd. CP). Maar is juist niet het doorzettingsvermogen een van de meest kenmerkende eigenschappen van een alpinist?'

VROUWE VAN PAMPUS

Zes jaar daarvoor, in 1952, had ook het touringcarbedrijf/reisbureau Lindbergh laten weten interesse in Pampus te hebben. Dit Amsterdamse bedrijf wilde van het eiland een recrea-

tiecentrum maken, inclusief een grote jachthaven, een vuurtoren met bovenin een exclusief restaurant en geregelde afvaarten vanuit Amsterdam naar Pampus. Linda van Olffen, de dochter van Lindbergh, liet in 1982 nog rechten gelden op het eiland. In een interview in de Nieuwe Weesper (27) noemde zij zich 'Vrouwe van Pampus' en vertelde dat haar vader Pampus in 1953 voor één gulden van het Ministerie van Oorlog had gekocht. Van Olffen: 'Op een zondagavond, februari 1953, kreeg mijn vader een telefoontje uit Den Haag. Het was de minister van Oorlog. Als vader de volgende dag naar het ministerie zou komen, kon hij Pampus voor één gulden kopen. Vader was oprichter en president-directeur van Lindbergh, dat hij noemde naar de bekende vliegenier. Hij overleed in 1959; drie jaar later was het bedrijf failliet. Van broers van hem heb ik begrepen dat vader inderdaad naar Den Haag is geweest, maar dat niemand over Pampus begon. Maar het aanbiedingsverhaal mocht in de familie graag verteld worden. En hoewel iedereen er om moest lachen, was pa er trots op. Hij noemde zich gekscherend 'Heer van Pampus', vandaar dat ik me nu 'Vrouwe van Pampus' noem.'

De directeur van Lindbergh had meteen al bij het 'vrijkomen' van Pampus in 1952 grootse plannen met het eiland, zo vertelde zijn dochter. 'In de ruimten in het fort wilde hij een tentoonstelling inrichten over kleding en gebruiken uit de tijd van de Verenigde Oostindische Compagnie en Amsterdam.' Lindbergh Touringcars vroeg voor de plannen inderdaad bij het Rijk vergunning aan, en Het Parool van 30 oktober 1952 schrijft dat de directeur van mening is dat 'er een grote kans bestaat dat de vergunning ook verleend zal worden'.

Het eigendomsverhaal blijft in nevelen gehuld. Linda van Olffen zegt nog naar Den Haag te zijn gereisd om de benodigde papieren boven water te krijgen, maar dat is haar niet gelukt. De 'Vrouwe van Pampus' verdween daarna net zo snel uit het nieuws als zij er in was gekomen.

ZILVEREN MUNTEN

In de jaren vijftig liet de Amsterdamse juwelier C. van Pampus ter gelegenheid van een jubileum op Pampus een zak met zilveren munten begraven. Hij nodigde vervolgens vrienden en kennissen uit om er naar te gaan zoeken. En hoewel er inderdaad flink gezocht is, zijn de munten niet boven water

gekomen. Om hoeveel geld het ging is nooit bekend geworden. Enkele weken nadat hij de schat begraven had, overleed de bekende juwelier.

Andere munten zijn wel eens opgedoken bij het eiland. Op 25 augustus 1978 haalde een groepje duikers een oude kist boven water met daarin munten, geslagen ter gelegenheid van het 1025-jarig bestaan van Muiden. 'Muden sal Muden bliven, Muden sal noit becliven,' zo luidde de tekst op de munten. De actie was het begin van een knaller van een feestweek die ter gelegenheid van het jarige Vechtstadje werd georganiseerd.

Gek genoeg waren er op het moment dat Pampus op 1 januari 1959 door het Ministerie van Defensie officieel werd overgedragen aan het Ministerie van Financiën, afdeling rentambten en pachtzaken, Directie der Domeinen (in de volksmond kortweg Domeinen genoemd) geen belangstellenden. De Inspecteur der Domeinen zei desgevraagd (28): 'In feite gaat Pampus van Rijkshanden over in Rijkshanden. Het is een formaliteit.' Hij verklaarde dat er geen derden in het spel waren. 'Dat betekent dat de plannen voor een watersportcentrum op het eiland, die Amsterdam al sinds jaren koestert, nog niet op tafel komen.'

CAMPUS OP PAMPUS

Ook het ludieke plan van professor A. Heertje, in 1965 voorzitter van de Stichting Studenten Huisvesting, om Pampus te gebruiken als onderdak voor zo'n 500 studenten, haalde het niet. 24 september dat jaar scheepten 25 studenten zich onder leiding van de bekende professor in Amsterdam in om Pampus onder het motto 'Campus op Pampus' aan een nader onderzoek te onderwerpen. Het eilandje werd niet geschikt bevonden, zo deelde Heertje tijdens een direct op de moeizaam verlopen 'moedige expeditie' aansluitende persconferentie mee. Als struikelbok werd genoemd het langdurig oponthoud in de Oranjesluizen. Daardoor zou menig student niet op tijd op de colleges en tentamens kunnen verschijnen. 'Ook een ernstig bezwaar is dat men slechts met de grootste moeite het eiland kan betreden waarbij het oplopen van een nat pak zeker niet denkbeeldig is, zodat elke Pampusstudent steeds twee stel kleren bij zich zal dienen te dragen...'

Dat jaar was J. Groenewold bij Domeinen belast met het

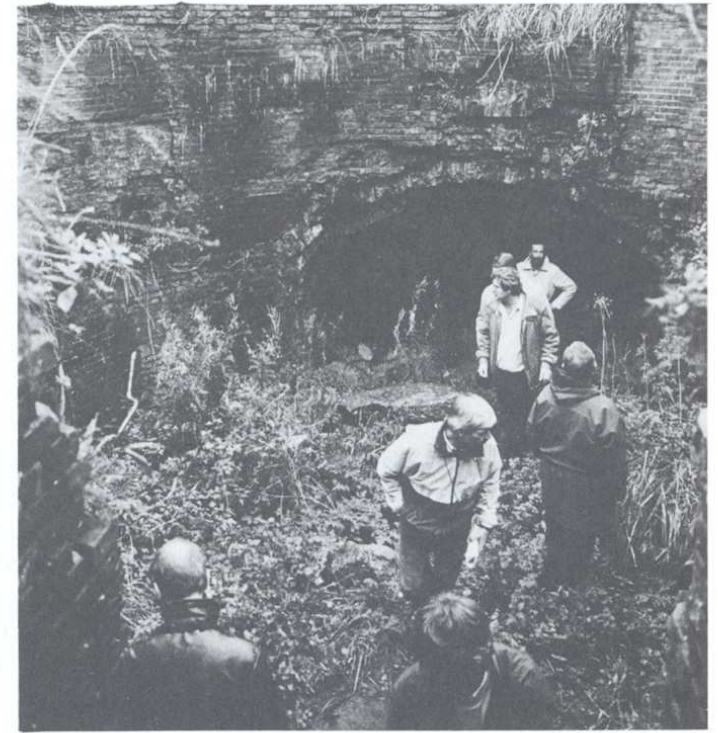
beheer van Pampus (29), maar hij had er nog nooit een voet aan wal gezet. 'Er is niets te beleven,' aldus Groenewold. 'Ja, ik zal er wel eens heen gaan op een mooie middag, maar er is geen haast bij, want er valt niets te regelen. Een verwaarloosde bunker, dat is de enige bezienswaardigheid.'

Toch bleef Pampus in trek. In 1976 hield uitgeverij Spaar-nestad tijdens een persconferentie op Pampus het inmiddels ter ziele gegane gezinsblad 'Mix' ten doop. In 1983 werd het eiland door een groep kunstenaars 'bezet' uit protest tegen de bezuinigingen op de BKR-regeling, nadat de politie een stokje gestoken had voor hun plan om Rottummerplaat 'in te nemen'. Eveneens in 1983 speelde de Stichting Cultureel Centrum Art Gallery in Amsterdam met de gedachte om op een drijvend podium voor Pampus popconcerten te organiseren. Het publiek zou dan op het schuin oplopende talud van Pampus plaats kunnen nemen. Ook hier ketste de plannen af op het vervoer van en naar het eiland. En in 1985 onderwierpen padvindders uit Amsterdam en Amstelveen Pampus aan een grondige schoonmaakbeurt. Met een hoge-druk-spuit werden onder meer een aantal leuzen verwijderd die in de loop der jaren op de muren waren aangebracht.

OLYMPISCHE SPELEN

Een jaar later leefden er binnen de Rijksdienst voor de IJssel-meerpolders (RIJP) in Lelystad serieus plannen om Pampus nieuw leven in te blazen. Amsterdam was 'in de race' voor het organiseren van de Olympische Spelen 1992. De RIJP was inmiddels sinds het einde van de jaren zestig door Domeinen belast met het beheer van het eiland. Geen gekke gedachte, want Pampus zou misschien ooit een (recreatieve) rol kunnen gaan spelen in de Markerwaard, waar iedereen toen vanuit ging dat die aangelegd zou worden. 'Er speelde destijds aan aantal plannen,' zegt G. Wijnstra, juridisch stafmedewerker bij de RIJP (30). 'Almere wilde wel voor het Olympisch Dorp zorgen, in Lelystad wilden ze wel iets met het zeilen doen en de RIJP had plannen om Pampus wat op te krikken. De gedachte was van het fort een museum te maken, een aanlegsteiger aan te leggen en vanuit Muiden dagtochtjes te gaan organiseren.' Het plan verdween in de lade toen bekend werd dat de Spelen naar Barcelona gingen. Hoewel de RIJP zich nooit als een goed 'huisvader' voor Pampus had gedra-

'Ook een ernstig bezwaar is dat men slechts met de grootste moeite het eiland kan betreden,' aldus professor Heertje. Foto Gerrit Hols.

gen, waren er bij deze onder het Ministerie van Verkeer en Waterstaat vallende dienst, plannen genoeg. Wijnstra: 'Er was alleen geen geld voor. Om van het fort een museum te maken heb je ettelijke miljoenen nodig. Een aanlegsteiger kost al gauw een paar ton. De mogelijkheid van particuliere beleggers hebben we nooit uitgesloten, maar het is duidelijk dat we van Pampus natuurlijk geen Casa Rosso willen maken.'

JACHTSCHIPPERTJES

Het is dus altijd tobben geweest met Pampus. De inwoners van Muiden, die Pampus als geen ander kennen, keken daar niet vreemd van op. 'Maak er een café voor jachtschippertjes van,' was in 1950 al de mening van de toen 82-jarige steenzetter Dorus Gort uit Muiden. In zijn jonge jaren had hij nog meegewerkt om van het eiland een fort te maken, waarmee hij met recht opkomst en ondergang van Pampus had meege-maakt.

Als de plannen doorgaan bouwt Amsterdam rond de eeuwwisseling een nieuwe woonwijk in het IJmeer. Nieuw-Oost, waarin tussen de 13.000 en 23.000 huizen moeten komen, is een oude wens van Amsterdam. De woonwijk komt relatief dicht bij het stadscentrum te liggen, waardoor de centrumfunctie versterkt wordt, en maakt in één klap een einde aan het nu nog rommelig uitziende oostelijk havengebied.

Het spreekt voor zich dat organisaties als de Vereniging tot Behoud van het IJsselmeer (VBIJ) niet blij zijn met de plannen, laat staan dat de buurgemeenten Muiden en Diemen enthousiast zijn. Maar wat voor een aantasting Nieuw-Oost ook op de IJsselmeerkust betekent, het had nog erger gekund als het ooit gepresenteerde plan voor een 'lineaire stad op Pampus' doorgang had gevonden.

In 1965 lanceerde de Rotterdamse hoogleraar prof. mr P. Sanders het idee voor een 'lineaire stad op Pampus'. Dat werd verder uitgewerkt door de Rotterdamse architecten prof. ir J.H. van den Broek en prof. J.B. Bakema van het bekende gelijknamige architectenbureau. Zij boden 'Stad op Pampus', die bij het eiland Zeeburg zou beginnen en op Pampus eindigde, korte tijd later als studieplan de gemeente Amsterdam aan. Het zag er allemaal nogal spectaculair uit, hoewel de plannen natuurlijk wel in de tijd gezien moeten worden. Amsterdam breidde op dat moment op alle fronten uit. De bouw van de Bijlmermeer was net begonnen en de hoofdstad loerde op andere polders van buurgemeenten om

vol te kunnen bouwen. Het hoeft geen betoog dat daartegen door de buurgemeenten heftig werd geprotesteerd.

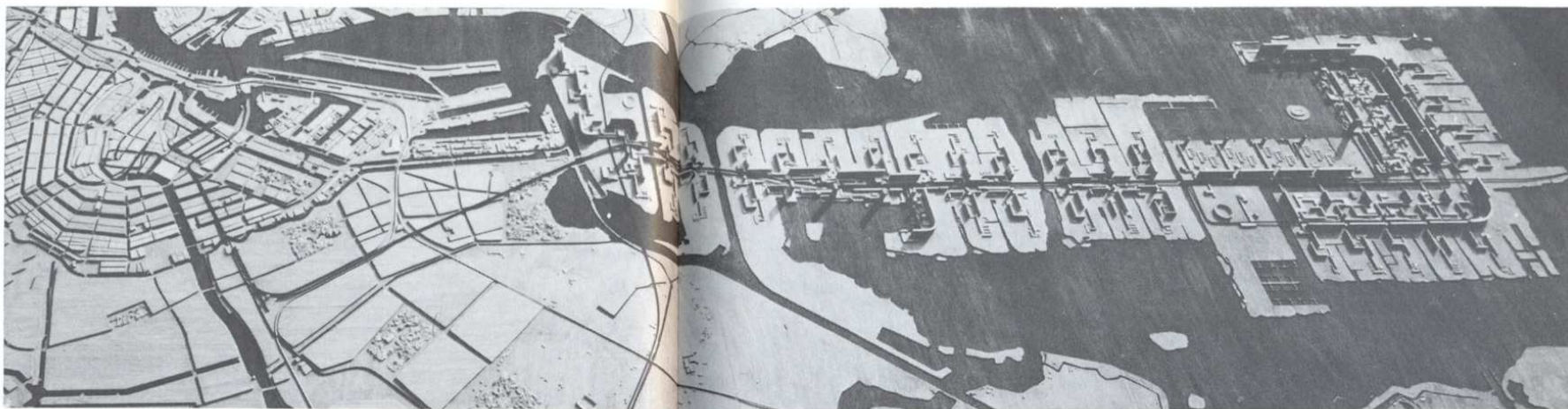
Het Rotterdamse architectenbureau bracht de oplossing in een gedurfd studieplan (31): maak een stad voor 350.000 inwoners midden in het IJmeer dat ontstaat als na Zuidelijk-Flevoland ook de Markerwaard is drooggelegd. Dat water is voor het merendeel al van Amsterdam, dus geen langdurige onteigeningsprocedures. Bovendien is het voor Amsterdammers aantrekkelijk wonen, zo midden in het water.

RIANTE WIJK

De nieuwe stad bestond uit verschillende woonkernen met als centrum een riant wijk om het eilandje Pampus. Pampusstad moest een 'lineaire stad' worden, doorkruist door één grote verkeersader en een monorail met een capaciteit van 40.000 mensen per uur die ergens in het hart van Amsterdam zou beginnen. De centrale verkeersader met een snelweg van acht rijbanen en twee secundaire wegen van zes banen zou kruisingvrij worden, met aftakkingen naar de verschillende stadswijken. De weg, die later via Flevoland doorgetrokken kon worden naar het oosten en noorden van ons land, kreeg een capaciteit van 10.000 auto's per uur toebedeeld. Pampusstad, waarin flats van 30 tot 40 woonlagen gepland waren, bestond uit vier woonkernen. De eerste, 55.000 inwoners, het dichtst bij Amsterdam; een tweede kern met 65.000 inwoners, een derde kern met 30.000 inwoners en een vierde kern, de 'city' rond Pampus, met 200.000 inwoners. In totaal 112.000 woningen op 5500 hectaren met een lengte van circa 10 kilometer.

Het plan werd in 1966 tijdens een door het tijdschrift Forum georganiseerd symposium in het Amsterdamse stadhuis besproken (32). De toenmalige wethouder van Publieke Werken van de stad, drs R.J. de Wit, de latere Commissaris van de Koningin in Noord-Holland, zag meteen al donkere wolken: 'Ten noorden van Diemen komt een grote elektrische centrale. Dat is niet gunstig voor de reinheid van de lucht.' Ook de stadsbouwmeester ir. Chr. Nielsen had zo zijn bedenkingen: 'Allereerst dient de vraag aan de orde te komen of een uitbreiding van Amsterdam met 300.000 inwoners wel nodig en gewenst is.'

Deze maquette toont hoe 'Pampusstad' er uit had moeten zien. Een vraagteken op z'n kant die Pampus omklemt. Foto Geljon Rotterdam.

HAN LAMMERS

Het plan is gelukkig nooit gerealiseerd. Ook niet toen de D'66-fractie in de Amsterdamse gemeenteraad maart 1971 de plannen uit de ijskast haalde. Die partij zag weer mogelijkheden toen de bouw van de huizen voor Amsterdammers in de regio boven het Noordzeekanaal traag verliep. Maar het college van burgemeester en wethouders was niet enthousiast te krijgen. 'Uit het oogpunt van planologie en werktempo voelen we niets voor het Pampusplan. Voor Amsterdam is het van vitaal belang zo snel en zo goed mogelijk in te haken op de ontwikkelingen in de Flevopolder,' stelde de toenmalige wethouder Han Lammers (33). Hij heeft in ieder geval woord gehouden en kan zich als Commissaris van de Koningin in Flevoland nu riant uitleven in het huisvesten van Amsterdammers in Almere.

Ondanks de afwijzing deed D'66 in een nota van oktober 1971 nóg een keer een beroep op het college van burgemeester en wethouders om het 'Pampusplan' serieus in overweging te nemen. Eén voorstander hadden de democraten al, de Amsterdamse krant *Het Parool*. In een commentaar schrijft dit dagblad (34): 'Toch is het bepaald geen dwaas idee. Zo'n langgestrekte stad in het water, heel compact gebouwd, ziet er in elk geval heel wat aantrekkelijker uit dan die steriele Bijlmer'.

BAKENS VERZET

Inmiddels zijn we twintig jaar verder. Aan de expansiedrift van Amsterdam zal wel nooit een einde komen. Vandaar dat in 1978 begonnen werd aan het ontwikkelen van een kleinschalige variant op Pampusstad, Amsterdam Nieuw-Oost. En hoewel de buurgemeenten ook deze keer aan alle kanten protesteren en de Vereniging tot Behoud van het IJsselmeer eveneens tegen de plannen is, lijkt de lobby door te zetten. De Provincie Noord-Holland heeft het streekplan al gewijzigd, waarmee ze in feite zegt geen al te grote planologische bezwaren tegen Nieuw-Oost te hebben. De overheid steekt er geen geld in, zodat Amsterdam de financiering van het project vrijwel helemaal aan beleggers moet overlaten, hetgeen inhoudt dat er minimale sociale woningbouw komt. Maar dat het Amsterdam deze keer ernst is, bewijst wel het feit dat dit jaar begonnen wordt met het opspuiten van een gedeelte IJmeer als proefterrein. In de nieuwe plannen wordt bovendien alweer rekening gehouden met het eventueel doortrekken van een railverbinding naar Zuidelijk-Flevoland. Wordt Nieuw-Oost na jaren van lobbyen echt werkelijkheid, dan rukt Amsterdam een aardig eind op richting Pampus.

Na het Koninklijk Besluit van 1952 zou het nog bijna veertig jaar duren voordat het Rijk afstand van Pampus deed. Februari 1990 kocht de in Muiden zetelende Stichting Pampus het vervallen kustfort. Het jaar daarop al werd Pampus voor publiek opengesteld, waarmee één van de belangrijkste doelstellingen van deze stichting was gerealiseerd.

De Stichting Pampus werd 15 september 1986 ten overstaan van notaris Luykx te Weesp opgericht door enkele inwoners van Muiden die bezorgd waren over de toekomst van dit unieke forteiland. De stichting wil een einde maken aan het verval, en had de intentie het fort gedeeltelijk te restaureren en voor publiek open te stellen. Geen gemakkelijke klus, zo bleek al spoedig nadat het eiland in eigendom was verkregen.

Na jarenlang vergaderen en brainstormen over wat er allemaal met Pampus zou kunnen gebeuren, begon het er aan het einde van de jaren tachtig op te lijken dat de stichting het eiland in eigendom zou kunnen verkrijgen. Tijdens oriënterende gesprekken met de toenmalige Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP) in Lelystad, die het beheer over het eilandje voerde, bleek herfst 1987 plotseling dat deze dienst al met de verschillende ministeries in gesprek was over een eventuele verkoop van Pampus aan de stichting. De bedoelingen van de stichting kwamen kennelijk serieus over en het einde van de RIJP kwam immers toch in zicht omdat duidelijk werd dat de Markerwaard politiek geen haalbare kaart was. Toen de Stichting Pampus gepolst werd over de plannen, werd het wel even stil tijdens de doorgaans tumultueus verloopende maandelijkse vergaderingen.

Het in eigendom verkrijgen van Pampus was weliswaar één van de doelstellingen, maar niemand had er echt rekening mee gehouden dat dat ook zou gebeuren. Maar het bestuur stemde

De voormalige radarpost. Foto Het Parool/Frans Nieuwenburg (1978).

PERSCONFERENTIE

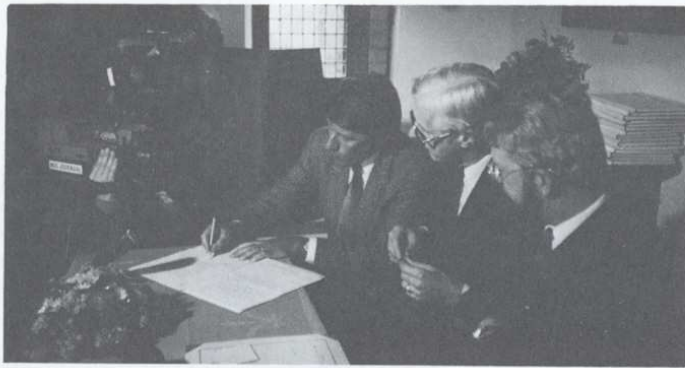
*Bemanning -
banken van de
Duitsers.
Pampus was een
luisterpost geen
radarpost.*

in met deze onverwachte wending en de RIJP deed er vanaf dat moment alles aan om het Rijk te zover te krijgen Pampus te verkopen. Toch werd het geduld van de stichting nog behoorlijk op proef gesteld. Want hoewel de overheid uiteindelijk geen moeite had met de verkoop van het eiland, bleef deze zaak tussen de verschillende ministeries 'hangen'.

Reden voor de Stichting Pampus, die tot dan het bestaan niet aan de grote klok had gehangen om de zaken rustig te kunnen voorbereiden, om met een persconferentie op 29 oktober 1988 het 'stilzwijgen' te doorbreken. Toenmalig voorzitter Simon Luitse luidde ten overstaan van de nationale pers op Pampus de 'noodklok' waarmee werd aangegeven dat het hoog tijd was om Pampus voor de ondergang te behoeden. Het resultaat: Pampus was voor het eerst sinds de jaren zestig weer volop in het nieuws. De actie had succes. De overdracht van het eiland kwam in een stroomversnelling terecht, want de RIJP diende kort daarop bij de gemeente Muiden een bouw-aanvraag in voor een steiger bij Pampus die als 'bruidsschat' aan de stichting werd aangeboden. Eind 1989 meldde de RIJP dat de overdracht binnen enkele maanden een feit zou zijn.

Dinsdagmiddag 20 februari 1990 ging in het Muiderslot te Muiden een langgekoesterde wens in vervulling. Ten over-

Op 20 februari 1990 verwisselde Pampus van eigenaar. In het Muiderslot werden de handtekeningen gezet. Links toenmalige vice-voorzitter Bert Kuiper van de Stichting Pampus, rechts ing. J. de Graaf van de Directie Flevoland van Rijkswaterstaat.

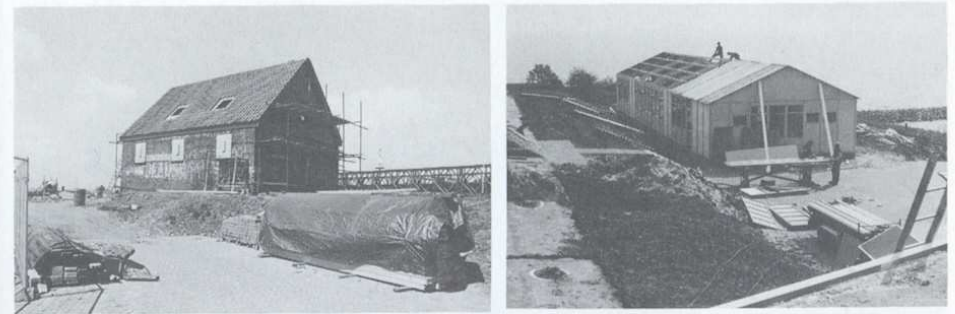

staan van notaris mr P. van der Laan plaatsten ing. J. de Graaf, Hoofd van de Hoofdafdeling Sociaal-Economische Ontwikkeling van de Directie Flevoland van Rijkswaterstaat (inmiddels de nieuwe naam van de RIJP), als bijzonder domeinbeheerder handelend namens de Staat der Nederlanden; Bert Kuiper, destijds burgemeester van Muiden en vice-voorzitter van de Stichting Pampus en architect Wiebe Hofman, secretaris van de stichting, hun handtekening onder de koopakte. Direct daarna werd de ruim honderd genodigden een receptie aangeboden in de Ridderzaal van het slot. Ruim 38 jaar nadat het Rijk te kennen had gegeven Pampus te willen afstoten, was dat eindelijk een feit. De verkoop was die avond goed voor een nieuwsflits in alle NOS Journaals.

HET KOOPBEDRAG

Pampus wisselde van eigenaar voor een bedrag van f 50.000 kosten koper, waarvoor de zeven bestuursleden samen een lening van f 105.000 waren aangegaan bij een plaatselijke bank. Waarom geen symbolisch bedrag van 1 gulden? En hoe kwam de Directie Flevoland van Rijkswaterstaat aan f 50.000? Simpel, zo bleek later die avond tijdens een afsluitend diner. De RIJP had jaren een potje van enkele tonnen gereserveerd om 'iets' met Pampus te kunnen doen. Dat 'iets' werd de nieuwe aanlegsteiger die de Stichting Pampus bij de aankoop cadeau kreeg. Maar de steiger was boven begroting, dus moest de Stichting Pampus de resterende f 50.000 als aankoopbedrag bijpassen.

Niet iedereen was gelukkig met de verkoop van het eiland aan de stichting. De gemeente Muiden bijvoorbeeld, die liever

De beheerderswoning in aanbouw, mei 1991. Foto Gerrit Hols.

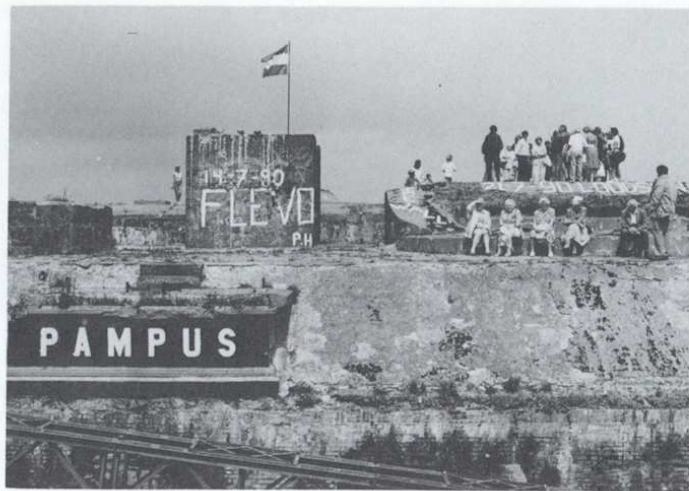
De ontvangstruimte in aanbouw, voorjaar 1991. Foto Gerrit Hols.

had gezien dat zij Pampus in bezit had gekregen. Dat leverde de nodige spanning op. Vooral toen later bleek dat een Muidense wethouder op het allerlaatste moment nog geprobeerd had de verkoop niet te laten doorgaan. Maar die verstoorde relatie is verleden tijd, de gemeente Muiden verleent nu alle medewerking. Omdat de overheid Pampus verkocht met de restrictie dat het eiland in oorspronkelijke vorm bewaard moet blijven, dus geen jachthavens of ongewenste ontwikkelingen zoals de bouw van een hotel op het eiland, moest er in het stichtingsbestuur plaats worden ingeruimd voor een vertegenwoordiger van de gemeente Muiden en de Provincie Noord-Holland die immers een werkgroep Stelling van Amsterdam heeft. De gemeente Muiden kan dus een kijkje in de keuken nemen en doet dat op dit moment ook in de persoon van wethouder en loco-burgemeester Vera den Hartog.

JONGENSROOM

Met de aankoop van het eiland werd een jongensdroom werkelijkheid. Wie zaten er ten tijde van de overdracht naast architect Hofman, burgemeester Kuiper (inmiddels burgemeester van Skarsterlân) en voormalig Muider huisarts Luitse nog meer in het bestuur van deze merkwaardige club? Piet-Jan Oosthoek en Jan Geesink, horeca-ondernemers te Muiden, de Weesper journalist Cees Pfeiffer, die eerst geen bestuurslid mocht zijn omdat 'ie niet in Muiden woonde, en Dick Schulp, destijds slotbeheerder van het Muiderslot. Het bestuur is op een enkele wijziging na nog steeds hetzelfde. Bestuurslid Schulp bedankte in 1990 vanwege te drukke werkzaamheden. Zijn plaats werd ingenomen door Vera den Hartog. En voorzitter Luitse en vice-voorzitter Kuiper ruil-

Zomer 1991 was Pampus al in het programma van diverse rederijen opgenomen. Van heinde en verre stroomden de mensen toe voor een rondleiding door het 'mysterieuze fort'. Foto Mario Nap.

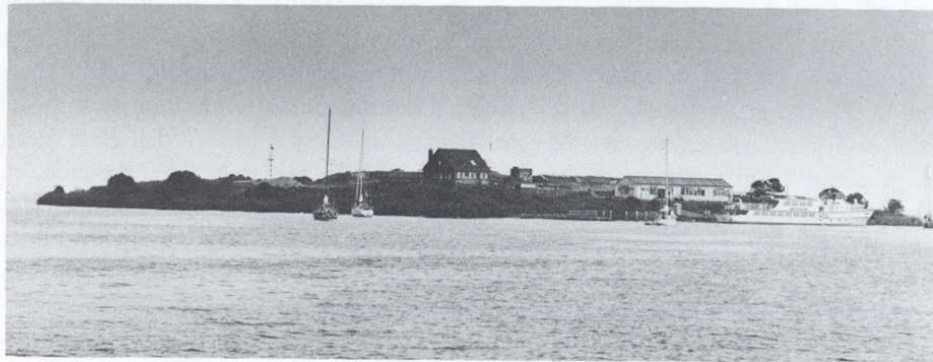

den herfst 1990 van plek toen Kuiper burgemeester van Skarsterlân werd waardoor zijn bestuurslidmaatschap in Muiden minder gevoelig kwam te liggen.

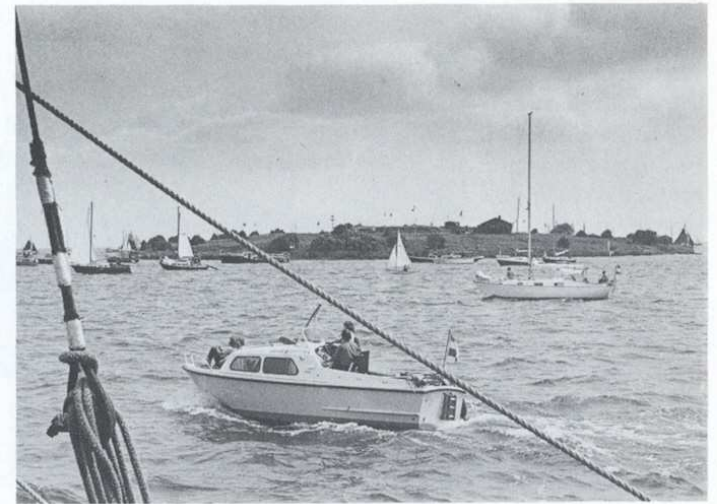
HET OPRUIMEN BEGINT

Rederij NACO was de eerste die juli 1991 een geregelde dienst op Pampus opende. Aan de steiger ligt de partyboot F.Q. den Hollander. Foto Mario Nap.

Hoe verging het Pampus? In de korte tijd dat het eilandje nu eigendom is van de Stichting Pampus heeft het daarop gelegen fort een ware gedaanteverwisseling ondergaan. Winter 1991 werd de aanlegsteiger gebouwd en dankzij twee opruimacties van de Genie in samenwerking met vrijwilligers werd het grootste puin van het eiland verwijderd, waarbij ook twee Baileybruggen werden aangelegd om het fort toegankelijk te maken. Eén van die bruggen is inmiddels na zijn diensten te hebben bewezen weer verwijderd. De stichting richtte een

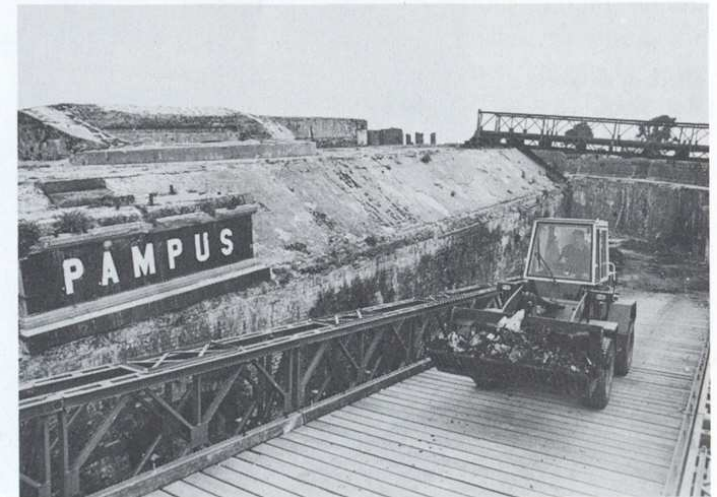

Drukte bij Pampus tijdens het Pinksterweekeinde van 1981 toen de Vereniging tot Behoud van het IJsselmeer (VBIJ) een grote demonstratie tegen de aanleg van de Markerwaard organiseerde. De opdracht luidde om met zoveel mogelijk schepen Pampus enkele malen te ronden. Foto Gerrit Hols.

beheerderswoning in door het afbouwen van de radarpost waarmee de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog een begin hadden gemaakt. Voorjaar 1991 werd er met behulp van een sponsor een houten gebouw op het eiland geplaatst waarin het kantoor van de beheerder in vaste dienst, toiletruimten en een ontvangstruimte voor bezoekers zijn ondergebracht. En in het bijna 80 kamers tellende fort werd een looproute uitgezet. Dit is in grote lijnen wat zich de afgelopen twee jaar op het eiland heeft afgespeeld. Het hoeft geen betoog dat er veel

Augustus 1990. De Genie neemt in het kader van een oefening tijdelijk de macht op Pampus over. Er wordt een Baileybrug gebouwd en een begin gemaakt met het opruimen van Pampus. Aan materiaal geen gebrek; de Genie sleepte vrachtwagens, shovels en hijskranen mee. Foto Gerrit Hols.

De eerste militairen melden zich. De vrachtauto's werden bij de militaire losplaats nabij de Hollandse Brug op pontons gereden en vervolgens naar Pampus gebracht. Foto Gerrit Hols.

meer is gebeurd dat niet direct zichtbaar is, zoals het plaatsen van een aggregaat voor het opwekken van elektriciteit, de aanleg van riolering, waterleiding en het dichtmaken van de vele gaten in het fort om de bezoekers een veilige looproute te kunnen aanbieden.

Dankzij de grote Baileybrug reden er voor het eerst in de geschiedenis van Pampus zware vrachtwagens door de droge gracht. Boven deze kipauto de korte Baileybrug voor de verbinding tussen het talud en het dak van het hoofdgebouw. Foto Gerrit Hols.

Aanleg van de nieuwe strekdammen, januari 1991. Foto Gerrit Hols.

TOERISME

Pampus is inmiddels weer volop 'in bedrijf'. Het eerste jaar bezochten circa 7000 dagjesmensen het mysterieuze eilandje, in 1992 gevolgd door zo'n 20.000 bezoekers. Op fraaie zonen feestdagen is het een drukte van belang op het eiland, meert de ene na de andere partyboot af en verdwijnen er om de haverklap vrijwillige gidsen met groepen toeristen het fort in. Pampus, ooit 'verboden terrein', wordt nu aan de vergetelheid ontrukkt en is hard op weg de nieuwste toeristische attractie van Nederland te worden. Innig omarmt door regionale VVV's en rederijen wordt het 'produkt Pampus' nu aan de man gebracht met 'NS-Dagtochten' inclusief kopjes koffie en versnaperingen. De boten vol toeristen zorgen in ieder geval voor de broodnodige inkomsten. Want wat Defensie al aan het begin van deze eeuw door had, ontdekte de Stichting Pampus in de jaren negentig: Pampus is in het dagelijks gebruik een peperduur eiland. Alle energie moet zelf opgewekt worden, alle goederen moeten over water naar het eiland getransporteerd worden en dat alles kost veel tijd en vooral enorm veel geld. Een enorme schuldenlast meetorsend tracht de stichting nu het hoofd boven water te houden en daarmee Pampus voor het nageslacht te behouden. Een jongensdroom is weliswaar werkelijkheid geworden, maar af en toe hebben de bestuursleden het idee dat ze al dromend op de harde slaapkamervloer zijn beland.

Pampus is jarenlang een van de best bewaarde militaire geheimen van Nederland geweest. Het fort voor de IJ-monding was weliswaar niet altijd door militairen bezet, maar dat wilde niet zeggen dat burgers er zomaar op konden komen. Waren er geen militairen dan zagen de fortwachters er wel op toe dat niemand een voet aan wal zette. Toch gebeurden er vreemde dingen op het eilandje.

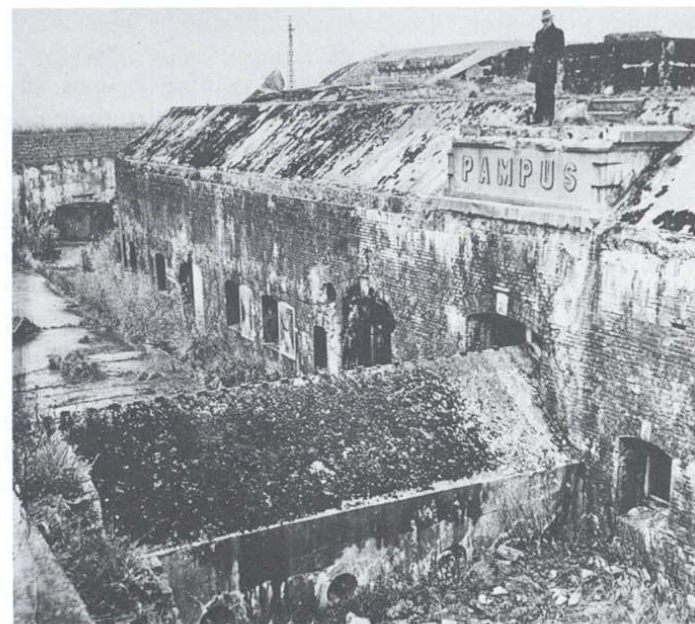
Tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen er tweehonderd militairen op Pampus gelegerd waren, braken op een koude januari-nacht in 1916 tijdens een hevige storm de dijken van Waterland en Marken door. Door het opgezweepte water raakte de Marker vissersvloot op drift en kwam richting Pampus. De militairen pikten de botters op en leverden ze de volgende dag weer keurig op Marken af.

De verstandhouding tussen de fortwachters en de vissers was overigens buitengewoon goed. De vissers mochten graag een maaltje vis op Pampus afleveren. Ook kwam het voor dat onder Pampus een lijntje werd uitgezet en de vissers 's avonds even een kopje koffie kwamen drinken in de gastvrije huizen van de fortwachtersfamilies.

Enkele van de spraakmakende verhalen rond Pampus werden in 1958 uit de mond van voormalig fortwachter Harm Alberts opgetekend (35). Pampus had een paar jaar daarvoor zijn militaire status verloren, reden waarom de doorgaans zijgende Alberts in zijn geheugen ging graven. Dat leverde dit fraaie verhaal over drank op. Er werd op Pampus nooit een oorlam geschonken, maar er stond wel een groot jenevervat in reserve, evenals voor drie maanden drinkwater en ravitaillering. Op een dag werden de voorraden geïnspecteerd waarbij het de sergeant-majoor opviel dat er in het deksel en de wand van het jenevervat allemaal kleine spijkergatjes zaten.

Vol duistere voorgevoelens liet hij het vat openmaken en zag toen wat hij al vermoedde: het was tot de helft leeg. 'Wat deden die knapen,' zegt Alberts. 'Ze pulkten een strootje uit hun matras, prikten met een spijker een gaatje in het vat en slurpten door het rietje jenever. Toen het peil in het vat zakte, moesten er steeds meer gaatjes gemaakt worden. Smakkers waren het, die jongens. Toen de sergeant het bij de kapitein rapporteerde heeft het gedaverd dat het schalde in de smalle fortgangen. Nu was de soldij van de bezetting niet om over naar huis te schrijven: zeven dubbeltjes in de week, daar kocht je niet veel voor.'

Voormalig fortwachter Harm Alberts bezocht in 1958 voor het eerst sinds vijftiengint jaar weer 'zijn eiland'. Foto Volkskrant-archief.

PAMPUS BRANDT

Er is ook een keer brand op Pampus geweest. Dat was op 13 januari 1932. De brand woedde in de houten loods met levensmiddelen, touw, kalk, olie en carbid die op het talud stond. De vissers op de Zuiderzee waarschuwden de wacht van de Oranjesluizen. 'Heel Pampus brandt,' luidde de boodschap, waarop de sluiswachter onmiddellijk de Amsterdamse brandweer waarschuwde. Na enige tijd stoomde de blusboot 'Jan

Ook buiten onze landsgrenzen trekken de ontwikkelingen rond Pampus de aandacht. 29 juli 1991 was de opknopbeurt van het eiland zelfs de opening van de Dutch Australian Weekly.

van der Heijden' richting Pampus, maar die kon niet veel meer uitrichten. Sowieso niet, want de slangen waren tekort en de eigen slangen van Pampus lagen toevallig in de nog nasmeulende loods. Fortwachter Alberts heeft toen maar met een karabijn de nieuwsgierigen op een afstand gehouden. Hij vond het al erg genoeg dat die vreemde snoeshanen van brandweerlieden zo maar op zijn eiland vrij mochten rondlopen. Pampus was per slot van rekening militair terrein – brand of geen brand.

De geschiedenis herhaalde zich 1 augustus 1990. Voordat de Genie het eiland zou gaan opruimen, besloten enkele bestuursleden van de Stichting Pampus het gras op het talud weg te branden om daarmee de muggen te verdrijven. De politie was **vantevoren** ingelicht, maar om de een of andere reden had die **vergeten** de actie aan de brandweer door te geven. 'Pampus brandt,' klonk het dan ook in Muiden, waar de donkere rookwolken boven het IJmeer werden waargenomen. De brandweer rukte uit, zette een babyspuitje op één van de boten van de Reddingsbrigade Naarden en spoedde zich richting brand. Die werd snel geblust, maar dat was niet de bedoeling. Een dag later konden de stichtingsleden, nu met toestemming van de brandweer, verder branden.

MUUR VAN WATER

Alberts herinnerde zich ook dat de grillen van wind en water soms een vreemd spel met Pampus speelden. Op een dag liep

het hele Buiten-IJ leeg doordat de sterke **zuidwesten-wind** het water wegblijs. Het fort lag na korte tijd in een droog slikveld. Tegen de middag draaide de wind, het water kroop tussen de Waddeneilanden terug de Zuiderzee in en in de verte kwam ineens een watermuur van wel twee meter water aanrollen. Vier meter waterverschil peilde de adjudant die dag. Soortgelijke ervaringen heeft de huidige fortbeheerder ook. Bij zware **zuidwesten-wind** wordt er op het IJmeer zoveel water verplaatst, dat de rondvaartboten uit Amsterdam moeite hebben om bij de aanlegsteiger te komen.

En als Pampus zelf niet voor voldoende verhalen zorgde, dan werden er wel verhalen rond het mysterieuze eiland verteld of geschreven. Zo gaat er in Muiden nog steeds het hardnekkige gerucht dat er een onderaardse gang vanaf het Muiderslot naar Pampus loopt. 'Waar rook is, is vuur', dacht de Stichting Pampus. Tijdens de opruimingswerkzaamheden in 1990 is er extra goed uitgekeken naar een ingang, maar er werd niets gevonden. Dan is er het onwaarschijnlijke verhaal dat de brand op Pampus in 1932 een jonge soldaat het leven gekost zou hebben. De ongelukkige zou nog steeds, voorzien van een houten been, bij nacht en ontij door de lange, lege gangen dwalen...

AUTO OP PAMPUS

Eén van die merkwaardige zaken rond Pampus was het autowrak dat jarenlang op het eiland heeft gelegen. Deze Volvo lag in de droge fortgracht, was ooit van het talud naar beneden geduwd en vervolgens in brand gestoken. Hoe komt er nu een auto op Pampus? Dat boeide de Weesper persfotograaf Gerrit Hols zo, dat hij het nummer van het autoblok noteerde en bij de politie navraag deed. Daar bleek dat de Volvo eigendom was geweest van iemand uit Heemstede. Een telefoontje leerde dat de eigenaar in een vrolijke bui de auto in de strenge winter van 1978 naar Pampus had gereden en daar had achtergelaten. In dit land waar alles in computers wordt opgeslagen moest Pampus ook dit geheimpje prijsgeven.

Tot slot was er de kluisenaar die in de winter van 1985/1986 op Pampus verbleef. Na jaren had het weer eens zo gevoren dat Pampus over het ijs bereikbaar was. Een uitstekend wandelingetje voor de zondagmiddag, vonden veel Muiders. Tot

hun verbazing was Pampus 'bewoond'. Een vreemde man huisde in de onderaardse gangen, van het type 'stadsmomade'. Hoewel men zich in de Muider kroegen vooral bezig hield met de vraag of de bewoner bij het invallen van de dooi wel op tijd van het eiland af zou komen, is hem dat waarschijnlijk wel gelukt. Van de kluizenaar werd nooit meer iets vernomen.

BRILVISSEN

In de literatuur heeft Pampus nooit enige rol van betekenis gespeeld. Er is weliswaar het boekje 'Amourette op Pampus' (36), maar op de titel na komt het fort in het verhaal niet voor. Met Pampus wordt in dit geval de ondiepte bedoeld en niet het fort ('De 'Zeehond' dreef met Hilde en Maarten ergens op Pampus, tussen het fort in zee en de hoek van 't IJ. Het was een lauwe zomeravond met af en toe een aarzelend windje'). Remco Campert situeert een ontbijt op Pampus, waarna het eiland tot zinken wordt gebracht (37). En 'Monus de man van de maan' (38) zoekt in een van z'n avonturen een geschikte landingsplaats voor zijn maanraket met hefschroef en kiest, op aanraden van zijn aardse vrienden, het eilandje voor de kust van Muider. Pampus was ook de naam van de Staverse Jol die voorkomt in enkele boeken van Piet Bakker.

Het forteiland speelde wel een hoofdrol in verschillende stripverhalen. Pieter J. Kuhn en journalist Evert Werkman lieten er hun stripheld Kapitein Rob zijn 'Avontuur op Pampus' beleven (39). Tekenaar Kuhn, zelf een verwoed zeiler, toont ons in dit verhaal, waarin een experiment van professor Lupardi met Brilvissen uit de hand loopt en onze jeugdheld de geleerde uit zijn op Pampus gevestigde laboratorium moet ontzetten, realistische tekeningen van het vervallen fort. 'De Pampuspiraat' (40) is de titel van een door J.D. van Exter getekend stripverhaal waarin de 'bekende speurster' Rikki Visser van de Centrale Recherche na haar ontmaskering van de 'Waterdemon van het Alkmaarder Meer' een week gaat doorbrengen op Pampus, 'het moderne ontspannings-centrum voor watersport-liefhebbers'. Pampus lijkt in de 'Pampuspiraat' enigzins op het recreatie-oord zoals dat reisbureau Lindbergh voor ogen had gestaan. Op Pampus is een enorme toren gebouwd met daarin een exclusief restaurant. Verder is op het fort zelf een luxe hotel met feestruimten aanwezig.

Zo nu en dan roept Rob de naam van Lupardi en Yoto, maar de gangen weergalmen slechts zijn stem en er komt geen antwoord. Hij is half van plan naar de tjalk terug te gaan, wanneer hij opeens een stem hoort. Dat moet Yoto zijn! Maar het lijkt wel, of de kleine assistent van Lupardi in doodsnood zit. . . . Dan opeens ziet Rob de Japanner in zijn witte jas. Hij stormt een gang uit, die ongeveer zes meter diep is. „Kapitein Rob!” roept

hij, „help, help! De brilvissen. . . .” Verder komt hij niet, want dan struikelt hij en valt in een ondiepe put. Maar Rob deinst op hetzelfde moment achteruit van schrik, want uit de donkere gang steekt opeens de afschuwelijke kop van een monsterachtig grote brilvis. Het dier is zeker zo groot als een olifant en beweegt zich aansnel door de nauwe gangen. Yoto blijft roerloos in de put liggen. Zou hij bewusteloos zijn?

Kapitein Rob komt in 'Avontuur op Pampus' oog in oog te staan met enorme 'brilvissen'.

En dan is er het stripverhaaltje 'Kapitein Cees voor Pampus' (41). Reclameman Cees van Staal heeft genoeg van het reclamevak en kiest als een soort Kapitein Rob het ruime sop. In 80 dagen, zo kondigt Kapitein Cees aan, vaart hij rond Pampus. Hij zou het niet halen. Op Pampus huizen in een laboratorium professor Rubico en assistent Youngo (verbastering van het reclamebureau Young & Rubicam) die hem naar het eiland lokken. Daar moet hij in opdracht van de geleerde het reclamebureau Pam, Pus & Partners beginnen.

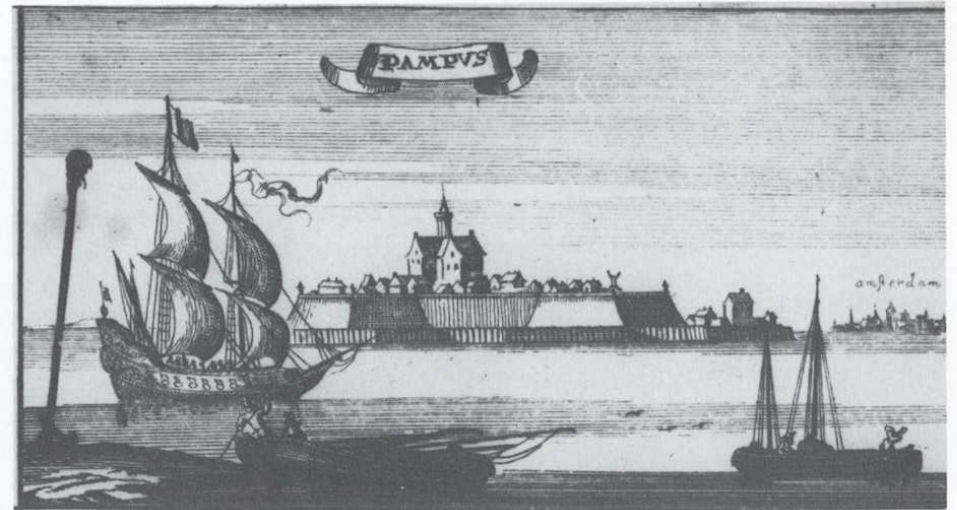
BLOEF-BLOEF

Tot slot besteedde H.J.A. Hofland aandacht aan Pampus in het NRC Handelsblad (42). Nederland heeft maar drie onbewoonde eilanden, schrijft hij. Rottumeroog, Rottumerplaat en Pampus. 'Dat laatste zal binnenkort geen onbewoond eiland meer zijn. Er schijnen plannen te bestaan om het tot een conferentieoord te maken. Ik vind dat een verschrikkelijk vooruitzicht. Waar ooit Robinson Crusoë en Vrijdag huisden, zullen straks moderne Wichtigmachers de koppen bij elkaar steken om in een driedaags seminar niets anders dan bloef-bloef tegen elkaar te zeggen. Want zo klinkt dat van een afstand.'

‘Voor Pampus liggen’ is zo’n bekende uitdrukking, dat niemand zich nog afvraagt wat het woord Pampus daarin eigenlijk betekent. Een beetje doorvragen leert, dat men wel weet dat Pampus afkomstig is van het eilandje of ondiepte voor de kust van Muiden. Rest de vraag: hoe komt Pampus eigenlijk aan zijn naam?

In het verleden hebben vele historici zich daarmee beziggehouden. Eén van de oudste en langst vastgehouden theorieën was dat Pampus zijn naam te danken had aan de Scheepskamelen waarmee in de tijd van de Verenigde Oostindische Compagnie de volgeladen zeeschepen over deze zandplaat werden getild. Pampus zou staan voor ‘Pamphuys’, het huisje waarin de pompen opgeslagen lagen voor het leegpompen van de Scheepskamelen. Maar onderzoek heeft aan het licht gebracht dat er nooit een dergelijk ‘pomphuis’ is geweest. Daarbij komt dat de Zeekamelen ongeveer anderhalve eeuw later werden uitgevonden dan de vroegste vermelding ‘Pamphuys’, in 1531. Bovendien: ‘pamp’ kan taalkundig niet uit pomp voortgekomen zijn. En ‘huys’ is een latere aanpassing van het bekende woordje huis.

Nog even de Scheepskamelen. Die uitvinding staat op naam van Meeuwes Meindertz Bakker. In 1691 ontwerpt deze een soort lichter, bestaande uit twee houten drijfkasten die aan weerszijden van een schip bevestigd werden en waarvan de diepgang door het inlaten of uitpompen van water geregeld kan worden. Het geheel tilde een volgeladen Oostindiëvaarder voldoende omhoog om over de ondiepte Pampus heen te kunnen komen. Het was een nogal tijdrovende procedure, waar later door Jan van der Heijden enige verbeteringen in werden aangebracht.

Een oude gravure toont hoe men in het verleden de gedachte had dat Pampus wellicht ooit eens zou worden: een ministadje inclusief kerk en molens. Rechts op de achtergrond Amsterdam. Rijksarchief Noord-Holland.

Terug naar de naam Pampus. Een andere theorie waar men lang aan heeft vastgehouden is dat Pampus vernoemd zou zijn naar een ondiepte met diezelfde naam in de Trave bij Lübeck. Geen gekke gedachte, want vernoemingen, zeker in het scheepsjargon komen in Nederland en met name in Amsterdam veelvuldig voor. Maar de naam Pampus komt in Nederland al zo vroeg op zoveel plaatsen voor dat het onwaarschijnlijk is dat daar overal de Pampus bij Lübeck model voor heeft kunnen staan. Want behalve de ondiepte voor Amsterdam, duikt deze naam (en varianten daarop) ook op in Hoorn, Nijega, Kuinre, Nieuw Loosdrecht, het Goereese Zeegat en Zaltbommel. Bovendien zijn er ook ‘Pampussen’ bekend in het buitenland, langs de kusten van Noord-Duitsland, Dene-marken, Zweden en Noorwegen.

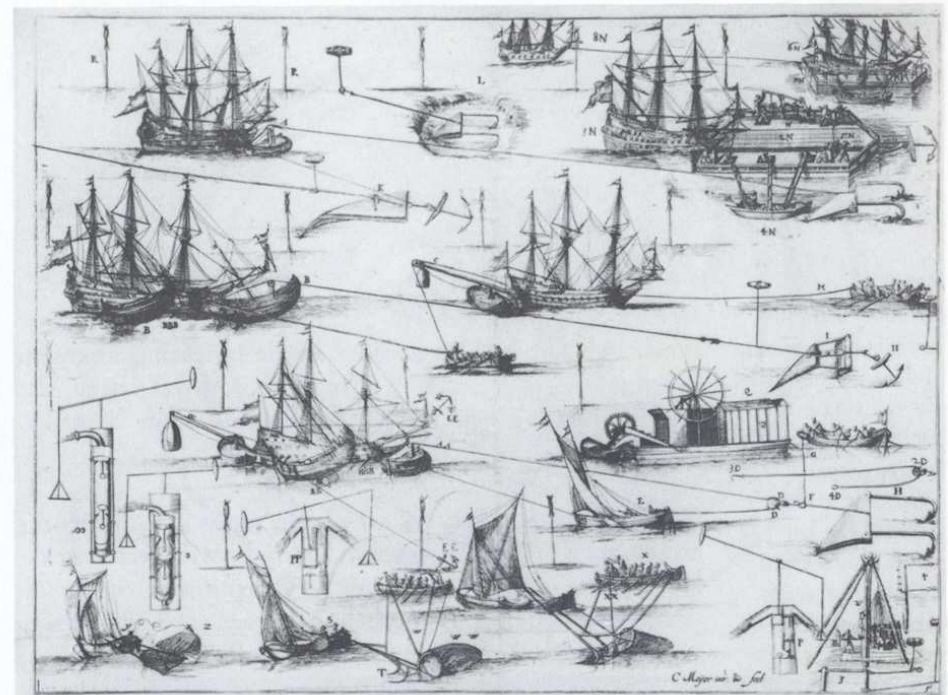
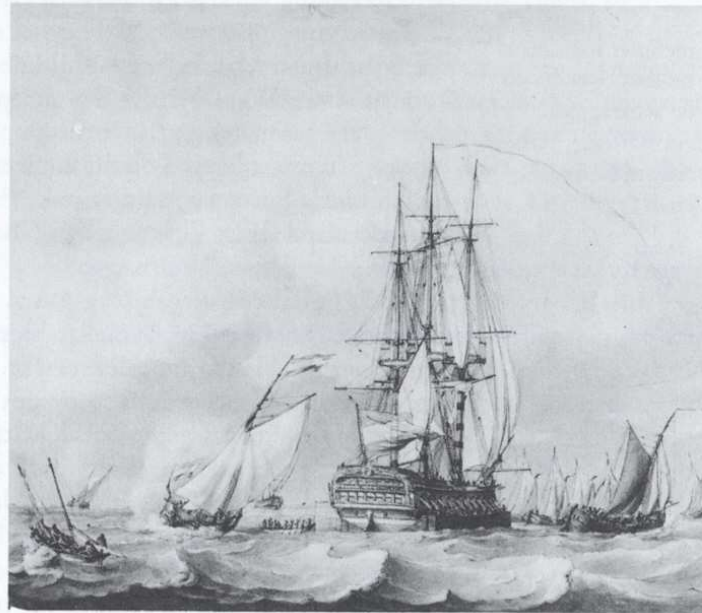
Aardig is dat een vergelijking van al deze ‘Pampussen’ en de vormen waarin zij in de oudste bronnen voorkomen, een heel andere verklaring mogelijk maakt. Wat blijkt? Pampus kan teruggaan op het woord ‘pamppus’, een samentrekking van pamp en pus, dat oorspronkelijk staat voor een ‘brijachtige, opgezwollen massa’. Dat woord moet bekend zijn geweest langs de gehele kustlijn van Noord-Europa. Sterker nog: het woord is in zijn oorspronkelijke vorm het langst in gebruik geweest in het Fries. Daar werden de woorden pampus, pamps of pampses gebruikt voor het aanduiden van een

dikke buik of voor dikzak. Algemeen was pampus in gebruik om allerlei onvaste, bolle objecten in een vochtige omgeving te omschrijven. En daarin past natuurlijk uitstekend de ondiepte voor de monding van het IJ.

SLOFFEN DROGEN

Om nog even terug te komen op de uitdrukkingen waarin Pampus voortkomt, 'Voor Pampus liggen' is de bekendste en degene die nog steeds gebezigd wordt. Maar vooral in Amsterdam waren enkele minder bekende varianten bekend die je nu niet meer hoort. Eén daarvan was 'Sloffen drogen op Pampus', op de vraag waar iemand naar toe is en men geen zin had om antwoord te geven. Een andere is (43): 'Waar ga je heen?' 'Naar Pampus om een aap te drillen. Als je mee wilt mag je z'n staartje optillen.' Vul voor Pampus 'Artis' in en het gezegde lijkt beter te kloppen.

Marker scheepjes trekken een schip dat op zeekamelen rust over het Pampus. Op de volgende bladzijde een afbeelding met verschillende methoden om Pampus te kunnen passeren. Foto's Scheepvaartmuseum, Amsterdam.

Verfcheyde aanwijzing van bequame middelen, om Oorlogs, en geladen Koopvaardy-Schepen, heen en weer, over't Pampus, en andere Drooghten, te halen, als ook door alle Zee-gaten, tegen de windt, nyrt, en in te doen zeylen, &c. met letteren aangeewezen.

D E wijl, toe groote nadeel, en ongemak, van deze ganfchen Staat, en inzonderheit Amsterdam, de zware Schepen, die ten Oorlog ugeruift zijn, zeer langzaam en bevaarlijk, over PAMPUS, en andere Drooghten, als ook uyt in de Zee-gaten, konnen komen, &c. zoo zijn hier verfcheyde middelen uitgevonden, gelycke hier nevens aangezeven wordende, om die zwaarheit te verlichten, en op vederhande wyzen de Schepen daar over te helpen, zynnde deze Bedenkingen te meer in 't licht gebracht, om alle verstanten, die mer diergelycke en andere nutte vonden, en weericklappen, bezych zyjn, op te werken, en het Vaderlandt daermit te doen, niet ons vrindelycke bystaandige, en byten konflicte. Onderrockt, en oordeelc onpartysligh.

A D' reover, over een Schip, dat over een ficht loopende, trekt het groote Schip op waerom, laer de rouwen aan de gewoontlike Anker, de Schepen weder waerom trecken.

B Deze twee Schepen, zeggende sin weertanden van het groote Schip, kan men alyker toe waken toe liden met Kogels, en maken dat niet Bakken, en vullighet aan het groote Schip, dat de goemst van 't Kanoon, wat doe het voorste van 't Schip mach licht af rizen, en als de Kogels weder naar voren worden gejaeken, zal het achter-Schip mach meeren op geven.

C Onder den bouw van deze Schepen, kan men liften of rotzen doen, om beter als een bulen over te halen. ook kan men voor aan 't winden, aan een bal, liden, die uit de poorten luyt om het Schip des te hooger te doen rizen, en 't andere rylker te leggen.

C Vermeer een Onfder, of Boven-bilammet met een Kanot, 't gewicht op en mer kan gescreken worden, en met 't oort kan hooftet door waer op haken, en mer behulp kan men ook uit de Boot lieten trecken.

A A Met dierley Schepen, want die Schip gelijcke, als niet hier boden van aan een Schip gebracht worden, a, b, c, &c. blyt, vult al gedankt.

C C. stunde, zoo moet al het velde, dat in het groote Schip, over-gaan, op 't B of de Lichten, en al wat daar ha liden, moet ook op de Lichten gelycke werden, met middelen te rizen.

D Een Kanot, om het groote Schip tegen de windt in te doen zeylen, heere Kinnika bleb, daar een bet 't oort, lichtelc in en uyt kan haken, kan mer een grandel toe gelouwen werden, dat het Toow daar niet kan uytlyfgen.

D D, a D, b D, lere groter om een ander Schip op te trecken.

E Een of zoo 't mooglich is, mer Waer-schepen, die voor de windt, het groote Schip konnen optreken. Te oer moet behulp kan men uyt het groote Schip, het Waer-schip naar hem trecken, om op deae wyse fchid, doe de Zee-gaten tegen de windt op te zeylen.

E E Ancken met laer luyt, die op de kanten van de Zee-gaten leggen,

om daer by, de Schepen in een rechte luyt, uyt de Zee-gaten te trecken.

F Een Haak en Oogh, die men valt, en los kan haken.

G Een luyt, om den Haak en Oogh op te trecken, en die aan een ander Oogh te brengen, als het groote Schip zoo ver voor te grottecken.

Deze twee versuene mede dierley Ancken, die men alycht in de groote meer liden legge, met de luyt, die in alle schepen, condeer omge-hielden, niet konnen ueren, en die veel uylker handelen konnen, als de gewoontlike Ancken, &c.

H Een Anker om op de hant grondt te laten leggen.

I Dit is een Anker, dat alrede by de E. Heeren van 't Collegie der Admiraltiey gemacht is, om te probeeren.

K Een Anker om in de dat oer wecker grondt te gebruiken, hoe men niet tek hou, dieper het naar de grondt uyt, als kan gemaakt werden dat 't altemaal van hout is. Men kan deese Anker niet lichtelc weder uyt in de grondt krijgen, als men maar verkeer tecke.

Een verghelycke Kanot.

L Dit Anker moet zoo diep onder de grondt zyn, dat de horeen kan nage de hant grondt gelyk is, en dat daar alle Schepen konnen over varen, en dienst op het Papentvaak te leggen, 't welk een neer taye en hardt grondt is.

M Een Schoep, die den Haak, naar een Oogh giet hangen.

N Dit gewaert moet dinstamert zoo groot zyn, als een groote Schip, in 't liden de twee Bakken, en in 't midden in een Val, wat moet het groote Schip, 't trecken kan, behoudende eere de Bakken, om veel water luyt loopen, als men wil dat die luyt zalde zinken; daar na het Schip optrekket, en val daer op gemakelc ryzende, 't welk in een booten licht kan geschieden; dat moet men tecke de Bakken kedyg pompen, met de Pump, O of de P, door welk middel de fchidelyc wylten ruzer, kan geschieden; dat moet men tecke de Bakken kedyg pompen, met de Pump, O of de P, door welk middel de fchidelyc wylten ruzer, ook 't mooglich, van deee Luyt, mer een Schiedt-ruyt, roeren, om als die mede luyt gepompt woude, met zoo veel meer luyt, en fchidelyker, het Schip in doen rizen, condeer dat 't oerlyt groter van behouding loopt, zelfs in de fische hore, en tegen 't winden, want van ondiegh bewen, en reden kan gegeven werden; ook soude men die waer-gaerwaert behouwen toe en waer kelyc konnen gebruiken, dat geen kogels fchade op soude konnen doen, als men het voorste met Wier, Werk, Staghela, &c. Men kan mer wel condeer het Schip lieten gebreken, dat daer wil dat 't lang werk is, om die af en toe te doen, en om ancker ongemakken, vande dat niet gesehen is als men geen wylde gebroken, zoo kan men van het Vliot kogels en luyt loopen in een fchip, &c.

O Ten overboort, zoo kan men verfcheyde Spilica op de Vliot maken, om 't Schip noch hooger op te wendelucken valter te doen boeden.

P Dit fchip, vermeer sigh de Schoedert, te gelycken, dat men zoo ook uyt het middelc, vyer pompen kan, om meeder te rizen.

Om schepen in Zee te repareren, en fchid te maken.

Deze bovenganzende Lichter N ook zeer bequaam om Schepen daar op te maken, zelfs in Zee kan men daar Schepen weder op repareren en fchiden maken soude hauden.

Pump-Bakken.

O Een kopert Pump, die in kanten licht, veel water uyt het Vliot oer Lichter N kan werpen, om te lichten, in den Oprekker.

OO De merckluyt der achte Pump.

P Een luyt Pump, 't oek van dier gelycke kande, als boeren, in den Oprekker.

P P Den waerdyck Dierly wendeley Pumpen, om ook zeer fchidelyk, 't Schep oer te Landt, en om water over hooge bergen te doen komen ook oek 't gelycke, dat een Schip, lichtelc een groote kane, fchid die tem te luyten boeden; de Modellen van deese beide Pumpen, hebbe in ten vortvan luyt te gelycken.

Om het Pampus dijger te maken.

Q Een Molde-molen, die bequaam, op de Lichter N kan gemaakt werden.

R Bakken in een rechte luyt, op Pampus.

S Een Molde-fchip, dat 't liden moelder trecke.

T Een Pampus die de hant grondt doet rizen, op Papentvaak.

V Om de Pampus, oer te doen, en op te halen.

W Een Net, om de hant moelder te liden.

X Dit is een Modde-fchip, dat men daer toe luyten kan.

Y X Een meer daer mede men kan het net op haken, en weder luyt rizen.

Y D Schip niet de wecke moelder, om alzo 't Pampus met luyte onkenfdey te maken, en alzo te boeden. Dech die Schipper van dit Schip, moet niet liden om die te bekeeren, die Vales, of haer, op Pampus uyt liden, daer de Onfder-fchepen het mede voo van hebben, om haer luyte rizen. In de Schepen kan men de Molde-oer liden al het fil ver.

Z Een Net om de wecke Molde-weg te trecken. &c.

Z Een luyt om paken onder in de grondt te daan, om vullighet in de grondt te hebben, dat men Schepen by op wylde over varen kan.

Z Paken onder warte, die kussen met de groote gelyk, den renen paken kan men den anderen met luyt gelyt werden, dat 't onder warte, niet verveeten en soude.

Z Vermeer een Paal, als men boeren de e treck, zoo soude de Paal lichtelc uyt de grondt grottecken worden, en onder de e, soude 't boeden konnen loopen in een fchip, &c.

Z Ten overboort, zoo kan men verfcheyde Spilica op de Vliot maken, om 't Schip noch hooger op te wendelucken valter te doen boeden.

Z Dit fchip, vermeer sigh de Schoedert, te gelycken, dat men zoo ook uyt het middelc, vyer pompen kan, om meeder te rizen.

C. MEYER.

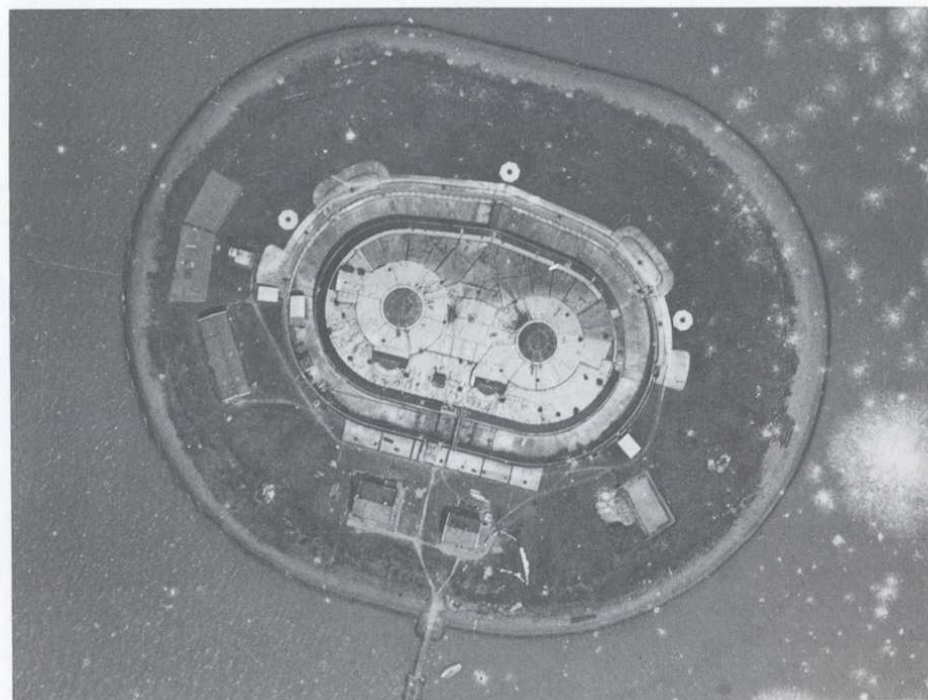
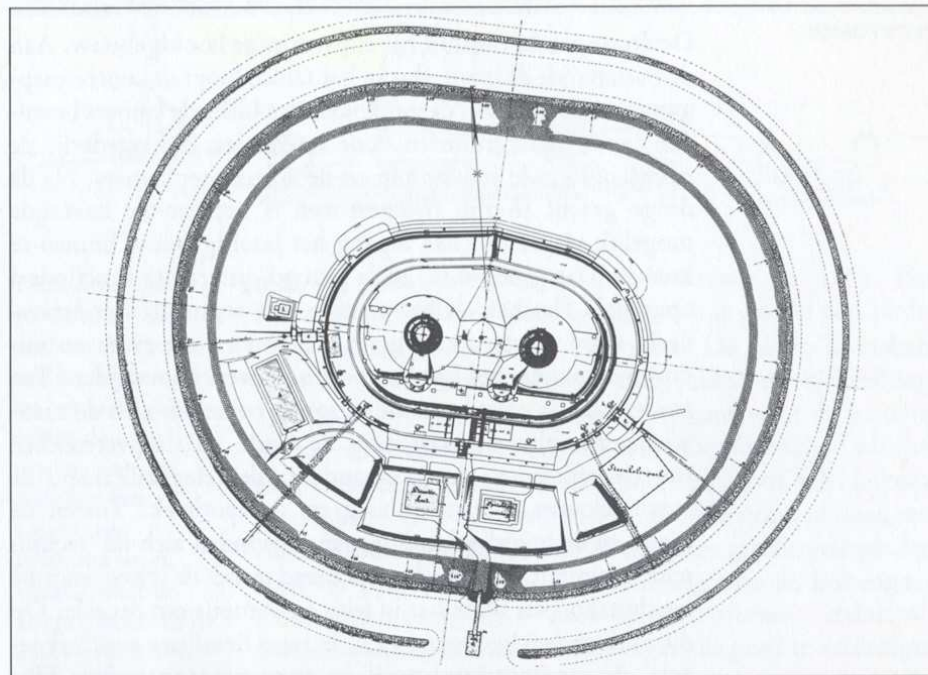
Zo moet Pampus eruit hebben gezien tijdens de mobilisatie van 1914 – 1918. De twee grote Krupp-Gruson kanonnen staan gereed. Op het talud (onder) zijn de twee fortwachterswoningen en de aanlegsteiger te zien. Rond het hoofdgebouw de droge gracht. De drie witte stippen zijn fundamenteën voor afweerschut.

Aardig is om deze bouwtekening met de werkelijkheid te vergelijken. Plaats de tekening denkbeeldig op de foto en, op enkele details na, is het fort precies zo geworden als de bouwers voor ogen stond. Tekening: Archief Stichting Pampus.

Het eerste dat aan Pampus opvalt is dat het een volkomen symmetrisch fort is. Het tweede: dat de inrichting uitermate functioneel was. Mocht de vijand voet aan wal zetten, dan was het nog een hele toer om het hoofdgebouw binnen te dringen.

Het eiland waarin Pampus verscholen ligt is 204 meter lang en 125 meter breed. Daaromheen ligt onder water een ring van basaltkeien waarvan de kruin 25 centimeter onder de waterspiegel eindigt. De bedoeling daarvan zal duidelijk zijn: vijandige schepen moesten daarop bij nadering van het eiland lek slaan. Slechts aan de zuidkant (op de plattegrond beneden) is op de plek waar zich de aanlegsteiger bevindt een kleine doorgang. Die moest de vijand maar net weten te vinden.

Pampus was er helemaal op ingericht dat de vijand vanuit het noorden (bovenkant plattegrond) zou komen. De aanlegsteiger lag, en ligt nog steeds, aan de land- of keelzijde, enkele kilometers ten noorden van de haveningang van Muiden. De oorspronkelijke steiger was met een ijzeren brug met het eiland verbonden die in tijd van oorlog verwijderd kon worden. Eenmaal op het eiland aangekomen, moest de vijand het flauw hellende talud (het glacis) op richting droge gracht. Op het talud stonden in vreedstijd de twee fortwachterswoningen, een houten loods en de mistklok. Bij de zes meter diepe droge gracht aangekomen, is er in het verlengde van de aanlegsteiger een kleine opening die via een smalle en dus makkelijk te verdedigen trap naar beneden toegang tot het fort verschaft. Om in het fort te komen waren oorspronkelijk aan de zuidzijde van de gracht twee (demonstabele) ijzeren trappen aanwezig.

ELIPSVORMIG

De droge gracht omsluit het elipsvormige hoofdgebouw. Aan de buitenzijde daarvan, dus in het talud, loopt de contrescarp-gang waarin zich aan de zuidzijde verschillende kamers bevinden, zoals opslagruimten voor steenkolen, de smederij, de ruimten voor de provoosten en de arrestantenkamers. Na de droge gracht te zijn overgestoken is het aan de zuidzijde mogelijk via de officiële ingang het hoofdgebouw binnen te komen. Dat gebouw is, zoals gezegd, uitermate functioneel opgezet*. Het kan als het ware in drie segmenten onderverdeeld worden, van elkaar gescheiden door twee grote verbindingsgangen die het fort van oost naar west doorsnijden. Ten zuiden van de eerste verbindingsgang bevinden zich de manschappenverblijven, waaronder de werk- en slaapvertrekken van de officieren, de commandant, de telegraafkamer, de machinekamer, de ziekenboeg en de apotheek. Tussen de eerste en de hoofdverbindingsgang bevinden zich de 'technische' ruimten, praktisch gesitueerd rond de twee enorme geschutskoepels waar het in feite op Pampus om draaide. Op dit middendeel bevonden zich de twee draaibare pantserkoepels, de waarnemingskoepel en twee pantserstanden. Elke pantserkoepel vormde met de bijbehorende ruimten een toren. De laagste verdieping maakte deel uit van de hoofdverbindingsgang, waaraan in de nabijheid van de torens de kamers lagen die de kanonnen moesten bevoorraden: kruitslag, kardoezen-opslag, projectielen-vulplaats, projectielen-opslagplaats, het 'hijshlokaal' waar de gereedgemaakte projectielen met behulp van een lift naar de zogenaamde projectiel-verdiepingen gehesen werden. Deze verdiepingen waren met elkaar verbonden door een houten vloer die als 'eerste verdieping' in de hoofdverbindingsgang lag.

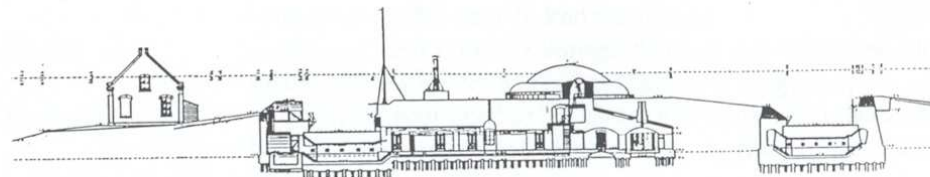
De projectielen werden met kransen opgehesen.

De liften in het hijshlokaal werden alleen voor het hijsen van de kardoezen gebruikt

SLEUTELGANG

Het derde gedeelte van het fort, ten noorden van de hoofdverbindingsgang, bevat onder andere het waterreservoir, een kantine, manschappenkeuken, waslokaal, wapenkamer, nogmaals een buskruitkamer en een ruimte voor het opslaan van levensmiddelen. Vanuit dit gedeelte van het fort begint aan de oost- en westzijde de zogenaamde 'Sleutelgang' die aan de binnenzijde van de droge fortgracht loopt. Van daaruit kon

* Zie ook de plattegrond op blz. 6 en 7!

Deze dwarsdoorsnede toont links één van de fortwachterswoningen op het talud. Daarachter de droge gracht, gevolgd door het fort. Daarop een geschutskoepel, waarna weer de droge gracht. In de droge gracht zijn duidelijk de zuidelijke en noordelijke poterne (onderdoorgang) te zien.

men de gracht overzien en met kruisvuur bewaken. Het binnengedeelte dat de Sleutelgang omvat is gevuld met aarde.

Het geheel is doordacht van opzet. De meest kwetsbare ruimten (manschapsverblijven, machinekamer, ziekenboeg) bevinden zich aan de kant van het eiland waar de kans op inslag van granaten het kleinst was. De noordzijde van het fort, waar de granaten verwacht werden, bevat zelfs helmaal geen lokalen en is opgevuld met aarde. Alle ruimten staan met elkaar in verbinding; het binnen de droge gracht gelegen fort staat op zijn beurt weer in verbinding met de buitengang (contrescarp-gang) door twee beren (poternes), afsluitbare zware opgemetselde onderdoorgangen die goed te verdedigen waren. *betormen*.

Pampus was volgens de berekeningen moeilijk in te nemen. De eerste handicap was de onder water gelegen stortstenen ring. Vervolgens het goed te verdedigen talud. Had de vijand dat overleefd, dan stond hij voor de diepe droge fortgracht. Lukte het om daarin te komen, dan kon hij tenslotte vanuit het fort zelf onder vuur genomen worden. Wellicht tot spijt van de ontwerpers heeft het fort nooit in de praktijk kunnen bewijzen of het ook echt 'onneembaar' was. Hoe gemakkelijk dat soms ging heeft de geschiedenis van de Maginotlinie ons geleerd.

- Artillerie* – verzamelnaam voor krijgswerktuigen waarmee men projectielen afschiet. Met artillerie wordt ook een legeronderdeel aangeduid dat zich voornamelijk van geschut bedient.
- Batterij* – gedeelte van een wal waarop stukken geschut zijn opgesteld, bijvoorbeeld batterijen in een stelling en kustbatterijen.
- Bazaltglooing* – zie: stortstenen ring.
- Brisantgranaat* – (springgranaat) geschutsprojectiel met een krachtige springlading van trotyl, hexoliet of hexogeen (zie ook *granaat*).
- Compagnie* – in militaire zin van oudsher de kleinste tactische eenheid bij onbereden wapens. Een compagnie telt circa 150 man.
- Contrescarp* – buitenwand van de droge gracht die om het hoofdgebouw loopt. In deze buitenwand bevonden zich onder het glacis diverse ruimten (contrescarpgalerij) waaronder een smederij, cellen en wachtlokalen.
- Elevatie* – de standhoek die een draaibaar toestel, in dit geval een stuk geschut, inneemt ten opzichte van het horizontale vlak.
- Fort* – naar alle zijden verdedigbaar gesloten vestingwerk, waarvan de verdediging zelfstandig kan worden gevoerd. Doorgaans kleiner dan een vesting. Het verschil tussen een fort en een vesting is dat in eerstgenoemde geen burgerbevolking aanwezig is.
- Frontzijde* – de zijde waar de vijand gedwongen was een linie of een verdedigingswerk te naderen. Bij Pampus de noordzijde.
- Getrokken geschut* – kanon met een spiraalvormige profilering aan de binnenzijde van de loop. Door deze constructie kreeg het projectiel een roterende beweging rond de **lengte-as** waardoor de vlucht stabiel en langer werd.
- Glacis* – het flauw hellende talud dat bij Pampus begint aan de zeekering en oploopt tot aan de droge gracht die rond het hoofdgebouw loopt. De bedoeling van deze wal was om

- belegers onder vuur te kunnen nemen.
- Gracht* – in geval van Pampus een droge, dus niet met water gevulde gracht, die als hindernis het hoofdgebouw omgeeft.
- Granaat* – projectiel voor geschut (ook voor het werpen met de hand) bedoeld om op afstand schade aan te richten (zie ook *brisantgranaat*).
- U *Hefkoepel* – bomvrije stalen kanonopstelling die in verticale richting kan worden bewogen.
- Inundatie* – onder water gezet land ter verdediging van een linie.
- Karabijn* – een al of niet automatisch wapen van een geringer ballistisch vermogen dan een geweer van hetzelfde kaliber. Effectief: 200 tot 300 meter.
- Kardoezen* – met kruit gevulde papieren of katoenen zakken die in de loop van het kanon werden geplaatst.
- Keelzijde* – de open of gesloten achterzijde van een verdedigingswerk.
- Linie* – militaire verdedigingslijn.
- Poterne* – bomvrije **gemetselde** verbindingsgang (onderdoorgang) die bij Pampus de contrescarpgalerij met het hoofdgebouw verbindt. Een poterne was met een hek afsluitbaar. Op Pampus zijn twee poternes: één aan de frontzijde (de noordelijke poterne **die onder water staat**) en één aan de keelzijde (de zuidelijke poterne).
- Reduit* – verdedigingswerk waarin het leger zich in laatste instantie kon terugtrekken in de hoop dat een bondgenoot te hulp zou komen. Vergelijkbaar met een donjon in een kasteel of een citadel in een vestingstad.
- Regiment* – bij de landmacht van oudsher de benaming van de grootste organieke eenheid van één wapensoort.
- Stortstenen ring* – ring van **bazaltblokken** die rondom het eiland ligt en die een landing van vijandelijke schepen moest voorkomen.
- Vesting* – versterkte stad of versterkte legerplaats met permanente militaire bezetting.
- Waterlinie* – aaneengesloten reeks van **inundatiën** en verdedigingswerken.

U Op Pampus was de observatiekoepel een hefkoepel!

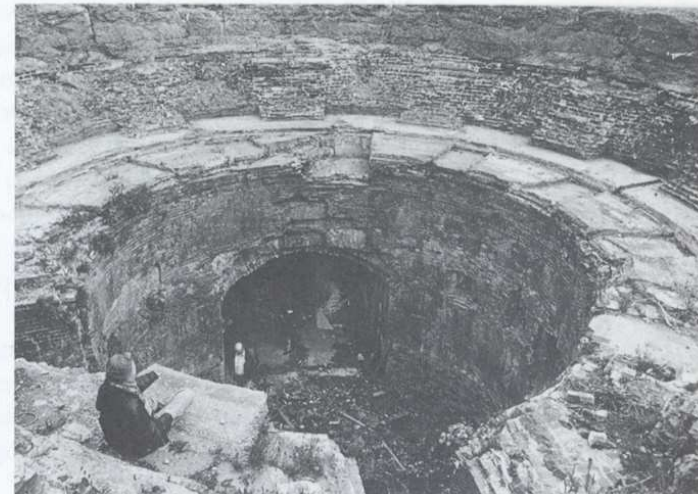
- 1629 – voor het eerst is er sprake van het inrichten van een Stelling van Amsterdam als centraal reduit (= zelfstandig verdedigingswerk) ten tijde van de belegering van 's Hertogenbosch door Prins Hendrik.
- 1672 – de Fransen zien geen kans tot Amsterdam door te dringen door een Nederlandse uitvinding: inundaties.
- 1691 – Meeuwes Meinderszoon Bakker vindt het Zeekameel uit waarmee de schepen van de VOC over de ondiepte Pampus heengetild kunnen worden.
- 1700 – aanleg vuurtoreneiland Durgerdam.
- 1787 – aanleg kustbatterij te Diemerdam.
- 1799 – naar aanleiding van de Engels-Russische inval krijgt luitenant-kolonel Cornelis Rudolph Theodorus Krayenhoff als directeur van de Hollandse Fortificaties opdracht om Amsterdam zowel aan de zee- als aan de landzijde in staat van langdurige verdediging te brengen. Zijn inundatie-stelling strekt zich uit van Monnickendam over Purmerend, Knollendam, Krommeniedijk tot Uitgeest met een extra versterking in de duinstrook. De werken Durgerdam en Diemerdam worden verbeterd en versterkt. Ook Muiden wordt aan weerszijden van de Vechtmonding door verdedigingswerken versterkt. Bij Pampus wordt een vloot van bewapende vaartuigen gelegd om de IJmonding te bewaken.
- 1813 – de vestingstad Muiden wordt onderdeel van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie.
- 1870 – 1871 – Frans-Duitse oorlog. De troepen van Napoleon III worden onder de voet gelopen.
- 1874 – de Vestingwet wordt aangenomen waarin onder andere sprake is van de aanleg c.q. verbetering van de (bestaande) Stelling van Amsterdam.
- 1879 – tijdens de behandeling in de Tweede Kamer van de

'Vestingbegroting' wijst kamerlid jhr mr Rutgers van Rozenburg op de noodzaak om op het Muiderzand een permanent fort aan te leggen. Dit in verband met de nog steeds niet afgenomen expansiedrift van Keizer Wilhelm I van Duitsland en de dreiging dat Duitse kanonneerboden van het type 'Wespe' via de Zuiderzee kunnen opstomen richting Amsterdam.

- 1884 – de Minister van Oorlog gaat tijdens de behandeling van de begroting 1885 akkoord met de aanleg van een fort op Pampus.
- 1885 – 1888 – aanleg van het fort op het Vuurtoreneiland bij Durgerdam en het verdedigingswerk aan de Diemerdam waar Pampus later één geheel mee zou vormen.
- 1887 – met de aanleg van Fort Pampus wordt begonnen. Tot de eerste werkzaamheden behoren het aanleggen van een werkplateau op de plek waar het middelpunt van het fort moet komen.
- 1889 – het eerste bestek, met daarin een beschrijving van de gebouwen, het wijzigen van het aardwerk en het maken van een stortsteenkade, is gereed en ligt ter aanbesteding. De kosten van het totale werk worden geschat op ruim f 600.000.
- 1889 – de eerste 'officiële' bewoners van Pampus arriveren. Burgemeester G. Westenberg van Muiden legt aan de Officier van Justitie te Amsterdam het vraagstuk voor tot welke gemeente Pampus gaat behoren.
- 1891 – Pampus wordt op 7 april bij Koninklijk Besluit gemeentelijk ingedeeld bij Muiden.
- 1892 – het tweede bestek is gereed, met daarin onder andere het leveren van meubilair, inrichtingen voor vervoer en opslag van projectielen en het aanleggen van een steenkolenpark.
- 1893 – het derde bestek is gereed, waarin opgenomen onder andere het maken van een aanlegsteiger, het bouwen van twee loodsen en een privaat en het voltooiën van het zeekerend glacis (= flauw hellend buitentalud).
- 1893 – de voor het fort bestemde 4e compagnie wordt opgericht en moet op 1 mei te Muiden in garnizoen komen. Het behoort tot het korps Pantserfort-Artillerie en is geformeerd uit de 11e compagnie te Den Helder, de 12e compagnie te Haarlem en de 13e compagnie van het 4e regiment vestingartillerie. Tot commandant van het fort wordt benoemd kapitein L.C.

- 1893 Dyxhoorn te Den Helder.
– halverwege juni komt de voor rekening van het Departement van Oorlog gebouwde stoomboot 'Pampus' in de vaart die een geregelde dienst tussen Pampus en en vaste land gaat onderhouden. De stoomboot krijgt assistentie van een zogenaamde 'Commandantsbotter'.
- 1894 – het vierde bestek is gereed, waarin onder andere het inrichten van de dynamokamer, het maken van spreekbuisleidingen en het leveren van lantaarns. In dat jaar zijn er ook briefwisselingen tussen het ministerie en het leger over de bewapening van Pampus. Voorgesteld wordt om onder meer 6 snelvuurkanonnen van 5.7 cm L/25 op het eiland op te stellen.
- 1895 – de bouw van Fort Pampus is afgerond. Op 20 augustus wordt het fort door het Ministerie van Oorlog overgedragen aan de artillerie.
- 1897 – bij de gemeente Muideren wordt een bouwaanvraag voor een Pampussteiger in de Muider haven ingediend.
- 1897 – Kapitein A. van Dooninck volgt als commandant van Pampus Dyxhoorn op, die naar Amsterdam wordt overgeplaatst.
- 1911 – 1913 – F.L.N. van der Ven fortwachter op Pampus. Hij verlaat in 1913 het eiland omdat zijn zoon Ferry 6 jaar wordt en naar de grote school moet.
- 1914 – 1918 – gedurende de mobilisatie van en tijdens de Eerste Wereldoorlog is er voor het eerst een regiment soldaten op het eiland gelegerd. Het is niet alleen de eerste, maar meteen ook de laatste keer dat Fort Pampus 'in vol bedrijf' is. In vredetijd woonden er alleen de fortwachters en hun gezinnen.
- 1916 – tijdens een zware storm breken in januari de Zuiderzee dijken van Waterland en Marken door. De op Pampus gelegerde militairen krijgen bezoek van een onbemande vloot Marker botters.
- 1926 – op de contrescarpmuur worden drie emplacements voor luchtafweergeschut geplaatst.
- 1929 – fortwachter J. van Capelle vertrekt met Pasen van Pampus nadat hij overplaatsing naar Utrecht had aangevraagd. De reden: zijn zoon en dochter (mevrouw A. Kolsteeg-Van Capelle) worden door de eenzaamheid mensenschuw. Andere fortwachters (en hun gezinnen) op het eiland zijn Linders en

Op de plaatsen waar eens de machtige kanonnen stonden, resteren nu twee enorme gaten. Foto Gerrit Hols.

- Van der Wagt. Van Capelle wordt opgevolgd door fortwachter Alberts die tot 1933 aanblijft.
- 1932 – op 13 januari brandt de op Pampus staande loods met daarin levensmiddelen, touw, kalk, olie en carbid tot op de grond toe af. Vissers waarschuwen de wachter op de Oranjesluizen, die op zijn beurt de Amsterdamse brandweer waarschuwt. Als de blusboot Jan van der Heijden eindelijk arriveert is het al te laat.
- 1933 – de laatste fortwachter, Harm Alberts, vertrekt van Pampus.
- 1940 – 1945 – de Duitsers gebruiken Pampus als oefenobject voor duikbommenwerpers en halen met geweld de eertijds door hen geleverde grote Krupp Gruson-kanonnen van het eiland. Die worden in Duitsland weer omgesmolten voor oorlogsdoeleinden. Zij maken een begin met de bouw van een *Luchtspost* **radarpost** op het eiland.
- 1944 – de Amerikaanse oorlogsvlieger Claude Murray stort met zijn Lockheed P-38 Lightning in het IJsselmeer en brengt een angstige nacht op Pampus door.
- 1946 – de Mijnopruimingsdienst vernietigt op Pampus niet meer te demonteren munitie.
- 1952 – Fort Pampus wordt bij Koninklijk Besluit van 9 oktober nr 495 opgeheven als vestingwerk. Er zijn plannen in de maak om het eiland in eigendom aan de gemeente Amsterdam over te dragen.

- 1952 – Lindbergh Touringcars NV vraagt aan het Rijk vergunning om op Pampus een zwembad, een jachthaven en een restaurant in te richten. Ook zouden er gondelvaarten en boottochtjes georganiseerd kunnen worden. Lindbergh wil het eiland pachten of kopen. Volgens de directeur is er grote kans dat de vergunning verleend wordt.
- 1955 – de stripheld Kapitein Rob, getekend door Pieter J. Kuhn, beleeft in Het Parool zijn 'Avontuur op Pampus'.
- 1958 – de Koninklijke Nederlandse Alpinisten Vereniging (KNAV) en de sectie Holland van de Oostenrijkse Alpen Vereniging presenteren in februari plannen om op Pampus een 'oefenrots' voor bergbeklimmers te bouwen. In afwachting van de overdracht van het eiland aan de gemeente Amsterdam, houdt de KNAV er rekening mee binnen enkele weken een bouwaanvraag daarvoor bij de gemeente Amsterdam in te kunnen dienen.
- 1958 – oud-fortwachter Harm Alberts bezoekt samen met een verslaggever van de Volkskrant 'zijn' Pampus. Hij schrikt van de staat waarin het fort verkeert.
- 1959 – het Ministerie van Defensie draagt het eiland over aan het Ministerie van Financiën, afdeling rentambten en pachtzaken, Directie der Domeinen.
- 1965 – de Rotterdamse hoogleraar professor mr P. Sanders lanceert zijn plan voor een lineaire stad op Pampus, dat door de Rotterdamse architecten Van den Broek en Bakema nader wordt uitgewerkt. Het plan verdwijnt door de vele bezwaren daartegen in de ijskast.
- 1965 – professor dr A. Heertje bezoekt als voorzitter van de Stichting Studenten Huisvesting in Amsterdam het eiland om te kijken of het geschikt is voor studentenhuisvesting. Dat is het niet. Besloten wordt dat er in Amsterdam-Noord een studentenflat komt.
- 1966 – de Minister van Financiën bepaalt dat de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP) het 'bijzonder domeinbeheer' gaat voeren over het eiland. De bedoeling is dat de RIJP het eiland gaat inpassen in de recreatieve ontwikkeling van de randmeren.
- 1969 – ook het nieuwe Muidense bestemmingsplan waar Pampus in valt, noemt als bestemming 'recreatieve doeleinden'.
- 1971 – de gemeente Amsterdam haalt het plan Pampusstad weer uit de ijskast bij de behandeling van een nota over huisvesting.

- Uit oogpunt van planologie en werktempo voelt het gemeentebestuur niets voor het plan, waarna het weer in het archief verdwijnt.
- 1976 – Uitgeverij Spaarnestad houdt tijdens een persconferentie op Pampus het nieuwe gezinsblad 'Mix' ten doop.
- 1977 – adjudant-onderofficier Harm Alberts, die totaal zeven jaar als fortwachter op Pampus heeft gewoond (1914 – 1918 en 1929 – 1933) overlijdt in Bergen op 82-jarige leeftijd.
- 1978 – als opening van de Feestweek Muiden, duikt op 25 augustus een groepje duikers bij Pampus een kist met munten op, geslagen ter gelegenheid van het 1025-jarig bestaan van Muiden.
- 1978 – Amsterdam begint met het ontwikkelen van de plannen voor 'Nieuw-Oost', een kleinschalige variant op het uit 1965 daterende plan 'Lineaire Stad op Pampus'.
- 1981 – de Minister van Binnenlandse Zaken bericht een aantal IJsselmeergemeenten over zijn plan om Almere in 1982 de gemeentelijke status te verlenen. Dat houdt onder andere een herindeling van de grenzen van verschillende omliggende gemeenten in. Wat Muiden betreft wordt voorgesteld om Pampus en enkele voor de kust gelegen eilanden bij de toekomstige gemeente Almere (toen nog gebied van het openbaar lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders) onder te brengen. Muiden maakt bezwaar. Het resultaat: Pampus en de andere eilanden blijven Muidens grondgebied.
- 1982 – de 49-jarige Linda van Olffen uit Amsterdam noemt zich 'Vrouw van Pampus' en beweert dat zij het eiland van haar vader, de heer Lindbergh heeft geërfd. Eigendomsbewijzen kon zij echter niet overleggen....
- 1983 – kunstenaars bezetten Pampus uit protest tegen het afschaffen van de Beeldende Kunstenaarsregeling (BKR).
- 1983 – de Stichting Cultureel Centrum Art Gallery Pampus te Amsterdam oppert het plan om op een drijvend podium voor Pampus popconcerten te organiseren. De RIJP adviseert negatief.
- 1985 – enige honderden zeeverkenner van Scouting Nederland ruimen Pampus zo goed en zo kwaad als het kan op. Het 'schone eiland' wordt op 15 juni 'overgedragen' aan mevrouw Neelie Smit-Kroes, minister van Verkeer en Waterstaat.
- 1986 – een commissie van de Stichting Menno van Coehoorn stelt een rapport samen met maatregelen om een nog verder verval

- van Fort Pampus tegen te gaan.
- 1986 – op 15 september wordt ten overstaan van notaris A.J.M. Luijckx te Weesp de in Muiden zetelende Stichting Pampus opgericht. Het doel: Pampus in eigendom verkrijgen, voor publiek toegankelijk maken en (in de toekomst) gedeeltelijke restauratie.
- 1987 – mevrouw A. Kolsteeg-Van Capelle, de dochter van fortwachter Van Capelle die in 1929 het eiland verliet, zet voor het eerst sinds 58 jaar weer een voet op Pampus. 'Een emotioneel weerzien,' zo schrijft ze in een brief aan de Stichting Pampus.
- 1987 – de Provincie Noord-Holland presenteert de provinciale beleidsvisie 'De stelling van Amsterdam' waarin een pleidooi voor het behoud van de stelling wordt gehouden.
- 1987 – binnen de RIJP leven plannen om Pampus te betrekken in de plannen om de Olympische Spelen 1992 naar Nederland te halen. Het Olympisch Dorp moet in Almere komen; Lelystad doet de zeilevenementen; naar Pampus zouden dagtochten georganiseerd kunnen worden.
- 1987 – de Stichting Pampus heeft op 3 november een eerste oriënterend gesprek met de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP) waarin het verval van het eiland te sprake komt en de stichting haar plannen op tafel legt.
- 1988 – de Stichting Pampus treedt met een persconferentie voor het eerst naar buiten. Toenmalig voorzitter Simon Luitse luidt op 29 oktober letterlijk de 'noodklok' op en over Pampus. Het resultaat: Pampus staat weer midden in de belangstelling.
- 1989 – Amsterdam presenteert 'Nieuw-Oost', een bouwplan in het IJmeer richting Pampus waar in eerste instantie ruimte is voor 10.000 woningen. 'Nieuw-Oost' kan uitgroeien tot een stad van tussen de 13.000 en 23.000 huizen.
- 1989 – de Directie Flevoland van Rijkswaterstaat (de voormalige RIJP) dient bij de gemeente Muiden een bouwaanvraag in voor een aanlegsteiger bij Pampus. De steiger is bedoeld als 'bruidsschat' voor de Stichting Pampus als de aankoop van het eiland, dat onverwacht eind 1989 ter sprake komt, een feit is.
- 1989 – drs Roel de Wit, Commissaris van de Koningin Noord-Holland, krijgt in de Kazerne te Muiden het eerste exemplaar van de 'Pampus'-kalender aangeboden.
- 1990 – op 20 februari wordt het forteiland door de Staat der

- Nederlanden in eigendom overgedragen aan de Stichting Pampus. De koopsom bedraagt f 50.000 k.k..
- 1990 – op 21 juni vinden twee Amsterdamse sportduikers oefenbommen bij Pampus die door de Duik en Demontegroep van de Koninklijke Marine worden verwijderd.
- 1990 – de Genie 'bezet' enige weken het eiland om in het kader van een grootscheepse oefening puin te ruimen. In de droge fortgracht wordt een Baileybrug gebouwd die nog enige tijd ten dienste van de stichting op het eiland mag blijven.
- 1990 – de Amerikaanse oorlogsvlieger Claude Murray bezoekt in oktober het eiland op uitnodiging van de Stichting Pampus.
- 1990 – in december ruilen vice-voorzitter Bert Kuiper en voorzitter Simon Luitse van functie. Bert Kuiper, op dat moment burgemeester van de Friese gemeente Skarsterlân, wordt voorzitter van de Stichting Pampus.
- 1991 – in februari wordt de bouw van de nieuwe aanlegsteiger, een geschenk van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders aan de Stichting Pampus afgerond.
- 1991 – maar liefst 160 sollicitanten melden zich na een bericht in De Telegraaf dat de Stichting Pampus op zoek is naar een fortwachter. In mei treedt Jan Broekhof in dienst. Hij is de nieuwe fortbeheerder en gaat vanaf dat moment op Pampus wonen.
- 1991 – aandacht voor Pampus en zijn nieuwe eigenaar in de 396ste editie van de Enkhuizer Almanak.
- 1991 – de Genie is in april weer te gast op het eiland en legt een tweede Baileybrug naar het dak van het fort aan.
- 1991 – Koningin Beatrix, Prins Claus en Prins Willem Alexander brengen zondag 26 mei geheel onverwacht aan het eind van de middag een bliksembezoek aan Pampus. Fortbeheerder Broekhof onderbreekt het opwarmen van zijn avondeten om de hoge gasten rond te leiden. De Stichting Pampus had de Koningin eerder uitgenodigd voor een bezoek. Daarop antwoordde zij dit zeker informeel en onverwacht een keer te komen doen. Eerder die zondag was het voltallige college van burgemeester en wethouders van Almere te gast op Pampus.
- 1991 – zaterdag 8 juni wordt Pampus voor het eerst in zijn bestaan voor publiek opengesteld. Daarmee is één van de doelstellingen van de Stichting Pampus gerealiseerd. Deze (stormachtige) dag bezoeken drie watersporters het eiland....

- 1991 – de 85-jarige mevrouw Alberts, de vrouw van de in 1977 op 82-jarige leeftijd overleden fortwachter Harm Alberts die Pampus in 1933 verliet, is maandag 8 juli voor het eerst weer terug op 'haar eiland'. Die dag verzorgt Radio Noord-Holland een uitzending vanaf het eiland waarin zij over het verleden vertelt.
- 1991 – vanaf dinsdag 9 juli is de NACO de eerste rederij die vanuit Amsterdam geregeld boottochten naar Pampus organiseert. De nieuwe nautische afdeling van het Amsterdams Openbaarvervoer Museum (AOM) organiseert die zomer in nauwe samenwerking met het Amsterdams Gemeentelijk Vervoerbedrijf (GVB) groepstochten naar Pampus.
- 1991 – tijdens het eerste toeristenseizoen dat eind oktober wordt afgesloten bezochten circa 7000 toeristen Pampus.
- 1991 – mevrouw J.E.A. Horwitz-Van der Ven uit Naarden (1909), dochter van fortwachter F.L.N. van der Ven die in 1913 Pampus na twee jaar verliet, zet op donderdag 15 november voor het eerst weer voet op Pampus. Daarmee zijn alle dochters van oud-fortwachters waarmee de Stichting Pampus contact onderhoudt weer teruggeweest op 'hun Pampus'.
- 1992 – op 1 mei treedt de nieuwe beheerder Nick van den Bergh in dienst van de Stichting Pampus. Hij volgt Jan Broekhof op die deze functie voor één persoon te zwaar vindt. Van den Bergh gaat samen met zijn vriendin Bianca Sol op Pampus wonen.
- 1992 – in juli vindt op Pampus de officiële presentatie plaats van een herdruk van Kapitein Rob's 'Avontuur op Pampus' ten behoeve van fondswerving voor de restauratie van Pampus. Mevrouw M. Kuhn-Groenewoud, de weduwe van tekenaar Pieter J. Kuhn, krijgt het eerste exemplaar overhandigd.
- 1992 – dit tweede seizoen brengen bijna 20.000 mensen een bezoekje aan Pampus.
- 1993 – het bestuur van de Stichting Pampus ondergaat per 1 januari enkele belangrijke wijzigingen. Voorzitter wordt Rob Hamelynck, venoot KPMG Klynveld. Pieter van Gool, directeur Nationale Investeringsbank (NIB), treedt tot het bestuur toe als (beoogd) penningmeester. Cees Pfeiffer treedt op eigen verzoek uit het bestuur en wordt adviseur publiciteit.

NOTEN 2

(1) Bron: 'De Stelling van Amsterdam, Vestingwerken rond de hoofdstad 1880 – 1920'. AMA-boeken Beetsterzwaag. ISBN 90 6474 90 19. Auteurs: Peter Kant, Peter Saal, Rob Schimmel, Jaap de Zee.

(2) Tot de Stelling van Amsterdam behoorden: Fort bij Edam, Fort bij Kwadijk, Fort benoorden Purmerend, Fort aan de Nekkerweg, Fort aan de Middenweg, Fort aan de Jisperweg, Fort bij Spijkerboor, Fort bij Marken-Binnen, Fort bij Krommeniedijk, Fort bij Veldhuis, Fort aan de Ham, Fort aan St Aagtendijk, Fort bij Velsen, Fort Zuidwijkermeer, Fort benoorden Spaarndam, Fort bezuiden Spaarndam, Fort bij Penningsveer, Fort bij Liebrug, Fort de Liede, Fort bij Vijfhuizen, Fort bij Hoofddorp, Fort bij Aalsmeer, Fort bij Kudelstaart, Fort bij de Kwakel, Fort aan de Drecht, Fort bij Uithoorn, Fort Waver-Amstel, Fort in de Botshol (niet voltooid), Fort aan de Winkel (niet voltooid), Fort bij Abcoude, Fort bij Nigtevecht, Fort Hinderdam, Fort Uitermeer, Vesting Weesp, Vesting Muiden, Pampus, Werk aan het IJ voor Diemerdam en Fort aan het IJ op het Vuurtoreneiland bij Durgerdam.

NOTEN 3

(3) Technisch Weekblad, jaargang 1902.

(4) De term 24 cm L/35 moet als volgt vertaald worden. 24 (centimeter) staat voor de diameter van het projectiel. Door 24 te vermenigvuldigen met L/35 (24 × 35) krijgt men de lengte van de lopen, in dit geval 8.40 meter. De lengte van de loop was weer van belang voor de VO, de snelheid waarmee het projectiel de loop verliet. De Pampus-kanonnen waren overigens één maatje langer dan de 24 L/34-kanonnen van Fort Hoek van Holland.

NOTEN 4

(5) De Spiering, 2e jaargang nr 3, maart 1981.

NOTEN 5

(6) Van oudsher werden de batterijen aan de kust door willekeurige artilleristen of door de marine bemand. De bewape-

ning kwam overeen met het tot dan zwaarst bekende scheepsgeschut. Na 1875 werd dit door de invoering van zwaarder en moderner geschut overgedragen aan het 4e Regiment Vestingartillerie. Kort voordat Pampus in gebruik werd genomen, werden door de bouw van de pantserforten in Hoek van Holland, IJmuiden en Den Helder drie compagnieën Pantserfort-Artillerie opgericht. Toen er in 1893 een 4e compagnie nodig was voor Pampus, ontstond het Korps Pantserfort-Artillerie dat uiteindelijk inclusief Fort Asperen vijf compagnieën telde. In 1922 werden het 4e Regiment Vestingartillerie, dat nog was blijven bestaan voor de open batterijen, en het Korps Pantserfort-Artillerie samengevoegd tot het Regiment Kustartillerie. Na 1922 werd er van Pampus geen gebruik meer gemaakt. Wat bij de 4e compagnie had gediend ging naar Hoek van Holland op herhalingsoefening.

(7) De Stelling van Amsterdam werd verdeeld in sectoren, groepen en vakken. Sectoren waren IJpendam, Zaandam, Sloten en Ouderkerk.

(8) 'Dispereert niet. Twintig eeuwen historie van de Nederlanden', deel 3. Auteurs: A. en H. Algra. Uitgave: T. Wever, Franeker.

(9) 'Geschiedenis van Nederland. Levensverhaal van zijn bevolking'. Auteur: Gerlof Verwey. Uitgave: Elseviers Historische Bibliotheek (1976).

(10) Enquêteformulier, bijlage nr 94 behorende bij G.S. (Generale Staf) No. 4764 (*Geheim*). Uit het archief Algemeen Hoofdkwartier van de Generale Staf, Stelling van Amsterdam (Centraal Archiefdepot/Ministerie van Defensie). Datum onbekend. Ondertekend door T. Maanen, Commandant van Fort Pampus.

(11) Brief van de Generaal-Majoor Stelling-Commandant aan Zijne Excellentie den Opperbevelhebber van Land- en Zee-macht, gedateerd 26 oktober 1914. Het (getypte) briefhoofd luidt: Stelling van Amsterdam, Sectie V, No 2404. Onderwerp: Voorzieningen fort Pampus. Uit het archief Algemeen Hoofdkwartier van de Generale Staf, nr 569, 6284 (Centraal Archiefdepot/Ministerie van Defensie).

(12) Enquêteformulier 'Mobilisatie Stellingen en Forten', behorend bij het schrijven van den Opperbevelhebber van Land- en Zee-macht van 22 mei 1915, nr 23144 (*Geheim*), G.S. no. 5029. Uit het archief Algemeen Hoofdkwartier van de

Generale Staf, Stelling van Amsterdam (Centraal Archiefdepot/Ministerie van Defensie). Met dank aan mevrouw Horwitz-Van der Ven voor de moeite om de archiefstukken boven water te halen.

(13) Pampus Post, 1ste jaargang nr 2, augustus 1990.

(14)

– het interview met moeder en zoon Alberts werd 12 januari 1991 bij haar zoon thuis in Heerhugowaard afgenomen. Mevrouw Alberts bezocht maandag 8 juli 1991 voor het eerst sinds 1933 Pampus weer in het kader van een uitzending van Radio Noord-Holland;

– het gesprek met mevrouw J.E.A. Horwitz-Van der Ven vond 13 augustus 1991 plaats in haar woonplaats Naarden. Haar verhaal werd maart 1992 nog aangevuld met op schrift gestelde herinneringen. Vrijdag 15 november 1991 bracht zij op uitnodiging van de Stichting Pampus voor het eerst sinds 78 jaar een bezoek aan Pampus;

– het gesprek met Loes Versteeg had 2 mei 1991 in Amsterdam plaats. Mevrouw Versteeg bezocht maandag 8 juli 1991, evenals mevrouw Alberts, voor het eerst sinds haar jeugd Pampus in het kader van een uitzending van Radio Noord-Holland vanaf het eiland

– het interview met Jan Broekhof werd 29 april 1991 in Muiden afgenomen;

– een interview met het beheerderspaar Nick van den Bergh en Bianca Sol stond in de Pampus Post van 21 mei 1992.

(15) Dagblad De Gooi- en Eemlander, 13 mei 1893 (boekje Moelker).

(16) Pampus Post, 21 augustus 1990.

(17) Hoofdbron voor de gegevens over de schepen: F. de Boer, Den Haag. De heer De Boer verzamelt als hobby gegevens van alle overheidschepen, waaronder staatsbosbeheer, ponten & veerboten, schepen van Rijkswaterstaat en Rijkspolitie te Water.

(18) De Spiering, september 1981 (ingezonden brief Hillebrand).

(19) Geheim rapport No. 207 van de Inspecteur der Genie, gedateerd 18 januari 1931 (niet aanwezig in het Centraal Archiefdepot).

(20) Geheim rapport No. 40 van de Inspecteur der Artillerie, Generaal-Majoor M. Ridder van Rappard, 3 februari 1932,

NOTEN 6

NOTEN 7

NOTEN 8

NOTEN 9

aan de Generale Staf. Uit het Archief Algemeen Hoofdkwartier van de Generale Staf, nr 489 (Centraal Archiefdepot/Ministerie van Defensie).

(21) Geheim rapport No. 6788/31 van de Directeur voor het Materieel der Landmacht, kolonel W.J.D. Havelaar. 4 februari 1932, aan de Generale Staf. Uit het Archief Algemeen Hoofdkwartier van de Generale Staf, nr 489 (Centraal Archiefdepot/Ministerie van Defensie).

(22) Brief (geheim) van de Generale Staf aan de Minister van Defensie, gedateerd 15 februari 1932. Uit het Archief Algemeen Hoofdkwartier van de Generale Staf, nr 489 pag 1, 2 en 5 van 513 (Centraal Archiefdepot/Ministerie van Defensie).

(23) Over de periode tussen de twee wereldoorlogen zette Tom de Jonge mei 1992 een paar notities op papier ten behoeve van deze uitgave. Dank aan mevrouw Horwitz-Van der Ven voor de moeite die zij gedaan heeft om de correspondentie die in dit hoofdstuk wordt genoemd boven water te krijgen.

NOTEN IO

(24) Flight Boots to Wooden Shoes, 1 december 1991. Auteur: Claude Murray/Jan Smit. Opvallend is dat er onduidelijkheid heerst over de tijdstippen waarop zich het hachelijke avontuur afspeelde. Volgens het officiële vermissingsrapport – bijlage in het boekje – steeg Murray om 13.00 in Engeland op. Luitenant Hall, met wie hij samen opvloog en die behouden op de basis terugkeerde, noteerde dat beide vliegtuigen om 14.10 boven Arnhem aangevallen werden. Murray zelf zegt dat hij om 8.00 uur opsteeg en omstreeks 9.00 uur boven Arnhem werd geraakt.

NOTEN II

(25) Pampus Post, november 1990.

(26) Het Parool, 13 februari 1958.

(27) De Nieuwe Weesper, 5 augustus 1982 (Frank Roos).

(28) Het Parool, 18 april 1958.

(29) Het Vrije Volk, 1965.

(30) Het Parool, 8 augustus 1988 (Bart Middelburg).

NOTEN I2

(31) Forum, orgaan van het Genootschap 'Architectura et Amicitia', nr 3/1965.

(32) Het Parool, 4 maart 1966.

(33) Het Parool, 19 maart 1971.

(34) Het Parool, 30 oktober 1971.

NOTEN I4

(35) de Volkskrant, 25 november 1958 (Artikel: 'Weerzien met Pampus').

(36) 'Amourette op Pampus', door Fred Thomas met illustraties van Anton Pieck. Het Hollandsche Uitgevershuis, Amsterdam (1947).

(37) 'Tot zoens', Remco Campert. Uitgave De Bezige Bij.

(38) 'Monus de man van de maan' door A.D. Hillebrand, ooit aan het einde van de jaren vijftig door de AVRO uitgezonden als hoorspel. De landing op Pampus speelt zich in deel 2 'Monus, avonturen op aarde' (hfdst. 'De aankomst op Pampus'). Uitgave H. Meulenhoff.

(39) 'Avontuur op Pampus'. Kapitein Rob. Het Parool (1955).

(40) 'De Pampuspiraat'. J.D. van Exter, tussen 1946 en 1956 gepubliceerd in de Alkmaarder Courant en de bij de Regionale Dagbladpers aangesloten dagbladen. Exter zou later bekend worden met zijn strip 'Brommy en Tommy' in Het Parool (vanaf 1958).

(41) 'Kapitein Cees voor Pampus'. Reclamevakblad Ariadne (1970). Tekst Lidio Blankstein; tekeningen Fred Julsing.

(42) NRC Handelsblad, 20 maart 1990.

(43) De Nieuwe Weesper, 14 augustus 1980 (Frank Roos) – bron: Ons Amsterdam (datum onbekend).

NOTEN I5

De litho's van het schema van de Stelling van Amsterdam (blz. 13) en de tekening van Pampus (blz. 107) werden welwillend afgestaan door Drukkerij Van Wijland in Laren (NH).

Foto van Pampus uit de dertiger jaren (na januari 1932). Goed zichtbaar is de basaltring rond het eiland die net onder water ligt.

Interesse voor bezoekje aan fort is boven verwachting

Lijndiensten naar Pampus zorgen voor gezellige drukte op het eiland

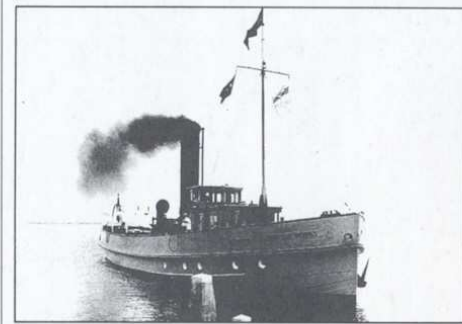
Pampus is sinds begin juli opengesteld voor publiek. Zowel Rederij NACO als de nautische afdeling van het Amsterdams Openbaarvervoer Museum (AOM) onderhouden vanuit Amsterdam geregeld diensten op het eiland. De NACO levert elke dinsdag en donderdag tussen de 150 en 200 bezoekers op het eiland af; de AOM bezoekt het eiland in de week-einden met groepen.

De NACO begon de de diensten dinsdag 9 juli met de luxe salonboot 'F.Q. den Hollander' bij wijze van proef voor het zomerseizoen 1991. Hoe gaat het met de interesse? 'Die is boven verwachting,' zegt NACO-manager **Pieter de Boer**. 'De boten zitten zo goed als vol, maar Pampus is deze zomer natuurlijk ook goed in de publiciteit. Met elke vaart gaat er wel een journalist mee naar het eiland. En, niet onbelangrijk, Pampus is nu nog een nieuwtje.' Het komt geregeld voor dat de NACO mensen op Steiger 7 achter het Centraal Station in Amsterdam achter moet laten. De Boer: 'In verband met de grote belangstelling hebben we in juli en augustus twee lange week-einden de stoomboot 'Christiaan Brunings' van het Scheepvaartmuseum Amsterdam ingezet. Die was ook meteen vol.'

Eén van de problemen waar de NACO mee kampt is de wachttijd bij de Oranjesluizen die vooral in de topvakantieweken

aardig kan oplopen. De Boer: 'De allereerste keer dat de naar

De Christiaan Brunings legt vrijdag 26 juli voor het eerst aan de Pampus-steiger aan

Uitzending Radio Noord-Holland vanaf eiland

Mevrouw Alberts even terug op 'haar' Pampus

De 85-jarige mevrouw **Alberts**, die in 1929 op 23-jarige leeftijd als de kersverse fortwachtersvrouw op Pampus kwam wonen en het eiland in 1933 verliet, was maandag 8 juli voor het eerst weer terug op 'haar eiland'. Die dag verzorgde Radio Noord-Holland een uitzending vanaf Pampus.

Mevrouw Alberts werd door verslaggeefster **Ingrid Bos** geïnterviewd over haar 'Pampus-tijd'. Ook mevrouw **Kunkeler**, die als de kleine **Annie van der Wagt** op het eiland woonde en haar vroegere vriendin **Loes Versteeg** uit Amsterdam, die in het verleden als klein meisje geregeld op het

Pampus zouden varen, hebben we het niet eens gehaald. Toen moesten we anderhalf uur bij de sluis wachten en hebben we besloten de tocht af te gelasten. Het gaat nu beter, maar we zijn hierover wel in overleg met de eigenaar van de Oranjesluizen. Hoe zijn de reacties van de bezoekers? 'Die zijn naarmate (Lees verder op de achterpagina)

IN DIT NUMMER:

- drukte op Pampus
- mevrouw Alberts
- ansichtkaart Pampus
- interview Jan Broekhof

PAMPUS POST

De Pampus Post is een uitgave van de Stichting Pampus in Muiden en wordt elk kwartaal toegezonden aan de 'Vrienden van Pampus'. Hoe wordt u vriend? Door een minimale donatie van f 35,- over te maken op rekening 34 31 48 099, Rabobank Muiden onder vermelding van 'Pampus Post' (postrekeningnummer van de bank: 25 20 81). Het lidmaatschap geldt voor een jaar en wordt zonder opzegging verlengd. Opzeggingen: schriftelijk vóór 1 december. Donateurs die in de loop van het jaar 'vriend' van Pampus worden, krijgen, zo lang de voorraad strekt, de in dat jaar reeds verschenen nummers van de Pampus Post toegestuurd. De Pampus Post verschijnt in februari, mei, augustus en november. Een abonnement is niet mogelijk. Wel zijn op enkele adressen in Muiden en Muiderberg losse nummers verkrijgbaar. ●

HET BESTUUR

Het bestuur van de Stichting Pampus is als volgt samengesteld:

Voorzitter: Bert Kuiper (burgemeester Skarsterlân)

Vice-voorzitter: Simon Luitse (voormalig huisarts)

Secretaris: Wiebe Hofman (architect)

Penningmeester: Jan Geesink (ondernemer)

Bestuurslid: Piet-Jan Oosthoek (ondernemer)

Bestuurslid PR & Publiciteit: Cees Pfeiffer (journalist)

Bestuurslid: Vera den Hartog (wethouder & loco-burgemeester Muiden)

Fortbeheerder: Jan Broekhof

Donateurs van de Stichting Pampus ontvangen deze kwartaal-uitgave. U kunt zich opgeven via Postbus 40 - 1399 ZG Muiderberg.

Pampus – Geschiedenis van een fort

Journalist Cees Pfeiffer 'ontdekte' Pampus toen hij in 1977 als redacteur binnenland bij Het Parool te maken kreeg met de bouw van de nieuwe stad Almere in Zuidelijk-Flevoland. Eén van de te bouwen kernen zou Almere-Pampus gaan heten, genoemd naar het eilandje voor de kust van Muiden. Daarmee was zijn aandacht getrokken. Het op 23 februari 1978 in Het Parool verschenen artikel 'Pampus is nog altijd een erg boeiend eiland' was het eerste in een lange reeks publicaties van zijn hand over Pampus.

Pfeiffer was van 1989 tot eind 1992 lid van het bestuur van de Stichting Pampus, belast met PR & Publiciteit. Nu is hij weer 'adviseur-publiciteit' van de Stichting, wat hij voor zijn bestuurslidmaatschap ook was. Pfeiffer is tevens redacteur van het door de stichting uitgegeven kwartaalblad 'Pampus Post'.

De auteur is nu zo'n vijftien jaar met, wat hij noemt, het 'Pampus-virus' besmet. Omdat hij al jaren over Pampus schrijft, werd de dwang steeds groter om de tot nu bekende historie van dit kustfort te bundelen in een boekje. In gesprekken met familieleden van de oud-fortwachters, Muiders en andere betrokkenen ging voor hem de historie van Pampus steeds meer leven. In dit boekje komen zoveel mogelijk facetten van Pampus aan bod, waarbij de auteur er zich van bewust is dat het beeld nog lang niet compleet is. Pfeiffer: 'Elke dag duikt er wel een stukje geschiedenis op en geeft Pampus weer iets van zijn geheimen prijs.'